

TÜRKİYE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Din, Devlet ve Siyaset

Yüzyıl dönümünde Türkiye ve dünya oldukça gergin bir dönem yaşıyor. Şer ittifakının 1990'daki birinci körfez operasyonunun ardından zamana yayarak uyguladığı stratejinin yeni bir aşamaya geldiğine şahit olduk. Bu yüzden dün Irak yönetimine oynanan oyunun bir benzeri, bugün Kuzey Irak referandumu üzerinden Türkiye'ye oynanmak istenmektedir. Bu sebeple meseleyi, Kürt etnisitesi üzerinden izaha kalmak, savunmak ya da karşı çıkmak, büyük fotoğrafı görememek demektir.

Elbette bu mesele de dâhil olmak üzere karşılaştığımız her sorun aslında bir yönüyle dinle dolayısıyla İslâm'la irtibatlı. Geçtiğimiz ay vefat eden Şerif Mardin'in 1960 sonrası çalışmalarının en önemli teması dindir. O, sosyal içerikli analizlerinde önemli bir değişken olarak dine büyük yer vermiştir. Dini devreden çıkarmaya niyetlenen ilerlemeci, determinist ve pozitivist saplantıları nedeniyle dini göz ardı eden sosyal bilimcilerin hilafına din meselesiyle yoğun olarak ilgilenmiştir.

Bu yaklaşım özellikle 1990'lardan sonra artık Türkiye'de de ilgi toplamaya başladı, fakat mesele esas soruya, Türkiye'nin tümünün ne olduğuna gelince, tekrar eski alışkanlıkların nüksetmeye başladığını görüyoruz. Altını tekrar tekrar çizmeliyiz ki Mardin'in yıllardır üzerinde düşündüğü ve yazdığı konular arasında dinin ve İslâm'ın mühim bir yeri vardır. Cumhuriyet devrinde Kemalizm'in insanlara bir *değerler bütününü* sunmadığı, şeklindeki kanaati toplumu ve siyasal alanı dine göre yorumlama metodunun da nedenidir. Mardin, Kemalizm üzerine yorumlar yaparken, Cumhuriyet idaresinin değer getiremeyeişine, buna mukabil ailelerin çocuklarına İslâmî olanı aktarmasını engelleyememesine temas eder.

Mardin'in bu konuda oldukça cesur tartışmalara da dâhil olduğu söylenebilir. Mesela 1990'ların ortalarında şöyle diyordu: "Emperyalizm ve kolonyalizmin kötü sonuçlarından biri sömürü idiye bundan yüzlerce defa daha önemli bir emperyalizm sonucu kültürel kaymaydı. Hemen bunu şurada söyleyeyim ki mahalli pozitivist, Marksizan ve Kemalist aydınlarımız bu nitelik konusunu hiçbir zaman anlamadıkları gibi bu anlayışsızlığa paralel olarak Türkiye'de Cumhuriyet kuşağı vatandaşlarına kültür verememiş ya da kültür olmayan bir şeye kültür demiştir."

Ömrü hayatının sonlarında mahalle baskısı bahsindeki şaz kanaatiyle gündeme gelmiş olması da trajikti. Bu bir bakıma müellifin *seküler teyakkuzunun* neticesi olarak da ele alınabilir bu hususta serdettikleri. Aslında mahalle veya bir başka insan birlikteliği için sosyal baskı, sosyolojik olarak çok önemli bir olgudur. Bu, insan birlikteliğinin bir gereğidir. Ama bu kavram, tartışılmakta olan sosyal politik ortamı açıklamada gerçekten anlamsızdı. Bu açıklama Mardin'in yarım yüzyılı aşkın bir zaman zarfında, Türk toplum yapısını açıklamada kullandığı merkez-çevre denkleminde de bir yerlere oturtulamazdı. Mevcut gelişmeler, mahalle baskısından çok, ünlü merkez-çevre denklemi ile daha tutarlı bir biçimde açıklanabilir ve baskının bir merkez baskısı olduğu söylenebilirdi.

Mardin'in özgünlüğü birtakım meselelere yaklaşımında belirlemektedir. Örneğin siyaset bilimi, sosyoloji kürsülerinde Osmanlı dönemi ile ilgilenmek "gericilik" olarak değerlendirildiği bir dönemde onun Osmanlı düşüncesi, Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısıyla ilgilenmesi özgünlüktür. Ayrıca Türkiye'de solun Marksizm'i bilmediğine dikkat çekerken farkında olmaksızın memleketimizde kendisini sola hamleden aydınların Türkiye'de ne olduğunu da bilmediklerine dikkat çekmediği söylenemez.

Türkiye'de sol çevrelerde Osmanlı'nın sosyo-ekonomik düzenine ve bunun cumhuriyet dönemine yansımalarına dair ciddi analizlere başlar. Şerif Mardin'in Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını merkez-çevre karşıtlığı üzerinden açıklayan düşünceleri de bu dönemin akabinde ortaya çıkmıştır. Kendisi Türkiye'nin Demokrat Parti sonrasındaki siyasi ve toplumsal alanını, daha da geri gidersek modernleşme süreciyle başlayan sınıfsal çatışmaların İslâmî ve toplumsal faylara dayalı kökenini en iyi çözen isimlerin başında gelir.

Merkez -çevre kavramlarını Türkiye'nin sistemini açıklamak için kullandığımızda da güçlü ve zayıf karşıtlığı karşımıza çıkar. Türkiye'de merkezi bürokrasi, sermaye sınıfı ve aydınlar oluşturur. Çevre ise, egemen bürokrasi tarafından "geri" olarak görülen ve merkezden uzak tutulmaya çalışılan halktır. Bu tür okumaların hepsi çevrenin merkeze yerleşmesi durumunda onun ideolojisinin de aynı anda merkeze yerleşeceği ülkeye Kemalist resmi ideolojinin yerine çevrenin egemen olacağını, hem din-devlet ilişkilerinin hem de ekonomik paylaşım ilişkilerinin bir düzene gireceğini düşünüyorlardı. Fakat sanıldığı gibi olmadı, ne yeni bir düzen oluştu ne de eskisi değişti.

Türkiye radikal biçimde yönünü Batı'ya çevirdiğinden beri, atlamak istediği Batı medeniyetinin değerlerine bir din gibi sarılmasının anlamı burada yatmaktadır. Bu bağlamda *laiklik konusundan önce tartışılması gereken meselenin, günlük değer kaynağı olarak kurulacak rejimde İslâm'a nasıl yer verilmesi gerektiği olduğunu* gündeme getirmiş olması başlı başına değerliydi. Doğrusu bunlar meselenin nasıl ele alınması gerektiğine dair bir yol haritası sunar. Hatta bu zaviyeden Türkiye'de makro planda çevrenin merkez olduğu şeklindeki iddianın havada kalması bir yana, düpedüz palavra olduğunu düşünmemiz bile mümkün. Geline nokta itibarı ile Türkiye aydınlarının, köşe yazarlarının, siyasetçilerin, st'ların vs. din, devlet, halk, siyaset bağlamında ve -bulunduğu tarihi ve siyasi stratejik konumu itibarıyla- küresel ve bölgesel gelişmeler karşısında sergileyeceği tavırlar bağlamında *Türkiye'yi yeniden düşünmeye* başlamalarının zorunluluğuna/sorumluluğuna dikkat çekiyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak üzere...

GÜNDEM

4

"Küresel Savaş" Türkiye
Üzerinden mi Çıkarılmak İsteniyor?
Burhanettin CAN

14

Kürtler İçin Bağımsızlık
Kimin Hayali?
Murat ÖZER

18

ORTADOĞUDAN

23

Türkiye'nin Kimlik Krizi
Steven A. COOK

26

Kuvveden Fiile 'Muhafazakâr Ekonomi'
Emre SAYGIN, Tahsin YAMAK

DOSYA

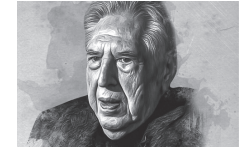
32

Bir Bilim İnsanı:
Şerif Mardin'in Ardından
Mustafa AYDIN

38

Yeni Muhafazakârlığın
Öncü Teorisyonu
-Şerif Mardin-
Ercan YILDIRIM

46

Şerif Mardin Vesilesiyle
Mülkiye Geleneği Üzerine
Öner BUÇUKCU

49

Din, Siyaset, Ekonomi
Hasan Ufuk AKTAŞLI

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok. Defne Han
No: 27/15 Cağaloğlu Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 293 90 41 - (0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com
umran@umrandergisi.com
abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
Isparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayabilirsiniz.
 2. www.umrandergisi.com sitemize girip Abonelik sayfasındaki Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.
- Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı):
Yurt içi: 90 TL (KDV dahil)
Yurt dışı: Avrupa 60 EURO
Diğer Ülkeler: 60 USD
Birim Fiyatı: 8 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- 1- 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile ödeyebilirsiniz.
- 2- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak. (Posta çekine abonenin kendi adını yazmayı unutmayınız.)
POSTA ÇEKİ HESAP NO: 654482
Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- 3- Banka Hesap numaramıza, abone ücretinizi doğrudan yatırabilir veya internetten havale edebilirsiniz.

BANKA HESAP NO: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002
Kuveyt Türk Eminönü Şb.
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk
www.tekinozturk.com.tr

Baskı: Şenyıldız Yayıncılık ve Matbaacılık

Gümüş Suyu Caddesi Işık San. Sit. No:19 C Blok 102
Topkapı/İstanbul

Tel: (212) 483 47 91-483 48 23
Yaygın, Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Ekim 2017 Sayı: 278

Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

55

Zombi Komünizmden Zombi Kapitalizme:
Ekim Darbesi Yüz Yaşında
Dilaver DEMİRAĞ

64

İslâm İktisadî Alanını Geliştirme Fikri
M. Akram KHAN

KÜLTÜR - SANAT

68

Sağduyulu Bir Özeleştir: "Yüzleşme"
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

78

Felsefenin Sineması Sinemanın Felsefesi
Yusuf Bilal AYDENİZ

73

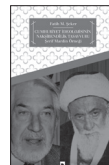
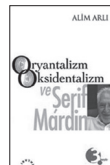
Düşünmenin Zamanı (mı?) Ya da Zamane
Düşünceler
Yunus ŞAHBAZ

76

"Şirket": 21. Yüzyılın Günah Keçisi mi?
Haydar Barış AYBAKIR

80

KİTAPLIK

“Küresel Savaş” Türkiye Üzerinden mi Çıkarılmak İsteniyor?

Şer ittifakının birinci körfez operasyonunda, 1992 yılından sonra, Saddam’a 36. Paralelin kuzeyinde getirilen uçuş yasağından sonra başlatılan psikolojik harekâta, “Kuzeyde Kürtler, ortada Sünniler ve güneyde Şiiler” şeklinde yapılan sloganlaştırma, 25 Eylül 2017’de Kuzey Irak’ta “Bağımsız Kürdistan Devleti”nin kurulması için yapılan referandum içindi.

Burhanettin CAN

“Savaşta asıl hünere, her muharebeyi kazanmak değildir; düşmanı daha savaşmadan mağlup etmektir.” Sun Zi

2000-2017 döneminde yayınlanmış belgelerde, ABD’nin, “kaostan kaynaklanan düzen”/“(yaratıcı yıkım)”/“düzeltici savaş”) teorisine uygun olarak kendi toprakları dışında olmasını öngördüğü “küresel bir savaşa” hazırlandığı görülmektedir.

Geçen yazıda, Şer ittifakının, özellikle Siyonizm, Büyük Ortadoğu coğrafyasında ki 22 ülkenin sınırlarını değiştirmek amacıyla “Kaostan kaynaklanan düzen”/“(yaratıcı yıkım)”/“düzeltici savaş”) teorisine kapsamında küresel bir savaş çıkarmak istediği konusu, “Dünya Hâkimiyeti: Tek Dünya Devleti, Tek Dünya Hükümeti, “Tek Dünya Güvenlik Örgütü”, “Tek Dünya Dini” ve “Tek Merkezi Dünya Ekonomisi”“, “Dünya Hâkimiyeti ve “Kaostan Kaynaklanan Düzen”“, “2015 Yılına Doğru Küresel Trendler Adlı ABD Raporu (2000)”, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi (2002) (Bush Doktrini)”, “ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015” kapsamında ele alınıp incelenmiştir¹.

Bu yazıda, “küresel savaşın” “nerede”, “nasıl” ve “kimler aracılığıyla” çıkarılmak istendiği konusu ele alınıp değerlendirilmektedir.

İsrail’in Bölge Stratejisi

İsrail bölgede “Kaostan Kaynaklanan Düzen” teorisine uygun bir strateji izlemektedir. Bölge ül-

kelerini birbiri ile savaşarak bölmeyi ve bir güç olmaktan çıkarmayı hedeflemektedir. Aşağıda, konu ile ilgili iki dokümana yer verilmektedir.

Birincisi: Dünya Siyonist Örgütü tarafından Kudüs’te

yayınlanan *Kivunim* (Yönelişler) dergisinde (sayı no: 14, 5742, Şubat 1982) “80’li Yıllar İçin İsrail’in Stratejik Planları” adlı uzun bir makale.

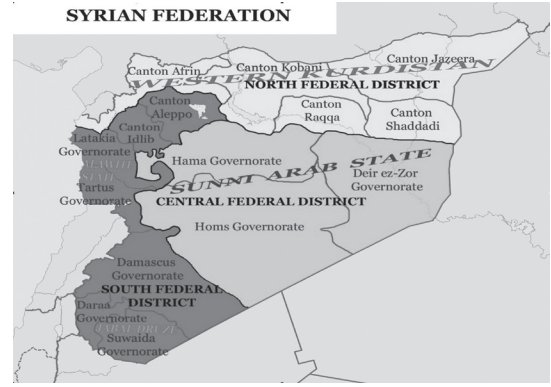
Makalede(kısaltılmış şekli), “böl, parçala, savaşır ve yok et” Siyonist stratejinin ana hatları özetlenmektedir²:

“Bu ülkenin (Mısır) ayrı coğrafi eyaletlere bölünmesi, bizim Batı cephesi üzerinde, 1990’lı yıllar için siyasî hedefimiz olmalıdır. Böylece Mısır bir kere parçalandıktan ve merkezî iktidardan yoksun bırakıldıktan sonra, Libya, Sudan ve diğer uzak ülkeler aynı çözülmenin içine gireceklerdir. Yukarı Mısır’da bir Kıpti devletinin kurulması ve daha az öneme sahip bölgesel kimliklerin oluşturulması, barış anlaşması yüzünden şimdilik geciktirilmiş, fakat uzun vadede kaçınılmaz olan bir gelişmenin anahtarıdır.

Lübnan’ın beş eyalete bölünmesi... Arap dünyasının bütününde meydana geleceklerin müjdesini veriyor.

Suriye ve Irak’ın etnik veya dinî kıstaslar bazında belli bölgelere ayrılması, uzun vadede, İsrail için öncelikli gaye olmalıdır. Bunun birinci safhası ise, söz konusu devletlerin askerî güçlerinin imha edilmesidir.

Trump’ın Suud görüşmesinden sonra “Katar Krizi” çıkarılmış ve İran’a karşı oluşan Sünni blok parçalanmış, Suud önderliğinde Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır gibi bazı ülkelerin yer aldığı bir “Arap İttifakı” meydana getirilmiştir. Bu yeni durumun süreci nasıl etkileyeceği, bölge ülkelerinin özellikle, Türkiye ve İran’ın izleyeceği politikalara bağlı olacaktır.

Şekil-1: Şimdilik Öngörülen Yeni Suriye Haritası

Suriye’nin etnik yapıları, kendisini parçalanmaya hazır hale getiriyor. Suriye’nin deniz sahili boyunca bir Şii devleti, Halep’te ve Şam’da birer Sünnî devleti kurulabilir.

Her hâlükârda Huran’la birlikte Ürdün’ün kuzeyinde -belki de bizim Golan’ımız üzerinde- kendi devletini oluşturmayı ümit eden bir Dürzi kimliği de ortaya çıkabilecektir...

Petrolce zengin ve iç mücadelelerin pençesindeki Irak, İsrail’in nişan çizgisindedir. Onun dağılması bizim için Suriye’ninkinden daha önemlidir, zira Irak, yakın vadede İsrail için en ciddi tehlikeyi temsil etmektedir.”³

“80’li Yıllarda İsrail’in Stratejisi Ne Olmalıdır” belgesi, bugün değerlendirildiğinde, stratejiye uygun olarak Libya, Sudan ve Irak’ın fiilen bölündüğü; Suriye’de ise bölünmek üzere haritanın yeniden çizilmeye çalışıldığı görülebilir(Şekil-1). Libya, Suriye ve Irak’ın orduları, İsrail için tehlike olmaktan çıkarılmış ve her üç ülke, iç savaşın neden olduğu bir kaosu yaşamaktadır.

25 Eylül 2017’de Kuzey Irak’ta “Bağımsız Kürdistan Devleti”nin kurulması için yapılan referandum, “80’li Yıllar İçin İsrail’in Stratejik Planı”na uygundur.

İkincisi: Emekli amiral ve İsrail gizli servisi MOSSAD eski başkanı Ami Ayalon’un, 2012 yılında Carlie Rose’a verdiği röportaj.⁴ Ayalon, İsrail’in ana ve gerçek düşmanının, şimdilik İran olduğu ve İran’ın güçlenmesinin mutlaka durdurulması gerektiğini belirtmektedir:

“Nükleer ve askeri bir güce sahip, batıya yaklaşmış bir İran bölgede lider ülke konumuna gelebilir. Nükleer ve askeri açıdan güçlü bir İran karşısında İsrail olarak ayakta kalamayız... İran ile ilgili durumun Gazze meselesinden daha önemli olduğu algısı oluşturulmalıdır.”⁵

Ayalon röportajında “fazla zamanımız yok” diyerek uygulanması gereken politikaları, ana hatları ile şöyle özetlemektedir⁶:

“Eğer biz Amerika’nın ya da bölgede başka ülkelerin desteğini almadan İran’a karşı koyarsak sadece basit bir tepkiyle karşılaşmaz çok daha büyük tehlikelerle karşı karşıya kalırız. Ancak belli ülkeleri Sünni koalisyon gibi bir güç birliği kurmaya yönlendirir ve böyle bir koalisyonun parçası olabilirsek, bu durum ABD’nin de dikkatini çeker ve uluslararası tepkileri de bertaraf ederiz.

Temel problemin bölgede lider bir ülke olabilecek Şii İran’ın olduğunu kabul ettirebilirsek o zaman istediğimizi yaptırabiliriz. Böyle bir koalisyon için en uygun ülkeler, Sünni yapıya sahip Türkiye, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan’dır... ‘Sünnileri İran’ın üzerine salacak politikalar üretmeliyiz.”

Aralarında diplomatik temas bulunmayan İsrail ve Suudi Arabistan’ın gizli toplantılar yaptığı ve İsrail Dış ilişkiler direktörü Dore Gold ile Suudi Arabistan’ın hükümet danışmanı Enver Eşki’nin, 2014-2016 döneminde 5 kez gizlice görüştüğü medyaya yansımıştır.⁷ Bu görüşmelerin uzantısında 2016 yılında, Suudi Arabistan liderliğinde, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu ülkeler, ‘Teröre Karşı İslâm İttifakı’ adıyla yeni ittifak kurmuşlardır. Dikkat çeken nokta, bu koalisyonda İran, Irak ve Suriye’ye yer verilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla İsrail’in projesinin bu şekilde hayata geçirildiğini söyleyebiliriz. 3 milyon askerin yer alacağı bu yeni bir koalisyona Türkiye de asker göndereceğini açıklamıştır.⁸

İsrail, İran’a karşı güçlü bir “Sünni İttifak” oluşturup elini kuvvetlendirirken, bir taraftan Filistin’de çok rahat hareket etme imkânına kavuşmuş; diğer taraftan da bölgeyi 100 yıl sürecek

bir kaosa sürüklemenin alt zeminini oluşturmuştur. Ancak 2017 yılında Trump'ın Suud görüşmesinden sonra "Katar Krizi" çıkarılmış ve İran'a karşı oluşan Sünni blok parçalanmış, Suud önderliğinde Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır gibi bazı ülkelerin yer aldığı bir "Arap İttifakı" meydana getirilmiştir. Bu yeni durumun süreci nasıl etkileyeceği, bölge ülkelerinin özellikle, Türkiye ve İran'ın izleyeceği politikalara bağlı olacaktır.

Türkiye'nin Katar'da Askeri Üs Kurması ve Katar Krizi

Türkiye, yaklaşık 100 yıl sonra İslâm coğrafyasında askeri boyutlu bir açılım içerisine girmiştir. Türkiye, Katar ve Somali'de askeri üs açma kararı almış, Katar yönetimiyle gerekli anlaşmaları yapmıştır. Türkiye ile Katar arasında 2007'de "*savunma sanayi işbirliği anlaşması*", 2012 yılında "*askeri eğitim anlaşması*" ve 2015'te "*Türkiye-Katar Askeri İşbirliği anlaşması*" imzalanmıştır. Anlaşmaya uygun olarak hava, deniz ve özel birliklerden oluşan 3000 asker, eğitim ve ortak tatbikatlar için Katar'da yer alacak; iki ülke, karşılıklı istihbarat paylaşımında bulunacak ve Türkiye, "*Katar'ı dış tehditlere karşı koruyacaktır*."⁹ Suudi Arabistan, Türkiye'nin Katar'da üs kurmasını, genişleyen İran etkisini frenleyebilmesi açısından başlangıçta memnuniyetle karşılamıştır.

Medyada yer alan bilgilere göre Türkiye'nin, "*Katar'ı dış tehditlere karşı korumasına*" karşılık Katar da, "*Türkiye- Rusya ilişkilerinin düzelmesi*", "*Rus Turizmi nedeniyle Türkiye'nin zarara uğramaması*" ve "*Rus doğal gazının kesilmemesi*" için Türkiye'ye yardımcı olacaktır¹⁰.

Cumhurbaşkanı Erdoğan: "*Bir oyun oynanıyor, arkasındakileri henüz tespit edemedik*". Katar krizi ortaya çıkar çıkmaz Cumhurbaşkanı Erdoğan, bölgede oynanan kirli oyunun, karanlık yüzüne dikkat çekecek bir açıklama yapmıştır:

"*Terör örgütlerine karşı etkin bir mücadele verdiğini yakinen bildiğimiz Katar'ın bu şekilde izole edilmeye çalışılması hiçbir sorunun çözümüne katkı sağlamayacaktır. ...Katar'ın bir terör zanlısı olarak tavsif edilmesini çok ağır bir itham olarak görüyorum. Burada farklı bir oyun oynanıyor. Bu oyunun arkasında kimler var şu anda henüz onu tespit edebilmiş değiliz. Bölgenin daha da karışması, için fırsat kollayanların umutlarını boşa çıkarmalıyız*."¹¹

Katar dolayısıyla, *Pakistan, İran, Türkiye ve Fas* bir safta yer almışlardır. Böylelikle 'Teröre Karşı İslâm İttifakı', Katar Krizi ile birlikte "Arap İttifakı"na dönüşmüştü; Sünni-Şii fay hattına Sünni Dünya iç fay hattı eklenerek bölgede ABD'nin/Siyonizm'in/İsrail'in eli daha da kuvvetlendirilmiştir. İslâm coğrafyasındaki ülke yönetimlerinin birbirlerine karşı olan güven sorunu böylelikle daha da derinleşmiştir.

Katar krizinin bir manası, Siyonizm/ABD/İsrail, bir taraftan Türkiye'nin, İran karşıtı blokta yer almasını isterken; diğer taraftan da, bölgede kuvvetlenmesini istememektedir. Katar krizi ile bir taraftan Türkiye'nin Suud'un önderliğini yaptığı "Arap İttifakı" ile arası açılmış olacak; diğer taraftan, süreç iyi yönetilemezse, Katar, Türkiye'den koparılmış olacaktır.

Belki de dün Saddam'a oynanan oyunun bir benzeri, bugün Suud üzerinden Türkiye'ye oynanmak istenmektedir. Saddam önce İran'la savaştırılmış, ardından Kuveyt'e saldırması için teşvik edilmiştir. Kuveyt'e girer girmez de ABD, Irak'a savaş ilan etmiş, 1992 körfez operasyonunu başlatmıştır.

Bugün Türkiye, hem İran'la, hem Arap ittifakı ile ve hem de Barzani ile karşı karşıya getirilerek bir bataklığa doğru çekilmek, "eli kirletilmek"(!)/ sanki bir savaşa sokulmak isteniyor olabilir!

"Türkiye'nin Ellerini Kirletmesi Gerekliyor"(!)

Stratfor Düşünce Kuruluşu'nun Başkanı, "Pentagon'la içli dışlı", George Friedman ile 2011'de "Amerika'nın Sesi" radyosu, uzun bir röportaj yapmıştır¹². Burada Friedman, "Türkiye'nin ABD ile Avrasya ittifakı arasında bir tercih yapma mecburiyetinde" olduğunu ve normal olarak da "Türkiye'nin ABD safında olması gerektiğini" ifade etmektedir. Friedman'a göre Türkiye, ABD itti-

fakımı tercih ettiği takdirde, ABD ile birlikte İran’la savaşmak zorundadır¹³:

“Türkiye’nin karmaşadan uzak durması değil, karmaşanın parçası olması gerekiyor. Türkiye enerji konusunda Rusya’ya bağımlı. Rusya da tarihi olarak Türkiye’nin rakibi. Şu anda böyle görünmeyebilir; ama tarihsel gerçek bu. Rusya, Ermenistan’ı destekliyor. Azerbaycan ve Gürcistan’a baskı yapıyor. Bu nedenle Türkiye’nin diğer enerji kaynaklarına ihtiyacı var; bu kaynaklardan biri Azerbaycan ve Gürcistan’dan geçen boru hattı. ...Burada “Türkiye’nin dünyanın en büyük petrol üreten ülkelerinden biri olan Irak’la ilgili politikası nedir?” sorusu öne çıkıyor. Elbette bu sorunun cevabı Kürt özerk bölgesi ve Türkiye’nin bu konudaki politikasıyla, Türk-İran ilişkileri ve Türk-Amerikan ilişkileriyle de kesişiyor. Mesele burada daha da karmaşık bir hal alıyor. Çünkü Irak’ın sunduğu her fırsat, bir karmaşa içeriyor. Bu da Türkiye’ye sorunu çözmesi için bir fırsat sunuyor. Ama Türkiye’nin bu denklemi çözmesi için ellerini kirletmesi gerekiyor.”¹⁴

Friedman, “Türkiye’nin ellerini” İran’la “kirletmesi”(!), yani İran’la savaşması gerektiği teklifini, 6 yıl önce yaparken; ABD/Siyonizm tarafından çizilmiş bir strateji ya da yol haritasında Türkiye’ye biçilen rolün ne olduğunu da ortaya koymuştur. 25 Eylül 2017’de Kuzey Irak’ta “Bağımsız Kürdistan Devleti”nin kurulması için yapılan referandum, Friedman’ın öngördüğü bu stratejiye uygundur ve “Türkiye’nin elini kirletmesi”(!) istenmektedir.

Şu an Ortadoğu coğrafyasında vuku bulan olaylar, önceden çizilmiş olan bir stratejinin uygulanmasının sonuçlarıdır ve oynanan oyun ve aktörleri de bellidir. Siyonizm’in politikaları açısından meseleye baktığımızda, “Siyon Önderlerinin Yedinci Protokolü”nde öngörüldüğü şekilde bölgenin bir kaosa doğru sürüklenmek istendiğini söylememiz abartı olmayacaktır:

“Bize muhalefet eden devletlere, komşuları tarafından harp açtırabilecek durumda olmalıyız. Eğer bu komşu devletlerde bize karşı birleşirlerse, bir dünya savaşı çıkarmalıyız.”¹⁵

“Yüksek Meclisin Kararı”(!): “Yaratıcı Yıkım”/“Düzeltilici Savaş”(!)

“Küresel Stratejiler Konseyi Şirketine” (Global Strategies Council Inc.) ait olduğu söylenen ve

2009 yılında YouTube’da yayınlanan üç videoda, “Yüksek Meclisi”(!) temsilen konuştuğunu söyleyen konuşmacı, “mevcut küresel sistemin iflas ettiği”, “yeniden doğması” için “bugün ölmesi gerektiğini” ve bunun için de, “küresel bir savaşın Türkiye’den” çıkarılması gerektiğinin izahını yapmaktadır¹⁶:

“...Sorun, sistemin doğal ömrünü tamamlamış olması ve liberal düzenin moral değerleri unutarak kendi yarattığı döngüler içinde kendi sahip olduğu mekanizmayı içinden çıkılamayacak kadar karmaşık hale getirmesindedir. ...Sonunda sistem, yaşam periyodunu tamamlayarak çökmenin eşğine gelmiştir...”

On altıncı ve on sekizinci yüzyıllar arasında hüküm sürdükten sonra yıkılan mekanizma, Birinci Dünya Savaşı’ndan İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar süren korumacılık ve ardından gelen Bretton Woods sistemi buna birer örnektir. İşte bugün yaşadığımız kriz de, yetmişlerde başlayan kontrolsüz küreselleşme döneminin kaçınılmaz sonunu simgeliyor. Bizim sistemimiz de, artık bu nihai noktaya varmıştır ve ölmek üzeredir. İşte tam da bu gerekçeyle, dünyamızın daha uzun ve acı dolu bir çöküş dönemi yaşamaması için, sistemi bizim, kendi inisiyatifimizle çökertmemiz gerekmektedir.

...Sistemin yeniden doğmadan önce tamamen yıkılması gerektiği yeni bir tez değil. Yaklaşık yetmiş sene önce büyük iktisatçı Joseph Schumpeter, yaratıcı yıkım teorisini ortaya attığında tam da bu konudan bahsediyordu.

Bu teoriye göre, kapitalist düzende yeni değerler, kurumlar ve yöntemler, işlevini bitirenleri acımasızca yok ederek onların yerini alır. Schumpeter, bu süreç “yaratıcı yıkım” adını verir. Bu öyle bir yıkımdır ki, kendinden önceki sistemi bütün hataları ile beraber tarihe gömererek yeni bir sistem yaratır. Bizim Schumpeter’den farkımız ise, sistemin evrim yoluyla değil, devrim yoluyla yıkılması gerektiğine inanmamızdır

...Sistemi yeniden ve daha sağlam olarak kurmak için tamamen yıkmaktan başka çaremiz yok. Bu gerçeklerden hareket ettiğimiz zaman ise, sistemin tümünden yıkmak için sadece bir yol olduğunu görüyoruz: Küresel Savaş!

Gerek ben, gerek Konsey içindeki pek çok yönetici, çöken sistemin, ancak çok büyük bir savaştan sonra oluşturulacak farklı düzenlemelerle yeniden yapılandırılabilceğini düşünüyoruz. ...Bu düzeltilici bir savaş olacaktır.

Peki, düzeltici savaş nedir? Bu da yeni bir kavram değil. Düzeltici savaş, aslında büyük siyaset felsefecisi Rosa Luxembourg ve onun düşüncelerine mensup kişilerin kullandığı bir tanımdır. Anlamı da, dejenere olmuş bir sistemi yıkarak yerine yeni ve sağlam bir sistemi kurmaya yarayan bir savaştır. İşte bugün bize gereken savaş budur. Bu savaşın nerede, ne zaman ve kimler arasında çıkabileceği, Konseyin karar vericileri arasında tüm ayrıntılarıyla, çok uzun süre tartışılıyordu.

...Konseyin karar mercii olan yüksek meclis, tüm sistemi yıkarak yapılandırılacak olan savaşın, uygarlık tarihi boyunca savaşlara sahne olan Ortadoğu'dan çıkmasını uygun görmüştür. Çatışmanın patlak vereceği ülke ise Türkiye olacaktır. Hiç kuşkusuz bu, tesadüfi olarak yapılmış bir seçim değildir. Bizim planlarımızda rastlantılara yer yok.

Düzeltilici savaşın ilk saldırısını, Kuzey Irak'taki terör örgütü içine yerleştirdiğimiz özel fraksiyon gerçekleştirecek. Konsey, yaklaşık üç yıldır Kuzey Irak'taki terör örgütünün içine yuvalanmış özel bir birliği yönetiyor. Bu birliğin varlık amacı, örgütün başaramadığı eylemleri gerçekleştirmek, onlara eğitim ve istihbarat sağlamak. Tamamen yabancı, paralı askerlerden oluşan bu gizli birlik, terör örgütü ile birlikte, çok yakında Türkiye'ye karşı düzenlenecek olan büyük bir kışkırtma eyleminde kullanılacak. ...Bunun Türkiye'deki kentlere yönelik, 11 Eylül benzeri bir saldırı olacağını söyleyebilirim.

Bu saldırı üzerine, ikinci aşamada, Türkiye'de Kuzey Irak topraklarına karşı geniş çaplı bir harekate girişecek ve çatışma kısa sürede kontrolünden çıkarak merkezi Irak yönetimini de içine alacak. Eşzamanlı olarak, terör örgütünün İran'la çatışmakta olan diğer fraksiyonu, bizim sağlayacağımız silah ve lojistik destekle İran'a saldıracak ve çatışmaya Tahran da dahil olacak...

Üçüncü aşamada, Konseyin Suudi Arabistan'da bulunan bağlantıları sayesinde, bu ülkedeki Sün-

ni liderler, Iraktaki merkezi Sünni yönetime (?!!) destek verecek ve kısa sürede kuvvetlerini çatışmaya sokacak. Bu noktada, savaşın bir tarafında Kürtlere karşı toprak bütünlüğünü korumaya çalışan Türkiye, İran ve ileri safhalarda muhtemelen Suriye; diğer tarafında ise Kuzey Irak Kürt yönetimi, onun arkasındaki Irak merkezi hükümeti(?) ve her ikisini de Suudi Arabistan olacak. İsrail de kısa sürede İran'la olan kutuplaşması nedeniyle savaşın içine çekilecek.

Bu çatışmaya, ABD asla karışmayacaktır. Washington'a bu aşamada düşen görev, Irak-Kürt-Suudi-İsrail koalisyonunu destekleyerek karşı tarafın üstünlüğünü dengelemeye çalışmaktır.

Böylece savaşın dördüncü safhasına girilecektir ki, bu safhada İran'la sıkı ekonomik ilişki içerisinde olan Çin ve Rusya'da çatışmaya taraf olmak zorunda kalacaklardır. Bu da tarafların arkasındaki süper güçleri karşı karşıya getirerek, nihai savaşa giden yolun açılmasını sağlayacak...

Beşinci ve son safhada, birinci bloğu destekleyen ABD, ikinci bloğun arkasındaki Çin ve Rusya ile kaçınılmaz sıcak çatışmaya girecek. Bu durumda tüm fikir ayrılıklarına rağmen AB ülkelerinin de Washington'ın yanında yer almaktan başka çaresi olmayacaktır.

Bütün tahminler ve hesaplar, bu oluşuma karşın, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin de diğer bloğa katılacağı yönündedir. Böylece, ABD-AB-Merkezi Irak Hükümeti(?)-İsrail-Kürdistan-Arabistan bloğu ile Rusya-Çin-İran-Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri bloğu çatışmaya girecek.

Geniş çaplı bu dünya savaşı sonunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası sistem, bütün ideolojik, siyasi ve ekonomik bileşenleri ile külliyen çökecektir. Bu savaşın herhangi bir galibi olmayacak. Çatışma yeterli yıkım düzeyine eriştikten sonra durdurulacak, taraflar arasında karşılıklı müzakereler başlayacak, tarafsız kalmış ülkelerin arabuluculuğuyla bloklar arasında ateşkes sağlanacak. Tarafların kendi topraklarına

*Dün Saddam'a oynanan oyunun bir benzeri, bugün Kuzey Irak Referandumu üzerinden Türkiye'ye oynanmak istenmektedir. Saddam önce İran'la savaş-
tırılmış, ardından Kuveyt'e saldırmak için teşvik edilmiştir. Kuveyt'e girer girmez de ABD, Irak'a savaş ilan etmiş ve 1992 körfez operasyonunu başlatmıştır. Belki de bu yolla, önce "Türkiye'nin elini kirletmesi"(!) sağlanacak; sonra da, Saddam'a yapıldığı gibi Türkiye'ye operasyon çekilecektir.*

çekilmelerinin ardından Ortadoğu’da bazı sınırlar değişecek, yeni devletler oluşacak.

Suudi Arabistan’daki krallık rejiminin çökmesi ve İran’daki şeriat devletinin tarihe karışması, gerçekleşecek olan bu değişimlerden sadece ikisi; en az bunun kadar önemli bir değişim daha olacak ki, o da Türkiye, Irak ve Kürdistan’la ilgili. Savaşın sonunda Irak resmen üçe bölünecek, kuzeyinde bağımsız Kürdistan kurulacak. Kürtlerin tarih boyunca yaşadığı bölgeleri incelersek, bu yeni ülkenin Türkiye’nin güneydoğusunu da alması gerektiği sonucuna varabiliriz. Türkler ve Kürtler arasında yıllardır süren siyasi, askeri ve sosyal çatışmaların da bu şekilde sona ereceği muhakkaktır. Zaten bölgedeki Kürt sorunu için bulunabilecek başka hiçbir formül, iki toplum arasında kalıcı bir barış ve toplumsal uzlaşma sağlayamaz.

İran ve Suriye’deki Kürt toplulukları da sonradan Kürdistan’a katılacaklar. Bölgedeki nüfus dağılımını gösteren haritalara dikkatli bakacak olursanız, Kürt nüfus bölgelerinin zaten Türkiye’nin güneydoğusunu, İran’ın kuzey batısını ve Suriye’nin doğusunu kapsadığını görürsünüz. Türkiye’de ve diğer ülkelerde bu plana itiraz edecek sesler çıkacaktır. Ancak savaş sonrası oluşan konjonktür nedeniyle, Türkler klasikleşmiş kırmızı çizgilerini değiştirmek ve Kürdistan’a toprak vermek zorunda kalacaklar. Bu kaos ortamında Türkiye’nin Güneydoğu topraklarından vazgeçmekten başka çaresi olmayacaktır.

Savaşın en önemli sonucu, elbette barış anlaşmalarından sonra yeniden kurulacak olan küresel ekonomik sistemdir. Yeni dünya düzeninin temelinde, yetkileri artırılmış bir IMF ve Dünya Bankası, bir küresel merkez bankası, küresel tek para birimi ve uluslararası denetime dayalı bir ekonomi politikası olacağını söyleyebilirim. Ayrıca savaşın ekonomiyi canlandırma etkisi de olacaktır. Federal Reserve ve diğer merkez bankaları savunma giderlerini finanse edebilmek için sıkı para politikalarını terk edip muazzam ölçülerde para basmaya başlayacaklardır.

...Yıllar önce aramızdan ayrılan ünlü siyaset felsefecisi Leo Strauss’un dediği gibi “bazen toplumları yönetmek için onları şok edecek olaylara ihtiyaç vardır; eğer bunlar kendiliğinden oluşmuyorsa, amacımıza hizmet edecek şok olayları kendiniz yaratırsınız.”

Bu nedenle şimdi bize düşen, sistemi yıkmak ve yenisini kurmak. Yaratıcı bir yıkım ve düzeltici bir savaş ile. ...

Sistem yarın yeniden doğmak için bugün ölmek zorunda.”

Evet, 25 Eylül 2017’de Kuzey Irak’ta “Bağımsız Kürdistan Devleti”nin kurulması için yapılan referandum, “Yüksek Meclis”in öngördüğü bu stratejiye uygundur ve “Türkiye’nin elini kirlletmesi”(!) istenmektedir.

Video ile İlgili İhtimaller

Bu videodaki konuşmanın gerçek olup olmadığı ile ilgili ihtimalleri, aşağıdaki gibi tasnif edebiliriz:

1- Hayalperest, maceracılar, iş olsun, şamata olsun, gırgır olsun, nostalji olsun diye başkaları ile dalga geçmek amacıyla böyle bir videoyu doldurup servis etmişlerdir.

2- “Gizli Dünya Devleti”(GDD) olarak nitelenen ve “Bir Dolar” üzerindeki piramide göre yapılanmış Siyonist merkezin, “Yüksek Meclis”inin(“Üç yüzler”, “otuz üçler ya da “On üçler meclisi”) yaptığı gizli bir toplantıda yapılan bir konuşmadır. Bu konuşma, küresel bir başka güç(ABD WASP’çılar/ Rusya/Çin ...) tarafından kayda alınmış ve dünya kamuoyuna servis edilmiştir.

3- “Gizli Dünya Devleti”nin(GDD) “Yüksek Meclisi” tarafından kayda alınmış, bilerek, istenerek servis edilmiştir.

4- ABD Milliyetçileri (WASP’çılar), çökmeye, iflasa doğru giden ve liderliği zayıflayan ABD’yi tekrar lider yapmak ve tek kutuplu bir dünya inşa etmek için öngörülen bir stratejinin tartışıldığı bir toplantıda kayda alınmıştır. ABD Milliyetçilerine(WASP’çılar) karşı olan “Neocon-Siyonist İttifakı” ya da Rusya/Çin/İngiltere/İsrail tarafından gizlice kaydedilip dünya kamuoyuna servis edilmiştir.

5- ABD Milliyetçileri(WASP’çılar), çökmeye, iflasa doğru giden ve liderliği zayıflayan ABD’ni tekrar lider yapmak ve tek kutuplu bir dünya inşa etmek için öngörülen bir stratejinin tartışıldığı

bir toplantıda kayda alınmıştır ve bizzat kendileri tarafından kaydedilip dünya kamuoyuna servis edilmiştir.

6- Hem Gizli Dünya Devleti hem de ona karşı olan ABD milliyetçileri, dünyaya verilecek yeni şekil konusunda anlaşmışlar ve bu konuşma metnini bilerek, isteyerek birlikte dünya kamuoyuna servis etmişlerdir.

Konuşmada tarihe yapılan atıflar ve savaşın tarafları noktasında ortaya konan iki eksen ve Orta-doğu coğrafyasında vuku bulan olaylar göz önüne alındığında, yukarıdaki birinci ihtimal çok zayıf bir ihtimaldir.

2. ve 4. ihtimaller söz konusu ise taraflar birbirlerinin oyunu bozmak amacıyla dünya kamuoyunu kendi saflarına çekmek, küresel bir ittifak kurmak için bunu yapmış olabilirler. Ya da birbirlerini birlikte hareket etmeye razı etmek için de bunu yapabilirler.

3., 5. ve 6. ihtimaller söz konusu ise o zaman böyle bir konuşma metnini bilerek, isteyerek yayınlamaktaki maksadın, çok gerçekçi bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

6. ihtimal en güçlü ihtimal olabilir. Konu ile ilgili yazdığımız önceki yazılardaki belgeleri göz önüne aldığımızda, dünyaya verilecek şekil konusunda, ABD Milliyetçileri ile Neocon-Siyonist ittifakının menfaatleri birçok konuda örtüşmektedir. Bu nedenle anlaşmış olabilirler.

18 Kaynağın/Belgenin/Dökümanın Özeti

Birbirinin devamı olan iki yazıda 18 Kaynak/Belge/Döküman incelenmiştir. Bunlardaki işlenen ana konuyu/ana fikri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1- ABD'nin küresel hâkimiyetine ve liderliğine itiraz edilmektedir:

- “Avrupa ve Doğu Asya’da ABD’nin küresel üstünlüğüne ve ABD liderliğindeki küreselleşmeye karşı siyasi bir direniş ortaya çıkmaktadır.”
- “Çin, Hindistan ve Rusya, ABD’nin liderliğini kırmak için fiili bir jeostratejik ittifak kurma çabası içerisinde.”

2- ABD'nin liderliğine itiraz, kaos getirir ve kaos'un üç kaynağı vardır:

- “Mevcut kurulu dünya düzenini değiştirmek isteyen, “revizyonist” olarak nitelenen güçler”;
- “Çin, Rusya ve Türkiye”.

- “Ciddi güvenlik kaygılarına neden olan ülkeler”; İran ve Kuzey Kore.
- “Devlet-altı yapılanmalar, şiddete başvuran aşırı örgütler”.

3- ABD ekonomisinin durumu iyi değildir:

- “ABD ekonomisi önce yavaşlayacak, sonra durgunlaşacak ve ABD kendi içine kapanacaktır.”
- “Büyük Asya ülkeleri, bir Asya Para Fonu, bir Asya Ticaret Örgütü kurarak IMF(Uluslararası Para Fonu) ve WTO(Dünya Ticaret Örgütü) gibi kuruluşlara zarar verecektir.”
- ABD, “Dünya Bankası ve IMF’yi yeniden yapılandırarak, BRICS Bank ve Çin’in Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi, Batı kontrolünde olmayan alternatif kuruluşların yükselişini” durdurmak zorundadır.

4- Lider olarak ortaya çıkma ihtimali olan ülkeler tecrit edilecek ve onlara destek veren ülke yönetimleri devrilecektir:

- Mevcut düzen, ABD ve benzer değerleri savunan ülkeler tarafından 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulmuştur ve bu düzenin korunmasında ABD’nin sorumluluğu daha fazladır.”
- Küresel ittifak sistemi ile Rusya ve Çin kuşatılıp tecrit edilecektir.
- ABD, Kafkasya’daki ülkelerle bağları geliştirecektir.
- Balkanlar ve Doğu Avrupa’daki ülkelerin Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu kararlılıkla desteklenecektir.
- ABD, “Güneydoğu Asya Devletleri Ortaklığı (ASEAN)” ile Çini kuşatacaktır.
- Vekâlet savaşları ve Kadife darbelerle “küreselleşme değerlerini benimsemeyen ve bunlara saygılı olmayan ülkelerin ve Rusya ve Çin ile iyi ilişkileri olan ülkelerin yönetimleri devrilecek; “yeni doğan demokrasiler desteklenecektir.”
- “ABD değerlerini paylaşmayan ülkelerde, genç liderlerle ve STK’larla ilişki kurulacak; liderleri” belirlenerek, “birbiriyle koordinasyonları sağlanacaktır.”
- Libya, Mısır, Suriye, Irak, İran, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan, Sudan, Nijerya, Alt-Sahra Afrika’sı, Ortadoğu, Orta ve Güney Asya ve And Bölgesi içinde ve etrafında iç çatışmalar, şiddetli siyasi karışıklıklar ortaya çıkacak, ciddi dini ya da etnik bölünmeler meydana gelecektir.

Şekil-2: Büyük Ortadoğu Projesinde Coğrafyanın Yeni Haritası
(Armed Forces Journal Dergisi, Haziran 2006.)

- Latin Amerika’da özellikle de Kolombiya, Küba, Meksika, Panama, Guatemala, El Salvador, Honduras, “Haiti ve onun “öteki Kârayıp komşuları ülkeler, yeniden inşa edilecektir.
- ABD, “Türkiye ile olan ilişkilerini dönüştürmeye devam edecektir.”
- Türkiye, Kafkasya, Orta Asya, Suriye, Irak ve İran ile ve kendi iç çatışmalarıyla meşgul olacaktır.

5- Hiçbir ülkenin askeri gücünün ABD’nin askeri gücünden daha üstün olmasına müsaade edilmeyecek.

- “Revizyonist ülkeler, ekonomik ve siyasal yapıtırım mekanizmalarıyla cezalandırılacak; gerekirse bunlarla savaşılacaktır.”
- “ABD Stratejisi, ABD’nin gücünü aşma ya da ona denk olma ümidiyle yeniden askeri yapılanmaya giden potansiyel düşmanları caydırıcak şekilde yeniden yapılandırılacaktır.”
- “ABD’nin büyük güçlerden biriyle askeri çatışmaya girme riski artmaktadır.”
- “Dünya, 3. bir paylaşım savaşına doğru yol almaktadır”.

6- “Varolan küresel sistem, yaşam periyodunu tamamlayarak çökmenin eşiğine gelmiştir”; kurucu gücün kendi inisiyatifiyle, “yaratıcı yıkım teorisi”/“düzeltici savaş teorisinin” uygulandığı “küresel bir savaşla çökertilmelidir.”

- “Yüksek Konsey”, savaşın Ortadoğu’dan çıkmasını uygun görmüş ve çatışmanın patlak vereceği ülke olarak Türkiye seçilmiştir.”
- Düzeltici savaş beş aşamalı/safhalı bir savaş olacaktır.
- Dünyada iki büyük bloklaşma meydana gelecek ve çatışma küreselleşecektir: 1. Eksen; Rusya-Çin-İran-Türkiye-Orta Asya cum-

huriyetleri; 2. Eksen: ABD-AB- Irak- İsrail- Kürdistan-Arabistan.

7- Küresel savaşın sonunda Ortadoğu’da yeni devletler oluşacaktır.

- Suudi Arabistan’daki krallık rejimi çökecek.
- İran’daki şeriat devleti yıkılacak.
- Irak resmen üçe bölünecek.
- Türkiye’nin güneydoğusunu, İran’ın kuzey batısını, Irak’ın Kuzeyi ve Suriye’nin doğusunu kapsayan “Büyük Kürdistan” kurulacaktır(Şekil-2).

8- “Yeni küresel ekonomik sistemde, yetkileri artırılmış bir IMF ve Dünya Bankası, bir küresel merkez bankası, küresel tek para birimi ve uluslararası denetime dayalı bir ekonomi politika olacaktır.”

“Politikada Hiçbir Şey Tesadüf Değildir”

Video’daki Konuşmacının, “Bizim planlarımızda rastlantılara yer yok.” demesi ile 2. Dünya Savaşı’nda ABD başkanı F. D. Roosevelt’in, “Politikada hiçbir şey tesadüf değildir. Bir şey vuku buluyorsa, o hadisenin bu şekilde zuhur edeceğinin önceden planlandığından emin olabilirsiniz.”¹⁷ demiş olması arasındaki örtüşmeyi göz önüne aldığımızda; videodaki konuşmanın muhtevasının şer güçler tarafından öngörülen bir stratejinin varlığına işaret ettiğini ve konuşmanın ciddiye alınarak karşı bir stratejinin geliştirilmesinin zorunlu olduğunu söyleyebiliriz.

Kuzey Irak’taki “Bağımsız Kürdistan Devleti” Referandumu Tesadüf Değildir

“Politikada hiçbir şey tesadüf” olmadığına göre Barzani’nin, 25 Eylül 2017 tarihinde Kuzey Irak’ta “Bağımsız bir devlet” için referanduma gitmesi de tesadüfi değildir. Olayın zamanlaması, iç, bölgesel, küresel dinamikler ve bölgede çatışan 15 proje açısından ele alınıp özel olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu bir başka yazının konusudur. Bununla beraber 25 Eylül’deki referandumunun, yukarıda ele alınan 18 belgenin ana felsefesi ve stratejisi ile uyum halinde olduğunu söyleyebiliriz.

25Eylül2017’deKuzeyIrak’ta“BağımsızKürdistan Devleti”nin kurulması için yapılan referandum; “80’li yıllar için İsrail’in stratejik planları”na uygundur ve “Türkiye’nin elini kirletmesi”(!) istenmektedir.

- Emekli amiral ve İsrail gizli servisi MOSSAD eski başkanı Ami Ayalon'un öngördüğü stratejiye uygundur ve "Türkiye'nin elini kirletmesi"(!) istenmektedir.
- George Friedman'ın öngördüğü stratejiye uygundur ve "Türkiye'nin elini kirletmesi"(!) istenmektedir.
- "Yüksek Meclisin" öngördüğü stratejiye uygundur ve "Türkiye'nin elini kirletmesi"(!) istenmektedir.

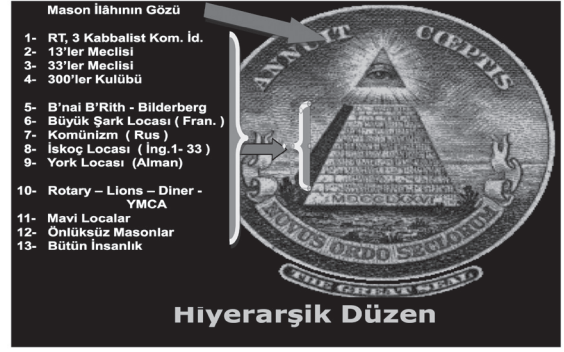
Şer ittifakının birinci körfez operasyonunda, 1992 yılından sonra, Saddam'a 36. Paralelin kuzeyinde getirilen uçuş yasağından sonra başlatılan psikolojik harekatta, "Kuzeyde Kürtler, ortada Sünniler ve güneyde Şiiler" şeklinde yapılan sloganlaştırma, 25 Eylül 2017'de Kuzey Irak'ta "Bağımsız Kürdistan Devletinin" kurulması için yapılan referandum içindi. O günlerde CIA şefi Graham Fuller'in yaptığı seslendirme de, bugünler içindi¹⁸:

"Kürtlerin bu üç ülkede (Irak, İran, Türkiye) gireceği özerklik, ardından gelebilecek bağımsızlık ve hatta birlik arayışları bölgeyi istikrarsız kılacaktır. Böyle bir eğilim artık en azından Irak'ta önüne geçilmez bir hal almıştır. Sadece zaman, bölgesel olaylar ve izlenilecek politikalar bu sorunun cevabını verebilecektir."

...Eğer Ankara bu süreci durdurmaya çalışırsa ortaya çıkacak sonuç tehlikeli ve masraflı olabilir. Böyle bir deneme sadece Türkiye'nin önemli bir parçasını kaybetmesine yol açmayıp, kaçınılmaz olarak Türkiye'nin diğer bölgelerine dağılmış Kürt topluluğun da istikrarsızlığına sebep olacaktır. Kürt sorunu, Türkiye'nin gelecekteki istikrarı, bölgedeki rolü, Batı ve ABD ilişkileri için büyük önem taşımaktadır."

Tekrar vurgulamak gerekirse, belki de dün Saddam'a oynanan oyunun bir benzeri, bugün Kuzey Irak Referandumu üzerinden Türkiye'ye oynanmak istenmektedir. Hatırlanacağı üzere Saddam önce İran'la savaştırılmış, ardından Kuveyt'e saldırması için teşvik edilmiştir. Kuveyt'e girer girmez de ABD Irak'a savaş ilan etmiş ve 1992 körfez operasyonunu başlatmıştır. Belki de benzer yolla, önce "Türkiye'nin elini kirletmesi"(!) sağlanacak; sonra da, Saddam'a yapıldığı gibi Türkiye'ye operasyon çekilecektir.

Türkiye, İran, Irak yönetimleri, bu referandumu tasvip etmemişlerdir. Referandumun kesin olarak iptal edilmesini istemişlerdir. Buna rağmen Referandum yapılmıştır. Irak, İran ve Türki-

Şekil-3: Bir Dolar Üzerindeki Piramitte Yazılanlar²¹

ye askeri operasyon dâhil her türlü ihtimale karşı hazırlık yapmakta ve Referandumda alınan kararın geçersiz kılınmasını istemektedirler. Meseleyi, Kürt etnisitesi üzerinden izaha kalkmak, savunmak ya da karşı çıkmak, büyük fotoğrafı görememek demektir. İttihatçıların, Şerif Hüseyin ve oğullarının, 100 yıl önce göremeyip düştükleri tuzığa, bugün müslüman hassasiyeti olan hiç kimse düşmemelidir.

Bugün bölge yönetimleri, bölgede Şer İttifakının "Kaostan Kaynaklanan Düzen"("Yaratıcı Savaş"/"Düzeltilici Savaş") Teorisini uygulayarak haritaları yeniden çizmek, 100 yıllık bir düşmanlığı İslam coğrafyasında yeniden canlandırmak istedikleri gerçeğini görmelidirler.

Şer İttifakı(ABD-Siyonizm-İngiltere-İsrail) tarafından başlatılan "Irak işgalinin", "Suriye operasyonunun" ve "Arap Baharı"nın ana hedefi, İran-Türkiye-Irak-Suriye yönetimleri tarafından zamanında gereğince anlaşılamamış ve bugün bölgede geline aşamaya, doğrudan ve/veya dolaylı bir şekilde katkıda bulunmuşlardır. Bu nedenle bölge ülke yönetimleri, öncelikle kendi öz eleştirilerini gerçekçi bir şekilde yapmalı ve gerekli dersleri çıkarmalıdır. Eş zamanlı olarak, süreci çözümsüzlüğe itecek ve maksadı açacak bir dil kullanmaktan kesinlikle kaçınılmalı, sükûnetle davranmalı, riskli eylemlerde bulunmamalıdır. Acilen, bölge sorunlarını birlikte, adaletle çözebilmek için bölge ülkelerini temsil eden ortak bir kriz masası kurulmalıdır; ilgili ülkeler doğrudan sürekli iletişim halinde olmalıdırlar!

Şer İttifakı, Siyonizm ve Küresel Savaş

"Küresel Stratejiler Konseyi Şirketine" ait videolarda, "Küresel Savaş çıkartmak" isteyen gücün, "Yüksek Konsey"/"Yüksek Meclis" olduğu ifade edilmektedir. Bu kavram, Siyonizm'in "Üç Yüz-

ler”, “Otuz Üçler” ya da “On Üçler Meclisi” için kullanılmaktadır¹⁹. “13’ler Meclisi”, “33’ler Meclisi” ve “300’ler Meclisi”, “SANHEDRİN”, “En Üst Yönetim Meclisi” olarak isimlendirilmekte ve 1 \$ üzerindeki piramitte yer almaktadırlar(Şekil-3).

Öyleyse küresel savaş çıkarmak isteyen ana kararlık gücün, Siyonizm olduğunu söyleyebiliriz. Siyonizm’in politikaları açısından “Yüksek Konseyin Kararları”, “Siyon Önderlerinin Yedinci Protokolü” ile de örtüşmektedir²⁰:

Bu konuşma metninde geçen provokatör eylemlerin birçoğu, 2009’dan beri bu ülkede ve bu coğrafyada icra edilmiştir, edilmektedir de. Türkiye, “Kürt Koridoru”nun oluşmasını engellemek için Suriye’ye (Carablus-Elbab) girmek zorunda kalmıştır. Afrin’e girmek zorunda da kalabilir. Barzani’nin Kuzey Irak’ta 25 Eylül 2017’de bağımsızlık için yapılan referandumda bağımsızlık kararının çıkması, bölgede yeni ve derin bir istikrarsızlığın ve yeni çatışmaların kaynağı olacaktır.

Irak ve Suriye sorununun çözümü için Türkiye, Rusya, İran birlikte çalışmaktadır. S-400 Füze Sisteminden dolayı ABD ile saflar ayrışırken Rusya ile yakınlaşma meydana gelmektedir. Dolayısıyla konuşma metninde geçen “iki Eksen”in ayak sesleri duyulmaya başlamıştır.

Konumuz bağlamında önemli gelişmelerden biri de, ABD Başkanı Ronald Reagan ve Sovyet lideri Mikhail Gorbacov tarafından 8 Aralık 1987’de imzalanan “Orta Menzilli Nükleer Güç (INF) Washington Antlaşması”nın(ABD ile Sovyetler Birliği arasında, kısa ve orta (500 ile 5500 kilometre arası) menzilli füzeleri devreden çıkarma ve üretimlerini yasaklama), ABD tarafından fesh edilmek ve üretilecek yeni füzeleri Avrupa’ya yerleştirmek istemesidir²². Böylece ABD-Rusya eksenli yeni kampaşma olacak, yeni soğuk savaş başlayacaktır. Muhtemelen öngörülen, Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika’yı içine alan yeni bir küresel savaştır.

Bugün Şer İttifakı(ABD-Siyonizm-İngiltere-İsrail) tıpkı 2. Cihan savaşı öncesinde olduğu gibi 1- Rusya- Çin-Kuzey Kore- İran- Suriye-Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri ile 2- ABD-AB-Japonya-Güney Kore-İsrail- Kürdistan-Arabistan arasında derin fay hatları açmaya ve bu fay hatlarını enerji ile doldurmaya çalışmaktadır.

Şer ittifakının bu stratejisine karşı daha üst bir strateji ortaya koyabilmek, şer ittifakına karşı şuurlu geniş bir cephe kurmak zorunlu hale gelmiştir.

Bunun için öncelikle ülke içinde, sonrada bölgede birlik ve beraberliği sağlayacak politikalar üretip uygulamaya sokmalıyız. Bütün bu gelişmeler karşısında, işte unutmamamız gereken ilahi düstur:

“Gerçek şu ki, onlar hileli-düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri, dağları yerlerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış düzen vardır.” (İbrahim 46)

“O müminler öyle kimselerdir ki, kendilerine: “İnsanlar size karşı toplandılar/güç birliği yaptılar, onlardan korkun!” denildiğinde bu onların imanlarını artırdı ve: “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir” dediler.” (Âl-i İmran 173)

Dipnotlar

- 1 Foster, J.B., “Emperyalizmin Yeni Çağı”, *Cosmo Politik*, sayı:6, Sonbahar 2003, S: 12-22. 2015’e doğru Global Trendler, *Umrın*, sayı 90, 91, Şubat, Mart 2002 Ek; “*Global Trend 2015: A Dialog About the Future With Nongovernment Experts*, 2000.” National Security Strategy, February 2015);http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf . Can. B., “Kaostan Kaynaklanan Düzen” ve “Küresel Savaş”, *Umrın*, Eylül 2017.
- 2 Çebi, H.Y., *İsrail’in Şifresi*, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006, s.52-66.
- 3 Çebi, H.Y., *İsrail’in Şifresi*, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006, s.52-66.
- 4 Kılıç, A., Haberdar (Analiz), 04.01.2016. “MOSSAD 4 Yıl Önce Planladı, Türkiye ve Arabistan Harfiyen Uyguladı!”, <http://www.haberdar.com/gundem/mossad-4-yil-once-planladi-turkiye-ve-arabistan-harfiyen-uyguladi-h12239.html?mnst=3541>. Ami Ayalon’un Konuşma Videosu; <https://www.youtube.com/watch?v=PxlN5NKv8so>
- 5 Kılıç, A., Haberdar (Analiz), 04.01.2016. “MOSSAD 4 Yıl Önce Planladı, Türkiye ve Arabistan Harfiyen Uyguladı!”, <http://www.haberdar.com/gundem/mossad-4-yil-once-planladi-turkiye-ve-arabistan-harfiyen-uyguladi-h12239.html?mnst=3541>. Ami Ayalon’un Konuşma Videosu; <https://www.youtube.com/watch?v=PxlN5NKv8so>
- 6 Kılıç, A., Haberdar (Analiz), 04.01.2016. “MOSSAD 4 Yıl Önce Planladı, Türkiye ve Arabistan Harfiyen Uyguladı!”, <http://www.haberdar.com/gundem/mossad-4-yil-once-planladi-turkiye-ve-arabistan-harfiyen-uyguladi-h12239.html?mnst=3541>. Ami Ayalon’un Konuşma Videosu; <https://www.youtube.com/watch?v=PxlN5NKv8so>
- 7 Kılıç, A., Haberdar (Analiz), 04.01.2016. “MOSSAD 4 Yıl Önce Planladı, Türkiye ve Arabistan Harfiyen Uyguladı!”, <http://www.haberdar.com/gundem/mossad-4-yil-once-planladi-turkiye-ve-arabistan-harfiyen-uyguladi-h12239.html?mnst=3541>
- 8 Kılıç, A., Haberdar (Analiz), 04.01.2016. “MOSSAD 4 Yıl Önce Planladı, Türkiye ve Arabistan Harfiyen Uyguladı!”, <http://www.haberdar.com/gundem/mossad-4-yil-once-planladi-turkiye-ve-arabistan-harfiyen-uyguladi-h12239.html?mnst=3541>
- 9 “Türkiye Katar’a Askeri Tehditlere Karşı Koruma Sözü Vermiş”, *Washingtonhatti.Com* 06.06.2017; <https://washingtonhatti.com/2017/06/06/turkiye-katar-askeri-tehditlere-karsi-koruma-sozu-vermis/>
- 10 “Türkiye Katar’a Askeri Tehditlere Karşı Koruma Sözü Vermiş”, *Washingtonhatti.Com* 06.06.2017; <https://washingtonhatti.com/2017/06/06/turkiye-katar-askeri-tehditlere-karsi-koruma-sozu-vermis/>
- 11 07.06.2017 Tarihli Gazeteler; <http://odatv.com/bir-oyun-oyanmiyor-arkasindakileri-henuz-tespit-edemedik-0706171200.html>
- 12 07.06.2017 Tarihli Gazeteler; <http://odatv.com/bir-oyun-oyanmiyor-arkasindakileri-henuz-tespit-edemedik-0706171200.html>
- 13 Avar, B., 26. 5. 2017.
- 14 Avar, B., 26. 5. 2017.
- 15 Yaman K., *İhanet Planları, Belgeler*, Otağ Yayınları, İstanbul, 1971.
- 16 Part 1- <http://www.youtube.com/watch?v=cXFj2MbWsyU>
Part 2- <http://www.youtube.com/watch?v=86XCCB0Dc5k>
Part 3- <http://www.youtube.com/watch?v=MSa8NCfSEdI> Say, Z., Kontratak Şener Çelik Berkman 1; www.youtube.com
- 17 Vatandaş, A., *Armagedon*, Timaş, İstanbul, 1997, s.83-84.
- 18 Vatandaş, A., *Armagedon*, Timaş, İstanbul, 1997, s.83-84.
- 19 Allen, G., *Gizli Dünya Devleti*, Milli Gazete Yayınları, İstanbul, s. 4-10, 1996.
- 20 Yaman K., *İhanet Planları, Belgeler*, Otağ Yayınları, İstanbul, 1971.
- 21 Allen, G., *Gizli Dünya Devleti*, Milli Gazete, İstanbul, s. 4-10, 1996.
- 22 Stern, J., “Washington Avrupa’da Nükleer Savaşa Hazırlanıyor”, *Süddeutsche Zeitung*, 12 Eylül 2017; <https://www.wsws.org/tr/articles/2017/09/12/nato-s12.html>

Kürtler İçin Bağımsızlık Kimin Hayali?

Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarının tamamını, Libya, Mısır, Cezayir, Tunus'un içinde bulunduğu tüm Afrika'yı kaybetmiş, elinde Anadolu'dan Irak ve Suriye'ye uzanan ve bugün Ortadoğu olarak tanımlanan coğrafya kalmıştı. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı emperyalistlerin elinde, Müslümanların kalan son devletini de bütünüyle yok etmek için kullanılan bir araçtan başka bir şey değildi.

Murat ÖZER

Sabahın ilk ışıkları İran sınırındaki bu küçük kasabayı henüz yeni aydınlatıyordu. Gökyüzünü karartan bombardıman uçaklarının gürültüsünü duydular önce. Peşmerge-nin hismindan korunmak için dağ köylerine sığınan yüzlerce Kürt savaşçı, aileleriyle birlikte burada büyük bir toz bulutu ve kan denizi içinde yok oldular. Tarihler 2003 yılının Mart ayının 20'sini gösteriyordu. Irak'ı işgal etmek için türlü yalanlara başvuran ABD yönetimi, Bağdat'ı yerle bir etmeye başladığı gün aynı saatlerde bu küçük Kürt kasabasını da haritadan siliyordu. Gerekçe açıktı: Irak'ın kuzeyindeki tüm Kürt örgütler, işgali desteklemek ve ABD'nin öncü kuvveti olmak için anlaşmışlardı; Tıpkı, güneydeki Şii örgütler gibi. İşgale destek olmayacağını açıklayan tek muhalif grup bulunuyordu Irak'ta: Molla Fatih Krekar (Necmeddin Ferec) önderliğinde 2001 yılında kurulan Ensârü'l-İslâm. Kökeni Kuzey Irak'ta İslâmî kimliğin en önemli ve saygın ismi Şeyh Osman'ın liderliğindeki Kürdistan İslâmî Hareketi'ne dayanan bu küçük grup, ABD tarafından işgalin önünde ciddi bir engel olarak görülmüştü. Hava saldırıları KYB savaşçılarının da desteğiyle amacına ulaşmış; işgalcilerin önünde Irak'ın kuzeyinde kendilerine direnebilecek hiçbir güç kalmamıştı. Çünkü hedefteki Saddam Hüseyin'in Irak Ordusu zaten 1991 yılından beri 32. ve 36. paralel arasına sıkışmış durumdaydı.

Her uluslaşma girişimi bir mağduriyet üzerine bina edilir. Kürt uluslaşması da, Irak'ta büyük oranda 1988'de gerçekleşen Halepçe Katliamı ile ivme kazanmıştı. Tıpkı Suriye'de Kobani ile gerçekleştiği gibi.¹

Halepçe, 2003 yılında bir kez daha uluslaşmanın sembolik bir adresi oluyordu. Bir farkla: Bu defa bağımsızlığın önündeki engel, Irak'ı ABD öncülüğündeki 40'tan fazla ülkenin işgal ordusuna karşı teslim etmeme niyetindeki dindar Kürtlerdi.

Daha işgalinin ilk gününde dindar Kürtlere karşı yapılan bu utanç verici saldırı, Irak'ta işgalcilerin himayesinde bir Kürt devleti kurmak için, yine Kürtler eliyle gerçekleşen ilk ihanet değildi şüphesiz. 1991'de başlayan Körfez Savaşı'nın bitmesinin ardından 1995 yılında binlerce peşmerge ve STK temsilcisi aileleriyle birlikte, ABD tarafından yürütülen bir operasyonla Guam Adasına taşınmıştı. Bu kişiler, 8 yıl sonra Irak'a döndüklerinde ABD tarafından yok edilmiş bir ülkede kurulacak yeni devlet-devletçiklerin askeri ve sivil yöneticileri olacaklardı. Kuzey Irak'ta yapılan referandumun ve bu bağımsızlık girişiminin arkasında ABD desteğinin olmadığı iddiasının sadece son 25 yıllık kısa tarihe göz attığımızda dahi temelsiz olduğu aşîkârdır.

Irak'ın işgali 2002 yılında Londra'da Tony Blair'in himayesinde gerçekleşen Iraklı muhalifler toplantısında kararlaştırılmıştı. Saddam'ın

devrilmesinden sonra kurulacak yeni yönetimde pay sahibi olacak 65 kişi o gün toplantıya katılmıştı. Dr. Ahmed Çelebi, Ekrem el-Hekim, İyad el-Samarai, Dr. İyad Allavi, Celal Talabani, Sadun el-Duleymi, Sadık el-Musawi, Abdülaziz el-Hekim, Abdülmecid el-Hoyi, Goran Talabani, Mesud Barzani, Muvafik el-Rubai, Hoşyar Zebari gibi isimler Irak'ta Saddam karşıtı muhalefetin önde gelenleriydi. Şii ve Kürt muhalefetinin tamamı o gün ABD-İngiliz işgal harekâtının bir parçası olmayı kabul ettiler. Saddam'ın devrilmesinden sonra ise yeni yönetimin en güçlü isimleri oldular. Birbirlerine karşı düşmanca tavır içinde olan ve yaptıkları iç çatışmalarda on beş binden fazla insanın ölümüne sebebiyet veren KDP ve KYB yöneticileri en üst düzeyde bu toplantıda varlık göstermiş; omuz omuza savaşacaklarını deklare etmişlerdi. Mükâfat olarak Celal Talabani yeni cumhurbaşkanı, Mesud Barzani ise Kürt Özerk Yönetimi'nin başkanı olacaktı.

İşgal sonrası peşmerge ABD askerleri tarafından eğitildi ve donatıldı. Tüm askeri mühimmatı yine ABD tarafından 14 yıl boyunca sağlandı. ABD'nin işgal süresince en güvenilir üsleri Kuzey Irak'ta bulundu. Direnişin yoğun olarak yaşandığı Bağdat, Felluce, Musul, Ramadi, Diyala gibi kentler yerle bir edilirken, Süleymaniye, Erbil, Dohuk gibi KDP ve KYB'nin kontrolündeki kentler ABD saldırılarına muhatap olmadılar. Bu kentlerde savaşın en sıcak günlerinde dahi ticaret ve sosyal hayat devam edebildi.

Petrolün Paylaşımı Krizin Asıl Sebebi

İşgalin başlarında Kürt yöneticiler ile müttefiki oldukları ve daha sonra Irak Merkezi Hükümeti'ne dönüşen Şii örgüt yöneticileri arasında hiçbir ihtilaf bulunmuyordu. İran destekli Şii Bedir Tugay-

ları Irak Ordusuna dönüşüyor, Maliki-İbadi liderliğindeki Şii Dava Partisi ise hükümetin büyük kanadını oluşturuyordu. İşgal süresince Sünni Arap ve Türkmen kentlerine yönelik tüm saldırıları gerçekleştirirken bu ittifak birlikte hareket etti. Ancak, Irak petrollerinde kimin söz sahibi olacağı konusu büyük bir sorun olarak karşılarında bulunuyordu. Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürdistan kurma niyetinde olan KDP için, kontrolü altındaki petrol gelirlerini, güneydeki petrol kaynaklarını elinde tutan İran destekli Bağdat yö-

netimiyle paylaşmak kabul edilebilir bir şey değildi. 2 Aralık 2014'te taraflar arasında imzalanan Bağdat-Erbil Antlaşması Kürt yönetiminin günlük 550 bin varil petrolü Bağdat üzerinden ihraç etmesini öngörüyordu. Buna karşılık merkezi hükümet, Kürt yönetimine ayda yaklaşık 1 milyar dolarlık ödeme yapacaktı.

Fakat beklenen olmadı. Bağdat hükümeti, petrolü almasına rağmen vaat ettiği ödemenin ancak 1/4'ünü yapabiliyordu. Bu ise, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) ihtiyaçlarını karşılamının çok ötesindeydi. Barzani yönetimi, merkezi hükümetle yaptıkları bu antlaşmanın şartlarına uyulmadığını ifade ediyor, buna karşılık Bağdat, petrolün kendilerine verilmez ise askeri se-

çeneği masaya yatıracağını söylüyordu. Sonunda Irak ordusu, peşmerge karşısında konumlandırılmış ve savaşın eşğine gelmişti. DAİŞ'in Musul'u işgal etmesi ve Bağdat'a doğru hızlı bir şekilde ilerlemesi, iki yapı arasındaki düşmanlığı geçici olarak rafa kaldırdı. Musul ve Telafer'in geri alınmasında peşmerge güçleri ile Irak ordusu ve bu ordunun konsolide ettiği Şii terör örgütleri (Haşdi Şabi) birlikte hareket ettiler. Ancak, Musul'un DAİŞ unsurlarından temizlenmesiyle birlikte taraflar eski konumlarına geri döndüler. Barzani,

2 Aralık 2014'te taraflar arasında imzalanan Bağdat-Erbil Antlaşması Kürt yönetiminin günlük 550 bin varil petrolü Bağdat üzerinden ihraç etmesini öngörüüyordu. Buna karşılık Irak hükümeti, Kürt yönetimine ayda yaklaşık 1 milyar dolarlık ödeme yapacaktı. Fakat beklenen olmadı. Bağdat hükümeti, petrolü almasına rağmen vaat ettiği ödemenin ancak 1/4'ünü yapabiliyordu. Barzani yönetimi, merkezi hükümetle yaptıkları bu anlaşmanın şartlarına uyulmadığını ifade ediyor, buna karşılık Bağdat, petrolün kendilerine verilmez ise askeri seçeneği masaya yatıracağını söylüyordu. Sonunda Irak ordusu, peşmerge karşısında konumlandırılmış ve savaşın eşliğine gelinmişti. DAİŞ'in Musul'u işgal etmesi ve Bağdat'a doğru hızlı bir şekilde ilerlemesi, iki yapı arasındaki düşmanlığı geçici olarak rafa kaldırdı.

Irak ordusunun himayesinde Sünni kentlerde katliamlara girişen Haşdi Şabi milislerinin “mezhepçi” bir yaklaşımla hareket ettiğini ancak işgalin 14. yılında “fark” etti. Artık ittifak tamamen bozulabilirdi. İşte referandum sürecine böyle gelindi.

Irak işgalinden bu yana ABD ordusuyla birlikte direnişi bastırmak için Irak'ın kadim şehirlerini yangın yerine çeviren, çoğunluğu Sünni 5 milyondan fazla insanı mülteci durumuna düşüren ve yaklaşık 1,5 milyon insanın hayatını kaybetmesinde en büyük pay sahibi olan İran destekli Irak merkezi hükümetinin suçlarını, referandum sürecinde hatırlayan Türkiye'deki kimi İslâmî çevrelerin bu tutumu hakkaniyet ölçüleriyle bağdaşmamaktadır. Barzani'nin desteklenmemesi durumunda, İran yanlısı güçlerin Kürt illerinde katliama girişeceği tezi, içinde gerçeklik taşısa da, meselenin Şii-Sünni geriliminden ziyade güç paylaşımıyla alakalı olduğunu da gözden kaçırmamalıyız. Ayrıca, Şii refleksleriyle Suriye'de 7 yıldır 700 binden fazla müslümanın katledilmesinde pay sahibi olan İran'ı, burada gerçekleştirdiği cürümlerden dolayı kınamayıp, söz konusu Kürtlerin bağımsızlığı olduğunda İran'ın Şii, Kürtlerin Sünni olduğunu hatırlayanların da, hakkaniyetten uzak olduklarını ifade etmeliyiz.

Self-Determinasyon Kim İçin İcat Edildi?

İşgalcilerin gölgesinde gerçekleşen sözde bağımsızlık adımı Türkiye'de hükümet tarafından açık bir dille reddedilirken, İslâmî camiada bazı tartışmaları da beraberinde getirdi. İslâmî tandanslı kimi yazarlar, siyasi parti ve sivil toplum kurumları “Türklerin, Arapların devlet kurması bir hak ise Kürtlerin de devlet kurması bir hak ol-

malıdır” retorikleriyle referandumu desteklediklerini ifade ettiler. “Her türlü ulus devlete karşıyız ama madem herkesin var, Kürtlerin niye olmasın” şeklinde ifadeye dökülen ve muarızlarını Türk ırkçılığı yapmakla itham eden bu çevrelerin temel dayanağı ilginç bir şekilde self-determinasyondur. Siyaset literatürüne ilk defa 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'yle giren bu tez şöyle ifade ediliyordu: “Bir ulus, kendini bir başka ulusa bağlayan siyasal bağları koparma, doğa yasalarının ve Tanrı'nın, o ulusa dünya devletleri arasında bahsettiği bağımsız ve eşit yeri alma gereği duyabilir.”

ABD'nin kurucusu, İngiliz asıllı George Washington'un Amerika kıtasında İngilizlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin sembolik metni olan bu bildirme, Avrupa kıtasında 1800'lü yıllarda etkisini göstermiştir. Napolyon Savaşları'nın ardından 1815'de Viyana Kongresi'yle büyük devletler bölünmeye karşı “toprak bütünlüğüne saygı” ilkesini benimserlerken, 1830'da Londra Konferansı ile Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde kurulan Yunanistan'ın ve Belçika'nın bağımsızlığını kabul ettiler. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, Balkanlar'daki Osmanlı varlığını yok ederken, İtalyanlar ve Almanlar küçük devletçikleri birleştirerek büyük devletlere dönüştüler.²

Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarının tamamını, Libya, Mısır, Cezayir, Tunus'un içinde bulunduğu tüm Afrika'yı kaybetmiş; Elinde Anadolu'dan Irak ve Suriye'ye uzanan ve bugün Ortadoğu olarak tanımlanan coğrafya kalmıştı. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı emperyalistlerin elinde, Müslümanların kalan son devletini de bütünüyle yok etmek için kullanılan bir araçtan başka bir şey değildi.

Sovyetler Birliği'nin temellerini atan Lenin, Osmanlı'nın Birinci Cihan Harbi'ne girdiği 1914'te "Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" başlıklı yayınladığı bildiriyle Orta Asya ve Kafkasya'da yaşayan Müslüman halklara yeni bir çağrıda bulundu. Lenin ve Stalin, yıkmak istedikleri Rusya Çarlığına karşı Müslüman halkların desteğine ihtiyaç duyuyorlardı: "Rusya Müslümanları, Volga ve Kırım Tatarları, Sibirya ve Türkistan Kırgızları ve Sartları, Kafkas Ötesi'nin Türk ve Tatarları, Çeçenler ve Kafkas dağlıları, sizler! Camileri ve ibadethaneleri yıktırılmış, inanışları ve gelenekleri Çarlar ve Rusya'nın baskıcıları tarafından ayaklar altına alınmış olan sizler!" diye başlayan bildiriyle yeni kurulacak Bolşevik yönetiminde Müslümanlara dini ve siyasi özgürlük vaat ediliyordu.

Rusya'daki çarlık düzeninin Kızıl Ordu eliyle yıkılmasını müteakip kurulan Sovyetler Birliği'nin Orta Asya ve Kafkasyalı halklara nasıl bir düzen bahsettiğini acı bir tecrübeyle gördük. Bu yüzyıl içinde yurtların sürgün edilen milyonlarca insan, dinlerinden ve milli değerlerinden kopartıldı, katledildi. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, Müslüman halklar için daha fazla ölüm, daha fazla sömürden başka bir şey ifade etmedi.

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte dağılan ve birliğini yitiren Müslümanlardan geriye 1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nden başka bağımsız hiçbir devlet ya da toplum kalmadı. Sadece Cezayir'deki Fransız işgali dahi 132 yıl sürdü. Mısır, Suriye ya da Irak'ın bağımsızlığına kavuşabilmeleri için onlarca yıl beklemek gerekecekti. Bu devletler üzerindeki emperyalist tahakküm ise hiçbir zaman bitmedi. Irak'ın, Arabistan'ın, Libya'nın ya da Suriye'nin kendi yeraltı zenginlikleri daima Batılı sömürgeciler tarafından idare edildi. Petrol gibi zenginliklerini kendi halklarının yararına kullanmak gayretinde olan hükümetler de, ya darbeler ya liderlere yönelik suikastlar ya da doğrudan işgallerle yok edildi.

İslâm dünyasında Anadolu'da 1071'de kurulan ve sürekliliğine hâle gelmeyen Türkiye dışın-da hiçbir devlet tam anlamıyla bağımsız olamadı. Türkiye'de halkın talep ve arzularını ciddiye alan yönetimler de 1960'da başlayan darbeler süreciyle sürekli alaşağı edildi. Bu müdahale zincirinin son halkasını 15 Temmuz günü şiddetli bir şekilde yaşadık. Eğer dirayetli bir liderlik ve halkın iradesi olmasaydı, yine sömürgeciler karşısında yenile-

cektik. Bu sebeple, "Türklerin, Arapların, Farsların devleti oluyor da, sıra Kürtlere gelince mi bölücülük oluyor" şeklindeki yaklaşım hiçbir şekilde gerçeği yansıtmıyor. Devletin elde kalan son ordusuyla, Anadolu topraklarında bağımsızlık savaşı yürüten Türkiye, Irak sınırını İngilizlerle, Suriye sınırını ise Fransızlarla anlaşarak çizmek zorunda kaldı. Dolayısıyla, Arapların kendi iradeleriyle ve Kürtleri baskı altına alarak kurdukları kendi devletleri olduğu iddiası gerçekleri yansıtmıyor. Bir diğer sakat yaklaşım ise "Ümmetin Çeçenlerin, Boşnakların ya da Filistinlilerin bağımsızlık mücadelesine destek verdiği halde Kürtlerin mücadelesine bigâne" kaldığı iddiasıdır. Çeçenler ve diğer Kafkas halkları kendi dinlerinden, kültür ve medeniyetlerinden farklı durumdaki, hiçbir ortak değeri olmayan Ruslara karşı bağımsızlık savaşı verdiler. Aynı şekilde Boşnaklar, İslâm'a düşman işgalci ve saldırgan olan Sırlara, Filistinliler ise Siyonist Yahudilere karşı bağımsızlık mücadelesine giriştiler. Oysa Kürtler, Türkler ve Araplar, aynı dine inanan, ortak kültür ve medeniyet değerlerine sahip ümmetin birer parçası durumundalar. Batılıların, Müslüman halkları daha fazla bölebilmek için kullandığı argümanları bir "hak" olarak sunmak İslâmî değerlerimizle uyuşmadığı gibi, ümmete daha fazla acı yaşatmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Dipnotlar

- 1 Suriye'nin Türkiye sınırındaki küçük bir kasaba olan Kobani'de (Ayn el-Arab) DAİŞ örgütünün saldırıları karşısında tüm dünyada Kürtlerin büyük bir katliama uğradığı tezi işlendi. Halkının neredeyse tamamı Türkiye'ye sığınan Kobani'de PKK'nın Suriye kolu PYD-YPG'nin "Radikal dinci terör"e karşı "uygar dünyanın değerlerini koruma" savaşı verdiği iddiası üzerinden PKK, Batılı başkentlerde meşrulaştırıldı. Avrupa ve ABD'den çok sayıda enternasyonal savaşçı "Kobani Direnişi"ne katılırken, Türkiye'de HDP öncülüğünde ayaklanma provası gerçekleştirildi.
- 2 1861'de İtalyan Birliği, 1871'de Alman Birliği kuruldu.

Mehdi Akif'in Vefatının Siyasi Muhasebesi

Cemal SULTAN

Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın önde gelen liderlerinden ve eski genel müridi Muhammed Mehdi Akif'in vefatı İhvan'ın düşmanları ve muhalifleri safında dahi tartışma yaratan ve öfkeye yol açan dikkat çekici bir olaydı. Özellikle de bu zat cezaevinde, cezaevi ile koordineli olarak Kasr el-Ayni hastanesinde tedavi görürken vefat etmişken... Zira Akif bir dizi kas hastalığı vardı ve son aylarda hayatını ölümlle tehdit ediyordu bu hastalıklar. Ayrıca yaşı da ilerlemiş, doksanlara dayanmıştı. Bu duruma güvenlik çevrelerinin, zorlukla nefes alan, hareket eden ve hatırı sayılır bir tehdit oluşturmayan bu adama yönelik haksız ve aşırı sert tutumu olarak bakıldı. Göz hapsinde tutulmak kaydıyla evine konabilirdi.

Tablonun siyasi değerlendirmeleri ve sonuçları içinde siyasi rejimin bu olayda kaybettiğinin

de hiçbir şüphe yok. Rejim siyasi, insani ve ahlaki düzlemde kaybetti. Yaşı ilerlemiş ve kanser dâhil bir dizi hastalıkla pençelenen yaşlı bir adamın bu şekilde hapsedilmesine hiç kimse sempatiyle bakamaz. Ortada ülkede tecrübeli siyasi bir akıl olsaydı Mehdi Akif'i serbest bırakır ve evinde göz hapsinde tutardı ancak siyaset bu ülkede öldü. Sert güvenlik zihniyeti olayları yönetiyor ve böyle ele alıyor. Kolayca lehine çevireceği bir tavrı kolay ve ucuz şekilde kaybetmesi doğaldır. Özellikle de Mısır zindanlarında yaşananları eleştiren, barbarca davranışlar ve sistematik işkence olarak niteleyen uluslararası sorunla mücadele ederken...

Akif sırasıyla Kral Faruk, Nasır, Sedat, Mübarek, Askeri Konsey, Mursi ve Sisi dönemlerinde İhvan hareketinin önde gelen isimlerindendir. Hayatının uzun dönemlerini cemaatin faaliyetleriyle ilgili siyasi sorunlardan dolayı cezaevinde geçirdi. Açıklamaları ve diyalogdaki "popülist" üslubu sebebiyle cemaatin en tartışmalı isimlerindendi. Bu üslup İhvan içinde dâhil birçok sorununa sebebiyet verdi. Yorumları ve röportajlarından siyasi melekisinin zayıf olduğu, cemaat faaliyetleriyle ilgili uzun geçmişine rağmen değerlendirmelerinin yanlış olduğu açıktı. Yalnız organizasyon deneyimi daha önemliydi. Hareket üyeleri onun ömrü boyunca çok fedakârlıklar yaptığını, uzun yıllar cezaevinde kalmasına rağmen tutumunda sabit olduğunu düşünürler. Genel olarak bu durum İslâmcılarda kendi liderlerini ve yönetimlerini -siya-

si başarılar veya başarısızlıklar bir yana- değerlendirirken oldukça önemli bir unsur olarak görülür. Zira cezaevinde sebat etme meselesinin İslâmcılarda özel bir büyüsü vardır ve çoğu zaman liderlerini -yetersiz de olsalar- sadece bu ölçütü değerlendirirler.

Mehdi Akif'in cenazesi hareketin kurucusu Hasan el-Benna'nın cenazesine benziyordu. Şöyle ki güvenlik güçleri halkın katılımını engelledi ve cenaze namazı ailesinden dört kişiyle sınırlandırıldı. Hasan el-Benna'nın cenazesi de hemen hemen aynı şekilde yapıldı. Cenazesinin engellenmesi rejimin bir başka olumsuz işareti. Rejim cenazenin kitleselliğinden, halk ve sokakları test etmedeki sembol yapısından endişe etti. Bu da hâlihazırdaki siyasi kararın kafasını karıştıran bir siyasi gerginliktir. Bu gerginlik söz gelimi Kahire'nin göbeğindeki Rabia Camisi kadar rejimi korkutuyor. Rabia Camisi 4 yıl önce yaşanan olaylara rağmen hâlâ kapalı ve namaz kılınmasına izin verilmiyor. Kaldı ki caminin kapatılmasının ve namaz kılınmamasının sebebini açıklayan mantıklı bir gerekçe bulunmuyor.

Mehdi Akif'in vefatı bu durumda siyasi olarak İhvan cemaatine yaradı. Çünkü Akif siyasi mazlumiyetin yeni bir sembolüne dönülecek ve hareket çatışmayı ve öfke yolculuğunu sürdürmek için gençlerini teşvik etmekte kullanacaktır bu vefatı. Nihayetinde bu olay ülkedeki siyasi krize yeni çözümsüzlükler ekleyecektir. Zira siyasi ufuk ve kriz tüneline çıkış fikirlerinin sadece İhvan'da değil, rejimin kendisinde de olmadığı açıktır.

(Mısır gazetesi *Mısıriyyûn*, 23 Eylül 2017)

Arap dünyasındaki gazetecilerin yazılarından seçtiğimiz yazıları her ay Ortadoğu'dan başlığıyla yayımlıyoruz. Burada yayımladığımız yazılarda ortaya konulan tüm analizlerin gerçek/doğru olduğu veya bunların tümüne katıldığımız söylenemez. Yazıları tercüme etme amacımız, olayların yorumlanmasında ortaya konulan bakış açısı farklılıklarını görünür kılarak meseleler karşısında yapılan analizlerin hangi argümanlardan hareketle yapıldığını okurlarımızın fark etmesini sağlamaktır. Yazıların/ yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki dolayısıyla dünyadaki gelişmeleri kavrama sürecine önemli katkılarının olacağını düşünüyoruz. Yazılar Harun Ersoy tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (Umran)

S-400 ve Türkiye'nin Jeopolitik Dönüşümü

Emin KAMURİYE

E sasında Ankara gelişmiş füze savunma sistemine muhtaç değil. Zira bugün en azılı düşmanları PKK ve DEAŞ'tan hiçbirinin Türkiye'yi hava veya füze saldırılarıyla tehdit etmesi mümkün değil. Hali hazırda İran da Türkiye için bir tehdit oluşturmaz. Buna ilaveten NATO'nun hava ve füze savunma platformları Türkiye'nin topraklarını olası İran füze darbelerine karşı koruyabilir. Keza Karabağ bölgesi sebebiyle çektiği Ermenistan da Türkiye için bir tehdit sayılmaz. Gerçi Ermenistan'ın kısa menzilli Rus Alexander sistemi mevcut.

Türkiye'nin uzun menzilli S-400 Rus füze savunma sistemi satın aldığı açıklaması askeri hesaplardan çok jeopolitik durumla ilişkili. Zira Ankara, özel savunma kalkını sistemine sahip NATO'nun etkin ve esaslı üyesidir. Bu durum Türklerin bugün çabasını verdiği korumayı sağlayabilir. Ankara bu savunma silahına sahip olmaktan daha fazlasını istiyor. O da, teknolojinin nakli ve yerel savunma sanayi projesiyle eşgüdümlü şekilde millileştirilmesi. Bu sistemi geç-

mişte satın almaya çalışan NATO ülkelerine bu teknoloji verilmezken Rusya ile gelecekte bu yönde bir anlaşmaya varılma noktasında el sıkışıldı.

Rus-Türk uzlaşmasının ezeli olmadığını varsayarsak Ankara'nın S-400'e verdiği önem Türkiye'nin NATO ile ilişkilerindeki şiddetli sarsıntı sonrası jeopolitik kamplaşmayı değiştirme girişimi olarak okunmalıdır.

Ankara Soğuk Savaş boyunca Marshall planına uygun olarak Sovyet yayılmacılığıyla mücadelede NATO'nun öncü üssü olarak kalmıştı. Ancak Türkiye bugün ABD, Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkilerde en gergin dönemlerinden birini yaşıyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Washington ve Brüksel'in kendisini devirmeye çalışabilecekleri yönünde endişeleri var. Bu endişe kendisini NATO'dan uzakta adım atmaya ve Ankara'yı Amerikan-Avrupa bloğu, Moskova-Tahran eksenine ve hatta Çin karşısında bağımsız jeopolitik bir kutba dönüştürmek için çalışmaya sevk etti. Erdoğan'ın Avrupa ile Asya arasında yeni bir merkez kurma yö-

nündeki eski hayali budur. Bu kesinlikle Batının istemediği bir gelişmedir.

Ankara ile Batılı müttefikleri arasındaki uzaklaşma ve Moskova ile yakınlaşma süreci yeni değil. Esasında bu süreç Rusya ve Çin'in NATO ile mücadelede başını çektiği Şangay Örgütü üyeliği talebini kapsayan sıralı adımlardan oluşan yılların bir sonucudur.

Türkiye Rusya'ya bugün NATO sisteminin kalbine askeri nüfuz etme fırsatı veriyor. Rusya ve Türkiye'nin ilan edilmemiş hedefi ise artan Türkiye-Avrupa gerginliği ışığında Türkiye'nin Şangay üyelik talebi dosyasının Türkiye'nin AB hayalinin yerine koymak olabilir.

Washington'u, birçok Avrupa başkentini ve özellikle de İsrail'i kızdıracak gelişme Türkiye'nin askeri füze dengelerini değiştirme kartına sahip olması, NATO çekici ile Avrupa orağı arasına oturmaktan çıkması değil. Bu türden bir adımın askeri bir başarıdan çok yönlü Türk-Rus yakınlaşmasına götürmesi, Ankara'nın kamayı Türk-NATO ilişkileri sürecine vurması ve Türkiye'nin bölgesel stratejik kartlarından ellerinden çekip alması ihtimalleridir. Bu kartların başında da boğazlar, Karadeniz havzası çekişmesi, bölgedeki birçok ekonomi, siyasi ve güvenlik dosyaları yanı sıra enerji hatları savaşlarıdır.

Soru şu: ABD ve Avrupa ülkeleri Türkiye'yi Rusya'ya kaptırma tehlikesinin farkına varacaklar mı yoksa beklenen süreç tarafları birbirinden daha da uzaklaştıracak mı ya da Türkiye doğu ile bir tür denge sağlayabilecek mi?

(Katar gazetesi *el-Vatan*, 21 Eylül 2017)

Ezher ve Laiklik

Muhammed İMARA

Ezher tarihi boyunca İslâm ve şeriatının, Arapçanın ve edebiyatının emin bekçisi olmuştur. İslâm diyarına yönelik askeri ve fikri işgali püskürtmüştür. Modern Batı emperyalizmin istilası kapsamında dini devletten, siyaset ve hukuktan ayırma çağrısı yapan laiklik doğu ülkelerine girdiğinde ileri gelen Ezher âlimleri bununla mücadele ettiler.

Ezher Şeyhi Cadulhak Ali Cadulhak (1917-1996) şöyle diyor: “Laiklik bir Batı ekolüdür. Dinden kurtulma, dinin toplumun hareketinden ve kamudan tecrit etme çağrısı yapar, dini inanç ve ibadet ritüelleri dışında dünyadan uzaklaştırır. Laiklik materyal bir doktrin ve yanlış bir düşüncedir”.

Laiklik Batılı koşulların bir ürünü olarak ortaya çıktı. Hristiyanlık kendisinin manevi bir mesaj olduğunu ifade ediyor, tüm ilgisini ruhun kurtuluşuyla ve gök-le sınırlıyordu. Bu yüzden kilisenin devlet ve dünya işlerini iste-

mesi “Sezar’ın olanın Sezar’a ve Tanrının olanın Tanrıya verilmesi çağrısı yapan ilkesini aşmaktı. Laiklik bir bakıma Hristiyanlığı tekrar Kilise’ye soktu ve bireyin ahlakla ilişkisiyle sınırladı. Aslında bu Kilise için uygundu. Hatta Batı kilisesinin Hristiyanlığın sınırlarını aşan hatasının düzeltilmesiydi.

İsrail ise din ve dünya, inanç, şeriat, uygarlık ve ahlak, dünya ve ahiret hayatı için kapsamlı bir metottur. Zira İslâm umranı ilahi boyayla boyar, insanın hilaletini İslâm şeriatıyla disipline eder. İslâm’ın laiklikle devlet politikasından ve umran işlerinden uzaklaştırılması çağrısı ayaklarından birini kesmek, akciğerlerinden birini iptal etmek, Kur’ân ayetlerinden bazısını inkâr etmektir. Böyle bir İslâm’la imanın kemali ve bütünü eksilir. Yargı ve fetva kurumuyla da iştilal eden, Ezher’e bağımsızlığı kazandıran Cadullhak bunları yazdı.

Ezher Üniversitesi’nden mezun olan, doktorasını Almanya’da

tamamlayıp Vakıflar Bakanlığı, Ezher Üniversitesi rektörlüğü yapan, düşünce ve telif dünyasında saygın bir yeri edinen Şeyh Muhammed el-Behi (1905-1982) ise laiklikle ilgili şöyle diyor:

“Laiklik dini inanç ve dini ibadet şekillerini reddeden ilkel ve uygulamalar sistemidir. Laikliğin İslâm’ın varlığı içinde bir yeri yoktur. İslâm’ı laikliğe, laikliği İslâm girdirmek mümkün değildir. Halihazırdaki vakıanın çözümü değildir. İslâm’da hükümet ilahi değildir, beşeridir. Eleştiriyi, Şura’nın kabulüne ve talep edilmesine boyun eğer. Hatası da doğrusu da olan beşeri bir hükümettir.”

“Batıda laiklik otoriteyi -tarihsel ve dini- olarak- ikiye ayırır ancak İslâm’da iki otorite yoktur. Bu yüzden emperyalizmin İslâm ülkelerine dayattığı laikliğin uygulaması İslâm ile devleti birbirinden ayırmak, İslâm’ı devletten ve devlet işlerinden uzaklaştırmaktı. İslâm ülkelerinin İslâm mirasına ve İslâmî kaynaklara dönmesinden, Batının eğitim ve bilimde sahip olduğu kültür, yaşama ve planlamaya destek alınmasından korkuldu. Böylelikle İslâm toplumlarının bağımsızlığı zayıflarken güç sahibine bağımlılıkları artmış oluyor.”

Ezher’in ileri gelen âlimleri, İslâm dünyasını Batı medeniyetinin merkezîyetçiliğine ilhak etme aracı olarak gördükleri laikliğe böyle karşı çıkıyorlar. Buna karşın İslâm şeriatı İslâm dünyasının medeniyet farklılığının en büyük nişanelerinden birini temsil ediyor.

(Arabi21.com, 18 Eylül 2017)

Suudi Arabistan Hiç Bu Kadar Baskıcı Olmamıştı

Cemal KAŞIKÇI

Görüşlerini açıkça ifade etme cesareti gösteren aydınlar ve din adamlarına yönelik korkutma ve tutuklamalardan bahsedip ardından Suudi Arabistanlıyım dediğim zaman birçokları şaşırıyor mu?

Genç Veliiaht Muhammed bin Selman, iktidara yükselmesiyle birlikte sosyal ve ekonomik reformlar gerçekleştirme vaadinde bulundu. Ülkemizi daha açılımcı ve hoşgörülü hale getirmekten dem vurdu, kadınların şoförlüğünün yasaklanması gibi ilerleyişimizi engelleyen sorunları çözüme sözü verdi.

Ancak hâlihazırda gördüğüm tutuklamaların son dalgası. Haberler, yönetimin Veliiaht Muhammed bin Selman tahta çıkması arifesinde yaklaşık 30 kişinin tutuklandığını bildirdi. Bazı tutuklular çok yakın arkadaşlarım. Bu adım ülkenin yönetiminin görüşleriyle çelişen fikirler ifade etme cesaretinde bulunan aydınların ve din adamlarının saygınlığına leke düşürüyor.

Tablo oldukça trajik görülüyordu. Zira maskeli güvenlik unsurları kameralar eşliğinde evleri basıyorlar. Her şeyin görüntüsünü alıyorlar, evraklara, kitap ve bilgisayarlara el koyuyorlar. Çok geçmeden Katar'dan para almak ve Katar'ın desteklediği büyük komponun bir parçası olmakla suçlanarak tutuklanıyorlardı Ben de dâhil birçok isim şu an sürgünde ve ülkelerine döndüklerinde tutuklanabilirler.

İstanbul ve Londra'da ihtiyari sürgünlerinde kalmak dışında

önlerinde bir seçenek olmayan Suud'lu arkadaşlarla konuştuğum zaman acı duyuyorum. Bizler şu an en az yedi kişiyiz ve bir Suudi diasporasının belkemiğini oluşturmak üzere miyiz acaba? Saatlerce telefonla konuşuyor, bu tutuklama dalgasının sebeplerini anlamaya çalışıyoruz.

Suudi Arabistan son aylarda aşırılıkçı yeni bir dizi politika izledi. Bu yeni politikalar İslâmcılara keskin muhalefet ile vatandaşları kara listeye konulmayı hak edenlere karşı çıkmaya teşvik arasında gidip geliyor.

Suudi yönetimine yakın gazetecilerden ve yazarlardan defalarca İslâmcıların kökünün kazınması istendi. Oğul Selman'ın Müslüman Kardeşler'den nefret ettiği sır değil. Yalnız herhangi bir şahsı İhvan aktivisti diye tanıtmak tuhaf bir çelişki. Suudi Arabistan tüm siyasal İslâm oluşumlarının babası iken Suudlu bir yetkilinin İslâmcılara saldırdığını görünce gülüyorum. Hatta bu ülke kendisini yüksek hukuki referans olması açısından bir İslâm devleti olarak niteliyor.

Tutuklamalardaki amacın ne olduğu bir yana Suudi Arabistan'ın hâlihazırda böyle bir sürece girmesine hiç gerek yok. Çünkü bizler şu an insanların genelinin desteğini alan büyük ekonomik değişime yoğunlaşmış durumdayız. Bu değişim bizleri petrole bağımlılıktan kurtaracak, çalışma ve üretim kültürünü kazandıracaktır.

Yaşananlar oldukça acı. Muhammed bin Selman iş adamı,

aydın, din adamı ve ekonomistlerin sunabilecek cesur ve yapıcı görüşlerden istifade etmeye dünden muhtaçtır. Bu kimseler tam tersine tutuklanıyorlar.

Ben ve dışarıda bulunan arkadaşlarımız acizyet içerisindeyiz. Ülkemizin kalkınmasını, 2030 vizyonunu gerçekleştirmesini istiyoruz. Hükümetlerimize karşı çıkmıyoruz ve hepimiz Suudi Arabistan üzerinde titriyoruz. Tek vatanımız bu ülkedir ve onun dışında bir vatan tanımıyoruz, istemiyoruz. Bununla birlikte düşmanmız gibi muamele görüyoruz. *El-Hayat* gazetesi ülkenin hükümetinin yaptığı baskılara boyun eğdi ve yazmamı engelledi. Başkanlığa aday olduğunda Donald Trump yanlılığını abartmama uyarısı yaptığımda twiter hesabım yasaklandı. Altı ay sessiz kaldım, ülkenin durumunu ve önümdeki zor seçenekleri düşünüyorum.

Birkaç yıl önce bazı dostların tutuklandığında durum benim için acı vericiydi. O vakit işimi veya özgürlüğümü kaybetmek için sustum. Şimdi ise farklı bir karar aldım. Evimi, ailemi ve işimi terk ettim. Şimdi sesimi yükseltiyorum. Şayet bunu yapmazsam zindanda demir parmaklıklar ardında kaybolanlara ihanet etmiş olurum. Birçoklarının kaybettiği konuşma kudretine sahibim. Suudi Arabistan'ın şu anki hal üzere kalmayacağını bilmenizi istiyorum.

(noonpost.org, 19 Eylül 2017)

Arap Nükleer Tesisleri Açılmalı!

Cihad EL-HAZİN

İran komşuları Arap ülkeleriyle anlaşmazlık içinde olursa ben kesinlikle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in yanında yer alırım. İran İsrail'le anlaşmazlık içinde olursa ben işgal devletine karşı kesinlikle İran'ın yanında yer alırım.

ABD'nin BM Büyükelçisi Nikki Haley ABD de dâhil altı ülkenin nükleer askeri programını durdurması için İran'la imzaladığı nükleer anlaşmanın iptaliyle ilişkin bir plan sunmuştu. Yalnız Trump iki gün önce geri adım attı ve anlaşmanın iptali yönünde çalışılmamasına onay verdi.

Anlaşma kesinlikle İran nükleer programını en az 10 yıl geciktirdi ve uluslararası nükleer enerji komisyonu İran'ın nükleer faaliyetleri üzerinde ağır bir denetim uyguluyor. Buy komisyonu İran'ın anlaşmayı uyguladığını açıklamıştı. Daha önemlisi ABD Genelkurmay Başkan Yardımcısı General Paul Silva Temmuz ayında Kongreye Amerikan istihbarat verilerinin İran'ın anlaşmayı uyguladığını gösterdiğini bildirdi. Dahası Amerikan Kongresi ABD yönetiminin her üç ayda bir İran'ın nükleer anlaşmaya bağlı kalma boyutuna ilişkin bir rapor sunmasını istiyor. Trump yönetimi kongreye şu ana kadar İran'ın anlaşmayı yerine getirdiğini teyit eden iki rapor sundu.

Tüm deliller İran'ın nükleer anlaşmaya bağlı kaldığına işaret ettiği halde Trump yönetimi,

Barack Obama'nın başkanlığı dönemindeki en önemli başarılarından sayılan anlaşmayı iptal etmek için Tahran'ın bağlı kalmadığını nasıl iddia edebilir? Bunun bilgisi Trump'ta ve İsrail'i insan hakları konseyinde savunan Bayan Haley'de var. Belki de Trump bir kez daha tutumunu değiştirdi.

Burada biraz duruyor ve Mısır'ın Rusya'nın desteğiyle nükleer tesisler inşa etmesini desteklediğimi belirtiyorum. Keza Suudi Arabistan, BAE ve hatta Fas'tan İsrail'in sahip olduğu nükleer tersaneye cevap, İran'ın Trump yönetiminin açık komplosuyla nükleer anlaşmadan çıkarılmasına tepki olarak askeri programa dönüştürebilecekleri barışçıl nükleer programlara başlamalarını istiyorum.

Doğal olarak Başkan Trump, askeri nükleer programa ve nükleer bombalar taşıyabilen kıtalar ötesi füzelere sahip Kuzey Kore'yi de tehdit ediyor. Ortada Kuzey Kore'ye yaptırımları arttıran yeni Güvenlik Konseyi kararı var ancak önceki yaptırımlar Rusya ve Çin'in desteğine rağmen başarılı olmamıştı. Trump yönetimi yeni yaptırımların başarılı olacağını niçin düşünüyor bilmiyorum.

Kuzey Kore lideri Kim Jong-un pervasız ve yaptırımlar inadını daha da arttırıyordur. Kuzey Kore Japonya üzerinden bir başka füze daha fırlatırsa Trump ne yapacak? Yahut Jong-un nükleer bombalar taşıyan ve ABD'nin batısına ulaşacak menzilde füze-

ler atarsa ne olacak? Çin provokasyon uyarısı yaptı. Keza Rusya da... Yalnız Trump tehditlerine ve sanki misilleme yapması için Kuzey Kore liderini kışkırtır gibi yığınak yapıyor.

Kuzey Kore bizden uzak ve bu noktada daha önemli ve bizleri ilgilendiren konuya dönüyorum. BAE'de barışçıl amaçlı nükleer tesisleri ziyaret etmişim. Suudi Arabistan'ın nükleer program başlatmaya kadir olduğunu biliyorum ve bunu yapmasına teşvik ediyorum.

İsrail nükleer tersanesi söz veya temennilerle gitmez. ABD Kongresi diğer adıyla İsrail parlamentosu Kenesset'tir. Uluslararası toplum ne kadar baskı yaparsa yapsın İsrail terörünü himaye etmekte ısrar edecektir.

Mısır'ın, İsrail'in Dimona tesislerine ve sahip olduğu nükleer silaha yanıtı temsil eden Arap nükleer tesislerini inşası için bir kampanya başlatmasını rica ediyorum. Mısır buna kadirdir ve tutumu Amerikan yardımlarının durmasına ve Washington'un terör devletine askeri yardımları arttırmasına yanıt olacaktır. İsrail'e karşı Mısır'ın ve her Arap ülkesinin yanındayım. Yalnız Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılmasını yeğlediğimiz de inkâr etmiyorum.

(*El-Hayat* gazetesi, 17 Eylül 2017)

Türkiye'nin Kimlik Krizi

Türk siyasetinin kalbinde bir tür kültür savaşı olması ve Türkiye'nin sıklıkla birbirleriyle iç içe yaşayan biri seküler diğeri dindar iki topluluğun bulunduğu bir ülke olarak tasvir edilmesi hasebiyle, ülke içinde denge unsurlarını kaba taslak sınıflandırmak pek de mümkün değil. Örneğin Türkiye İslamcıları, kurucu değerlerini baltalamak için çalıştıklarında bile cumhuriyet gerçekliğini kabul eden milliyetçi kategorisinde değerlendirilebilirler.

Steven A. COOK

Temmuz 2014'de Türk mahkemesi Enis Berberoğlu'nu casusluktan dolayı 25 yıl hapse mahkûm etti. Karar, geçen yazdaki darbe girişiminin ardından hükümetin 200.000'den fazla kişiyi tu-

tukladığı, gözaltına aldığı ve tasfiye ettiği bir yıllık süreçten sonra bile Türkiye üzerinde şok dalgası oluşturdu. Berberoğlu ne Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın askeri darbeyi planlamakla suçladığı sürgündeki vaiz Fethullah Gülen'in destekçisi ne de 30 yıldır ülkede savaşını sürdüren, terörist bir örgüt olan PKK üyesidir. Kendisi tartışmasız seküler ve ulusalcı seçmenin temsilcisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden bir milletvekili ve aynı zamanda bir gazeteci.

Türkiye'de, kendisi dışında 177 gazeteciyi tutuklanmıştı fakat mecliste hiç bir zaman Kürt parlamenterler haricinde bir tutuklanma olmamıştı. Berberoğlu'na karşı suçlamalar kurgusal gözüküyor. Zira kendisi, ülkeyi din temelli bir gündemle dönüştürmeye çalışan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin uygulamalarını desteklemiyor ve hükümetle ters düşüyordu. Ayrıca Berberoğlu'nun Suriye'de aşırılık yanlısı gruplara Türk istihbaratı tarafından gönderilen silahlarla ilgili hikâyesinin kaynağı olduğu da düşünülüyor. Tutuklanmasının akabinde CHP lideri adalet için ulusal çapta bir yürüyüşün başlamasına öncülük edecekti.

Gözler önüne serilen Berberoğlu dramı, Türkiye'deki basın özgürlüğü, iktidar, hırs ve adaletsizliği ve AK Parti'ye bağlı olanlarla Gülen'in takipçileri, seküler elitler, Kürtler ile liberallerin arasındaki iç mücadelenin bir simgesi gibi. Erdoğan, bağımsız medyayı, orduyu ve bürokrasiyi tasfiye ederek -ki bu çabalar onun 15 yıl önce başlattığı

Türkiye'yi dönüştürmeye yönelik girişimlerdir- kişisel siyasi gücünü pekiştirmiş ve yeni bir Türk kimliği üzerinden mücadelesine hız vermeye başlamış oldu. Türkiye Cumhuriyeti tarihi göz önünde bulunduruldu-

ğunda kimlikler üzerinden yapılan mücadeleler pek de şaşırtıcı değil fakat bu kimlik çatışmalarının sebep olduğu istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı kaygı verici boyutlarda gibi gözüküyor.

Türkiye'deki bu çatışmayı Cumhuriyet'in kurulduğu döneme değin geriye götürebiliriz. Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, başarılı olabilmesi için "Türklük" düşüncesi etrafında bir mitoloji inşa etmesi gerekiyordu. Bu mitoloji Türk ırkı, Türk dili ve Türk vatani kavramları arasında bir bağ tesis edecekti. Nihayetinde, birleştirici tüm unsurları bu yeni Türklük anlayışına göre şekillenecek bir devlet ortaya çıktı. Öyle ki, ahalisinin büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Osmanlı'nın siyasi-dini düzeni yerini yeni devletin meşruiyetini temin edecek bu kurgulanan resmi ideolojiye dayandırılacaktı.

Türklük mitolojisi, Kemalizm ve onun "altı okuyla" eşleştirilmişti; Cumhuriyetçilik, devletçilik, inkılapçılık, halkçılık, milliyetçilik ve özellikle sekülerlik yani laiklik. Bu ilkeler yeni cumhuriyetin ideolojik temelini oluşturuyorlardı. Fakat, ne Türklük ne de Kemalizm meşru bir doktrin olarak bu coğrafyada ittifakla kabul gördü. Türkiye'de özellikle Atatürk'ün fikirlerini benimseyen AK Parti öncesi hakim siyasal çevreler, bu ideoloji etrafındaki statükoya direnenler ve hala kararsızlığını sürdürenler olmak üzere birçok kesim var. Bu nedenle Türkler de tıpkı bölgedeki diğer halkların karşı karşıya kaldığı benzer kimlik problemleriyle uğraşmaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca rejim, Kürtlerin kimliklerini resmi olarak inkâr edecek ve zoraki “Türklük” tanımıyla onları kendisine yabancılaştıracaktı. Ancak bu Türkiye’ye özgün bir sorun değildir. Suriye, Irak ve İran’daki Kürtler de azınlık bir etnik grup olmanın getirdiği sorunlarla karşı karşıyaydı. Bugün Türkiye’deki Kürtlerin bir çoğu ülkedeki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata tam olarak entegre olmuş olsa da hâlâ “Türklük” ve “Kürtlük” tanımlamaları arasında özü itibarıyla bir anlaşmazlık var. Ve bu gerilim, 1984’de Türk devletiyle PKK arasında bir savaş olarak patlak verdiği yıldan bugüne sürgit devam etmektedir.

Kürt meselesinin yanı sıra, Türkiye’de din konusunda daha derin bir gerginlik söz konusu. Atatürk, Osmanlı devletinin mirasından bütünüyle kurtulmak ve yeni Türk Cumhuriyeti’ni ideolojisi etrafında pekiştirmek için gösterdiği çabalarla İslâm’ı hedef almaya başlayacaktı. 1924’de Müslümanlar için hem siyasi hem de dini gücün merkezi olan halifeliği kaldırdı. Bu tarihi bir adımdı fakat yeterli değildi. Büyük bir kültürel değişim de gerekliydi. Bu amaç doğrultusunda Atatürk, Latin alfabesini, Avrupa rakamlarını, soyadı kullanımı (Osmanlı’da kullanılmıyordu) ve İslâmî takvim yerine Gregoryan takvimin kullanımını yasalaştırdı. Ayrıca fes takılması yasaklandı. Şeyhülislamlık müessesesi, dini vakıfları ve okullar kapatıldı, tarikatlar yasa dışı ilan edildi. Nihayetinde ise 1928 yılında devletin dini kimliğini İslâm olarak tanımlayan anayasa maddesi kaldırıldı.

Atatürk’ün sekülerleşme yönündeki bu reformlarını makul bulmayan kesim için muhalefet sadece kişisel bir dindarlık meselesi değildi. Zira, bir kişinin inancı ancak kamusal alana, siyasete, eğitime, medyaya ve sanata herhangi bir şekilde müdahale etmediği müddetçe dini özgürlük söz konusuydu. Bu, dindar Türkler için birbirini tetikleyen iki duruma sebep olmuştu. Birincisi,

laikliği ilericilikle ve inancı gericilikle ilişkilendiren resmi anlatı, muhalif dindar söylemi olumsuz bir kategoriye sokuyordu. İkincisi, 1960’ların sonlarında ve 1970’lerin başlarında gelişen Türkiye’deki İslâmcı hareketler ve bu hareketlerin öncüleri dinî düşünce ve ilkeleri; siyaset, eğitim, iş ve kültür alanlarını içeren farklı bir sahada kaynaştırmanın yollarını arayacaklardı. Muhalif dindarların, batılı kurum ve idealleri inşa etmeye çalışan Kemalist elitizme karşı direnişlerini temsil eden fikir, Müslüman bir toplumla uyuşmayan yabancı düşünce ve değerlerin gereksiz yere taklit

edildiğine dair İslâmcı bakış açıydı. Türk kimliği altındaki birbirleriyle ihtilaflı bu keskin fikir ayrılıkları, cumhuriyetin kurulduğu tarihten bu yana siyasal söylemin değişkenlerini ve ölçülerini büyük oranda tanımlamaktadır.

Türk siyasetinin kalbinde yukarıda bahsi geçen bir tür kültür savaşı olması ve Türkiye’nin sıklıkla birbirleriyle iç içe yaşayan biri seküler diğeri dindar iki topluluğun bulunduğu bir ülke olarak tasvir edilmesi hasebiyle, ülke içinde denge unsurlarını kaba taslak sınıflandırmak pek de mümkün değil. Örneğin Türkiye İslâmcıları, kurucu değerlerini baltalamak için çalıştıklarında bile cumhuriyet gerçekliğini kabul eden milliyetçi kategorisinde değerlendirilebilirler. Veyahut, cumhuriyetçi elitler kendi

hedefleri için dini bile kullanabilirler. Bu konuyla ilgili en iyi örnek, Batı medyasında sürekli laikliğin-sekülerliğin teminatı olarak tanımlanan ordunun 1980’lerde İslâm’ı, “ulusal kültürün” önemli bir parçası olarak görüp önünü açmasıdır. Bu uygulama, sol ve sağ grupların arasındaki şiddetin 80 darbesi öncesi binlerce kişinin öldüğü toplumsal kaos döneminde siyasi kontrolü sağlamak için her yirmi yılda bir yapılan askeri müdahalenin bir girişimiydi. Yani, “Türk-İslâm sentezi” diye ifade edilen düşünce temelinde bir kimlikle ortaya çıkacaktı.

2002 yılı AK Parti için sadece başarılı bir seçim dönemi değil aynı zamanda Türkiye’deki dini hassasiyetin pekişmesi ve ilerlemesine yönelik zaferlerin dönüm noktasıydı. Bize kalırsa, AK Parti’yi İslâmcı olarak etiketleyen ve bu İslâmcılığı Müslüman Kardeşlerin bir parçası olarak okuyan basmakalıp söylemler partinin doğasını yeterince iyi kavrayamıyorlar. Zira, AK Parti’nin İslâmcılığı, dini grupları şekillendirmeye çalışan siyasi İslâmî söylemin genel sınıflandırılmasına dâhil olsa da Müslüman Kardeşlerden daha az iddialı fakat daha fazla nüfuz eder niteliktedir.

Erdoğan ve AK Parti'nin liderleri, rakiplerini savurarak iktidarı ele geçirebilmek için yoğun bir şekilde çalıştılar. AK Parti, 2002 sonlarında iktidara gelene kadar, Türkler dini kimliklerini özgürce ifade etmekte zorluk çekiyorlardı. Bu, partiyi tehdit olarak gören kesimler için rahatsız edici bir gelişmeydi zira, 2002 yılı AK Parti için sadece başarılı bir seçim dönemi değil aynı zamanda Türkiye'deki dini hassasiyetin pekişmesi ve ilerlemesine yönelik zaferlerin dönüm noktasıydı. Bize kalırsa, AK Parti'yi İslâmcı olarak etiketleyen ve bu İslâmcılığı Müslüman Kardeşler'in bir parçası olarak okuyan basmakalıp söylemler partinin doğasını yeterince iyi kavrayamıyorlar. Zira, AK Parti'nin İslâmcılığı, dini grupları şekillendirmeye çalışan siyasi İslâmî söylemin genel sınıflandırılmasına dâhil olsa da Müslüman Kardeşlerden daha az iddialı fakat daha fazla nüfuz eder niteliktedir.

Parti, İslâmî söylemin "toplumun dini değerlerden saptığı takdirde olumsuz etkilere karşı savunmasız kaldığına" dair düşüncesini paylaşıyor. Türkiye bağlamında ise bu sapma, Türkleri eşit ortakları olarak kabul etmeyen Batı'nın çerçevesi içerisinde yerleştirilen Atatürk'ün yapay reformları biçiminde olmuştu. Bu yüzden, AK Parti liderliğinin nazarında Ankara'nın aslı konumu, Müslüman dünyasının liderliğine tevdi edecekti.

Ülke içinde parti, dindarlığı toplumun bütün kesimlerine doğal bir şekilde nüfuz ederek genişletmek ve kökleştirmek için çaba göstermektedir. Her ne kadar toplumun dönüşümünde dini baskı unsurunun olmadığı dile getirilse de, AK Parti'nin alkol satışlarını kısıtlama uygulaması ve ülke içindeki seküler rahatsızlığa rağmen başörtülülerin sayısının gittikçe artması gözle görülür durumda. Hepsinden öte, AK Parti'nin en büyük hünerlerinden ve ard arda gelen seçim zaferlerinin sebeplerinden biri Türklerin geçmişte güvensiz ve imkânsız gördüğü yolda kendi Müslüman kimliklerini keşfetmesinin ve ifade etmesinin bir şekilde önünü açan ve kolaylaştıran bir parti olmasıdır.

Laikler için problem ise elbette AK Parti'nin bu başarılı projelerine karşı ciddi bir direniş ortaya koyup koyamayacakları sorusudur. Kendisini dindar olarak tanımlayan ve dini değerleri kendileri için hassas gören Türkler'in sayısı çok fazla olsa bile, AK Parti hiçbir zaman Türkiye'nin genel oy çoğunluğunu yakalayamadı. Erdoğan, başkanlık seçimlerinde oyların yüzde 52'sini toplamasına rağmen, partinin seçimlerde aldığı azami oy yüzde 49.83'tü (Haziran-2011). Seçim sonuçları ile ilgili kesinlikle çok fazla değişken hesaplar var fa-

kat Türkiye'nin kültür savaşları tarihi ve kutuplaşmadaki siyasî konumunun açıklamasının önemli bir kısmı "kimlik" problemine dayanıyor

Erdoğan ve AK Parti'nin liderleri, partinin temel seçmenini "muhafazakâr değerlerle müstahkem orta sınıf"tan oluşturma hedefiyle muhaliflerini savurmak için yoğun bir şekilde çalışmaktalar. 2013'te alkol üzerindeki tartışma bunun tipik bir örneğidir. Seküler kesim, AK Parti'nin alkol satışlarının kısıtlanmasına yönelik düzenlemesine itiraz ettiğinde, Erdoğan çok fazla alkol tükettiği bilinen Atatürk ve onun kıdemli yardımcısını ima yoluyla tahkir ederek karşılık vermişti. Erdoğan "İki ayyaşın yaptığı yasa muteber oluyor da dinin emrettiği bir yasa niçin sizler için reddedilmesi gereken bir şey oluyor?" diye sormuştu. Erdoğan bu şekilde dindar kesim ile iki alkoliğin gayrimeşru mirasını tercih edenler arasındaki kimlik çizgisini açıkça ortaya koyuyordu. Bu bağlamda, AK Parti, resmi siyasî sistemde İslâmcı siyasetin sorunlarını çözmesine rağmen, Türkiye'deki kimlik meselesi hâlâ hassas bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Türkiye ve Ortadoğu'nun diğer ülkelerindeki problem, siyasetçilerin politik çıkarları için kendi toplumlarını kasten kutuplaştırması ve böylesi koşullarda insanların şikâyetlerini yönlendirebilecekleri demokratik kurumların olmamasıdır. Bunun sonucu ise öfke ve şiddettir. Türk devleti ile PKK'nın hâlihazırdaki savaşı ülkenin güneydoğusunu harabeye çevirdi ve bu savaş bazen Ankara ve İstanbul'un sokaklarına da taşındı. Erdoğan ve partisi muhaliflerini tasfiye ederek, gözaltına alarak ve tutuklayarak geri püskürtürken, AK Parti'nin geçen yaz engellenen darbe gibi başka bir darbe girişiminin korkusu içinde kendi kadrolarını güçlendirdiğine dair çok fazla söylentiler var. Ülkenin aşırı kutuplaşmaya yönelik bazı sarı geçmiş örneklikleri oldu. 1970'lerin sonlarında, takriben 5000 Türk sağcı solcu kavgalarında öldürüldü ve yine 1980 darbesi Türkiye'de ancak birçok cana mal olacak şekilde istikrarı geri getirdi. Mevcut durumun ülkeyi daha kapsamlı bir kaosun içine doğru sürüklemesinden önce bu kimlik krizi ve kutuplaşma daha ne kadar devam edecek?

Çeviren: Dücane DEMİRİTAŞ

*Steven A. Cook, CFR'de (Council on Foreign Relations) Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Eni Enrico Mattei kuruluşu üyesidir. Yakında çıkması beklenen *Middle East After the Arab Spring up* (Arap Baharı Sonrası Ortadoğu) kitabının yazarıdır.

Kaynak:

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/turkey-erdogan-akp/531468/>

Kuvveden Fiile 'Muhafazakâr Ekonomi'

Muhafazakâr ekonomi, muhafazakâr düşünce sisteminin klasik özellikleri itibarıyla inanç, ahlak, kültür, gelenek boyutlarının bir arada tahayyül edildiği bir değerler bütününden beslenmeli; öte yandan, muhafazakâr düşüncenin bir diğer temel hususiyetine bağlı kalarak, kurumsal yapıları ıslah ederken hızlı ve köklü değişimlerden kaçınarak, tecrübeleri de dikkate alan tedrici dönüşüm metodunu benimsenmelidir.

—Emre SAYGIN, Tahsin YAMAK—

Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte, iç siyasetin uzun yıllardır süregelen yerleşik/vesayetçi yapısını kırarak, politik düzlemde tarihi bir dönüşüm hamlesini gerçekleştirmeye fırsatı yakalamıştır. Ekim ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte, işbu sisteme intibak edilebilmesini sağlayacak ve yaklaşık iki yıl devam etmesi beklenen bir reform/yeniden yapılanma dönemi başlayacaktır. Bu süre zarfında bir taraftan devletin idari teşkilatında önemli kurumsal değişiklikler gerçekleştirilmesi öngörülmekte, diğer taraftan ise siyasal kültürün daha adil ve katılımcı bir yapıya evrilmesi beklenmektedir. İdarenin ve siyasetin yeniden tanımlanması sürecinde, anılan dönüşümün başat aktörü olan AK Parti iktidarlarının, seçmen nezdinde meşruiyet kazanmasına vesile olan zihni düzlemin yani siyasal kimlik tanımlamasının hatırlardan çıkarılmaması hususu, toplumsal desteğin devamı ve politik tutarlılığın bir gereği olarak önem taşımaktadır.

3 Kasım 2002'de yapılan seçimler neticesinde yönetime gelen, günümüze değin siyasal çoğunluğunu korumayı başarabilen ve siyasal kimlik tanımlaması olarak *muhafazakâr demokrasi* söylemini esas alan AK Parti iktidarlari, istikrarsız-

lığın ve kısır döngünün kural haline geldiği siyasal, toplumsal, ekonomik ve sair birçok alandaki yapısal problemlere oldukça geniş bir perspektifte çözüm üretme çabası bağlamında yakın dönem Türk tarihinin en kapsamlı kurumsal değişim hamlelerini gerçekleştirmektedir. Ancak, toplumsal refaha doğrudan etki etmesi bakımından bahse konu geniş ölçekli ku-

rumsal değişim sürecinin en önemli ayaklarından birisini ise kapsayıcı ve daha da önemlisi siyasal kimlik tanımlaması ile tutarlı bir *ekonomi politikası*nın belirlenmesi oluşturmaktadır.

Buna göre, muhafazakâr demokrasi söyleminin ekonomi alanına ilişkin prensiplerinin *muhafazakâr ekonomi* başlığı altında ortaya konulması ve ardından iktisat politikasının temel bileşenlerini teşkil eden kalkınma politikası (ekonomik büyüme ve refah artışı) maliye politikası (kamu gelirleri, kamu giderleri, kamu finansmanı), para politikası (faiz-enflasyon-kur ilişkisi), sosyal politika (sosyal güvenlik, istihdam) ve küresel rekabet gücü politikası (piyasa altyapısı, iş yapma kolaylığı, müşevvikler) alanlarında, mezkûr prensiplerin ne şekilde uygulamaya geçirilebileceğine dair bazı öneriler paylaşılması, bu yazının konusunu teşkil etmektedir.

Muhafazakâr Düşünce ve 'Muhafazakâr Demokrasi'

18'nci yüzyıl Avrupa'sında, filozofların toplumu *bilgi ile aydınlatma* yönündeki çabaları ile hümanizm, akılcılık, ilerlemecilik ve evrensellik gibi temel eğilimler perspektifinde ortaya koydukları, bilimi öncülleyen, seküler ve rasyonel özellikler taşıyan düşünceleri, kendi coğrafyasındaki siyasal ve toplumsal dönüşüme altlık teşkil edecek, "Aydınlanma" Çağı olarak adlandırılan bir dönemin başlamasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemdeki bilimsel ve teknolojik gelişmeler, *sanayi devrimlerinin* temellerini oluşturmuş; fikri hayattaki büyük dönüşüm ile siyasal ve sosyal yapıdaki yapısal değişim ise *Fransız İhtilali*'nin meydana gelmesi ile neticelenmiştir.

Fransız Devrimi ertesinde, tüm dünyayı değiştirmeyi amaçlayan ve kendinden önceki bütün düşünsel kurum ve gelenekleri dışlayan bu anlayışın siyasal mülhazaları doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalar ise büyük bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Toplumu bu tür devrimci/sert dönüşümlerden korumayı amaçlayan, gelenek ve göreneklerin önemine vurgu yaparak mevcut kurumların tedrici değişimini savunan, soyut düşüncelere, bireyciliğe ve toplumsal zemini bulunmayan yani yapay tesis edilmiş siyasal sistemlere karşı çıkan bir ideoloji olarak *muhafazakâr düşünce* Kıta Avrupası'nda ortaya çıkmıştır. Bu düşünce; köklü ve hızlı değişime karşı tedrici ve itidalli değişimi savunması, tarihi bir sürekliliği/devamlılığı bulunduğundan hareketle toplumun geleneksel kurumsal yapısının önemine vurgu yapması, sosyal bir bağ olan dine ve ahlaki olgulara değer vermesi, serbest piyasaya karşı olmaksızın sosyal devletin önemini vurgulaması, bireysel özgürlükleri önemsemesi gibi temel değerleri ile olarak ön plana çıkmıştır.

Muhafazakâr düşünce esasen Kıta Avrupası'nda ortaya çıkmış ve tarihi gelişim süreçlerindeki fark-

lılıklar nedeniyle üç ana gelenek etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda Fransız Devrimi öncesine atfı yapan Fransız Muhafazakârlığı dini ve monarşik duyarlılıkları önemsemekte iken, Alman Muhafazakârlığı milliyetçi ve devletçi değerleri öncelemiş, İngiliz Muhafazakârlığı ise değerlerin korunması şartıyla reform düşüncesine ve liberal değerlere verdiği önemle ön plana çıkmıştır.

Esasen, müesses nizamın toptan ve hızlı bir şekilde değiştirilmesine karşı kademeli, zamana yayılı değişimi savunan ve gelenek ile sosyal ve ahlaki değerlere önem veren muhafazakâr ideoloji, çoğu kez bir *gelecek tasavvuru* olmadığından bahisle eleştiriye maruz kalmakta ve *Hayek*'in ifadesiyle, *kendisinin belirlemediği bir yol boyunca sürüklenmek durumunda kalan*

bir ideoloji olarak ifade edilmektedir. Uğradığı çeşitli tenkitlere rağmen ortaya çıktığı Avrupa Kıtasında etkili olmayı başaran muhafazakâr düşüncenin ünü, zamanla dünyanın diğer coğrafyalarına da yayılmıştır. Pek çok ülkenin kendi koşulları perspektifinde oluşan ve dahi çoğu kez diğer ideolojik akımlardan da etkilenen, hatta *neo*, *yeni*, *post* gibi ön ekler de alan çeşitli ve farklı muhafazakârlık türleri de ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de ise Cumhuriyetin kuruluş ideolojisindeki devrimci modernleşme anlayışı, kazanımlarının yanı sıra, büyük bir toplumsal ayrışma-

nın oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Fransız Devrimi ertesinde olduğu gibi gelenek ve değerlere karşı büyük bir reaksiyon geliştiren ve bunları tamamen dışlayan tek tipçi, seküler, eleştirel ve karşıt fikirlere kapalı, katı-bürokratik merkeziyetçi bu anlayış, devlet-toplum ilişkisinin oldukça zayıflamasına neden olmuş ve bu durum Türk siyasal hayatının kendine özgü dinamiği içerisinde değerler merkezli *muhafazakâr* bir siyaset anlayışın da gelişimine ortam sağlamıştır.

Türk Muhafazakârlığı olarak ifade edebileceğimiz bu düşünce biçimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi şartları, gelişim süreçleri, tarihi arka planı gibi birçok doğrudan ve dolaylı unsurun et-

kisi altında siyasal bir ideoloji olmaktan öte bir düşünme biçimi ve hareket tarzı olarak geniş bir kabul ile karşılaşmış, bu ideolojiye sahip siyasal partiler çoğu kez Türk siyasi hayatının temel aktörlerinden birisi olmayı başarabilmiştir. Kültürel bir olgu olarak *İslamî* bir referans dâhilinde sistematize edilen bu muhafazakârlık anlayışı, Fransız Muhafazakârlığı ile benzeşmekle birlikte; esasen merhum *Şerif Mardin*'in kült makalesinde yer alan *merkez-çevre kutuplaşması* bağlamında, şehirli, laik, pozitivist kültürel batılılaşma yanlısı *merkez* karşısında yer alan, kendi yaşam tarzını dini ve örfü doğrultusunda devam ettirmek isteyen *çevre*'nin hayat görüşünü yansıtmıştır.

Rejim ile hesaplaşan ve fakat devlet ile barışık bir görünüm arz eden bu anlayış, özel mülkiyet, teşebbüs hürriyeti ile halkın geleneksel, dini, kültürel ve ahlaki değerlerini yönetime dâhil eden; anayasal ve temsili hükümeti savunan muhafazakâr bir ideolojik hareket olarak esasen *liberal* bir muhafazakârlık anlayışı olarak da ifade edilebilir. Piyasa ekonomisinin temel değerleri ile muhafazakâr düşüncenin siyasal ve sosyal hayata dair öngörülerine vurgu yapan işbu *liberal-muhafazakârlık anlayışı*, esasen 70'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de etkili olmakla birlikte, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında, merhum *Turgut Özal* döneminde

ise gördüğü geniş kabul ve aldığı destek sayesinde Türk siyasal sisteminin ana unsurlarından birisi haline gelmiştir.

Sosyolojik olarak İslamî, milliyetçi ve liberal değerlerin sentezinden meydana gelen ve -Türkiye'de- *merkez sağ* biçiminde tanımlanmakta olan bu ideoloji, 28 Şubat sürecinde, laiklik karşısı eylemlerin odağı haline geldiği değerlendirildiği cihetle kapatılan Refah Partisi'nin içerisinde çıkan ve 2001 yılının ortalarında kurulan AK Parti'nin kendi siyasal kimlik tanımlamasının da önemli bir bölümüne karşılık gelmektedir.

Teoriden Pratiğe 'Muhafazakâr Demokrasi'

Yakın dönem Türk siyasal hayatının olabildiğine istikrarsız serencamı ve özellikle de 28 Şubat sürecinde yaşanan asker-sivil geriliminin hâkim olduğu post-modern darbe konjonktürü ertesinde Milli Görüş çizgisinden ayrılıp, değerler ile modern eğilimleri harmanlayarak yeni bir politik eksen oluşturma çabasına giren AK Parti, siyasal kimliğini teorik düzlemde *muhafazakâr demokrat* olarak açıklamış ve üretilen temel politika metinlerinde de, söz konusu kavramın arka planına dair bir takım prensipleri ortaya koymuştur.

Yalçın Akdoğan tarafından hazırlanan çalışmada AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi anlayışı, "*dünya genelinde test edilen bir siyasal çizgi olan muhafazakârlığın Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısında yeniden üretilmeye çalışılması*" olarak ifade edilmiştir. AK Parti'nin kurucu Genel Başkanı *Recep Tayyip Erdoğan* da anılan eserin hemen başında partinin mefkûresini, "*AK Parti kendi düşünce geleneğimizden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır*" şeklinde açıklamıştır.

Keza, partinin kuruluşundan hemen sonra tek başına iktidar olması ile birlikte, söz konusu ideolojik zeminin ayaklarının yere basması ve partinin siyasal kimliğinin olgunlaştırılması hususu daha da önem kazanmıştır. Bu bağlamda, yurt içi ve yurtdışından seçkin akademisyen ve düşünce insanlarının katılımıyla düzenlenen *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu* kapsamında muhafazakârlık ile akıl ve modernitenin, toplum ve siyasetin, demokrasi ve sekülerliğin ilişkisi, Türk politik hayatında muhafazakârlığın geçmiş ve gelecek boyutu gibi başlıklar değeri-

Charles Rowley, muhafazakarlığın "serbest pazar kapitalizmi" ile benzeşen doğasına değindikten sonra yasama, yürütme, yargı arasındaki güç paylaşımının dengeli olması ve özel mülkiyet haklarının korunması hususunda azami hassasiyet gösteren sağlam bir hukuk sisteminin oluşturulduğu, devletin/hükümetin optimum büyüklüğe ve ekonomi içerisinde uygun role büründürüldüğü, popülist uygulamadan kaçınılması kamu bütçesinin dengeli bir görünüm arz ettiği, serbest pazarın işleyişine ket vurulmadığı bir prensipler bütününe dikkatleri çekmiştir.

dirilmiş ve bu alanlara dair prensipler vazedilmiştir. Aynı toplantıda, yazıya konu olduğu üzere, *muhafazakâr düşüncenin ekonomiye bakan yönü* de unutulmamış; bu kapsamda, özellikle *Prof. Dr. Charles Rowley*, muhafazakarlığın “*serbest pazar kapitalizmi*” ile benzeşen doğasına değindikten sonra yasama, yürütme, yargı arasındaki güç paylaşımının dengeli olması ve özel mülkiyet haklarının korunması hususunda azami hassasiyet gösteren sağlam bir hukuk sisteminin oluşturulduğu, devletin/hükümetin optimum büyüklüğe ve ekonomi içerisinde uygun role büründürüldüğü, popülist uygulamadan kaçınılarak kamu bütçesinin dengeli bir görünüm arz ettiği, serbest pazarın işleyişine ket vurulmadığı bir prensipler bütününe dikkatleri çekmiştir.

Bu sınırlı yaklaşımlardan başka, AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi yaklaşımının ekonomiye bakışını somut biçimde ortaya koyan bir görüşe ya da metne rastlanılmamıştır. Ayrıca, muhafazakâr düşüncenin genel ilkelerinden ve AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi tanımlamalarında değindiği genel politik esaslardan başka, ekonomi politikalarının siyasal kimlik ile uyumu ve tutarlılığını sağlayacak hususi bir prensipler bütünü de bulunmamaktadır.

Nihayet, teorik düzlemdeki bu kısırlığa karşın, AK Partinin seçim vaatlerini içeren seçim beyannameleri ile AK Parti iktidarların yol haritasını açıklayan hükümet programları incelendiğinde, zaman zaman sosyal adaletle vurgu yapan eylemler haricinde gerek hedeflerin belirlenmesi gerekse önceliklerin tayin edilmesi hususlarında, klasik liberal ekonomi politikalarının sınırları dışına taşabilmeyi başaran somut taahhütlere girişilemediği müşahade edilmiştir. Bu duruma, 2001 ekonomik krizi sonrası konjonktürel sebepler ve uluslararası ekonomik kuruluşlara nezdindeki yükümlülükler nedeniyle bu çeşit politikaların ön plana çıktığı gibi bir açıklama getirilebilir ise de anılan konjonktürün değişime uğradığı daha sonraki dönemlerde de ekonomi politikalarının genel olarak liberal felsefe çerçevesinde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bununla birlikte, siyasetin merkezindeki bürokratik-seküler elitlerin karşısındaki en büyük ve en ciddi değişim/dönüşüm alternatifi-nin temsilcisi konumunda olan AK Parti tabanı, hem küresel siyaset ve ekonominin değişen doğası hem de uzayan iktidar süresince yaşanan iç ve dış gelişmelerin etkisiyle, çoğu kez *geleneği ve değerlerini* de bir tarafa bırakarak, “*değişimi fırsata çevirme*” modasına kapılmış; böylece, biraz evvel de izah edildiği üzere, sadece zihinlere sıkışmış bulunan muhafazakâr demokrasi düşüncesi, zamanla zihni gündemde de geri plana düşmüştür.

'Muhafazakâr Ekonomi'nin Politika Zemini

Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin gerek zihni/soyut bağlamda, gerekse somut/politika zemininde ihya edilmesi hususu ayrı ve daha kapsamlı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Ancak bu durum, muhafazakâr demokrasi düşünceden beslenen bir siyasal partinin ekonomi politikalarına altlık teşkil edecek temel prensiplerin tespit edilmesi ve bu kapsamda çeşitli alanlara dair politika önerileri geliştirilmesine de engel değildir.

Muhafazakâr ekonomi olarak adlandırabileceğimiz bu yeni bakış açısı, muhafazakâr düşünce sistematığının klasik özel-

likleri itibarıyla inanç, ahlak, kültür, gelenek boyutlarının bir arada tahayyül edildiği bir *değerler bütünü*nden beslenmelidir. Bu bağlamda, ekonomi politikaları oluşturulurken; devletin düzenleyici ve müşevvik rolünü önleyen, istikrar ve adaleti merkeze alan, özel mülkiyet ve serbest teşebbüsü ön planda tutan, ekonomik hakların korunması ve ekonomik aktörler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların giderilmesi hususuna teorik ve pratik düzlemde azami ölçüde riayet eden, ekonomik yozlaşma ve haksız menfaat teminini reddeden, güçlü sivil toplumun varlığını vurgulayan bir prensipler bütününe bağlı kalınması beklenmektedir.

Öte yandan, muhafazakâr düşüncenin bir diğer temel hususiyetinden yola çıkılarak, ekonomik faaliyetin işleyişini temin eden kurumsal ya-

pılar ıslah edilirken hızlı ve köklü değişimlerden kaçınılmak suretiyle, mevcut koşulları ve geçmiş deneyimleri/birikimleri de dikkate alan *tedrici dönüşüm* metodunun benimsenmesine özen gösterilmesi önem taşımaktadır.

Hemen belirtmelidir ki, muhafazakâr ekonomi terimi ile *İslam ekonomisi* ya da *İslamî ekonomi* kavramları etrafında belirli bir amaca matuf olarak genişleyen literatüre herhangi bir atıf yapılmamaktadır. Tabi olarak, İslam ahkâmı ve prensiplerine dayanarak oluşturulacak bir ekonomi politikasının sınırlarının daha net olacağına kuşku bulunmamaktadır; ancak, önüne İslam/İslamî vasfı getirilen kavramların, *-İslam'dan bağımsız olarak-* küreselleşme olgusuyla birlikte yükselen neo-liberal ekonomik düzeni ve bir takım finansal piyasa enstrümanlarını meşrulaştırılacak şekilde araçsallaştırılarak hızla yozlaşması sorunsalı ve anılan ekonomik düzenin işleyiş biçimi ile ulusal ekonomik aktivitenin doğasının böyle bir uygulamanın bilvasıta yürürlüğe konulmasına imkân tanıyacak esneklikte bulunmaması, seküler zemin üzerinde siyaset yapan politik bir aktörden doğrudan dine referans veren düzenlemelere girişmesini beklenin de gerçekçi bir yaklaşım olmadığını ortaya koymaktadır.

İşte bu noktada, muhafazakâr ekonomi düşüncesinin bir diğer önemli özelliği olarak, ekonomi politikaları oluşturulurken, biraz evvel bahsedilen muhafazakâr ekonomi prensiplerine dayanan tercihlerin öncelenmesi ve bu ilkelerin makro politika demeti içerisindeki ağırlıklarının artırılması suretiyle, tam da Cumhurbaşkanı ve AK Parti'nin Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından tanımlandığı gibi, *gelenekten hareketle, yerli ve köklü değerler sistemi evrensel standarttaki muhafazakâr düşünce ile yeniden üretilmiş* olacaktır.

AK Parti öncesi süreçte ekonomik istikrarsızlık ve kriz sarmalının ortaya çıkardığı çaresizlik içerisinde, küresel hegemonik sistemin ana aktörleri olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kılavuzluğuna mecbur kalıp, "*yapısal reform*" paketleri arasında yolunu kaybetmiş "*sıradan*" bir geçiş ekonomisi olan Türkiye, alternatif ve güçlü bir ekonomik dönüşüm taahhüdünde bulunarak tek başına iktidar vizesini alan AK Parti döneminde iktisadi planda oldukça kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştirerek daha güçlü bir ekonomi halini almıştır. Fakat yazı genelinde de sürekli olarak vurgulandığı gibi, bazen politika tercihi/önceliği, bazen düzenlemelerin dayanağının tespiti, bazen ise uygulamanın gözetilmesi aşamasında ortaya konulan irade nedeniyle söz konusu yeniden yapılanma süresince AK Parti'nin siyasal kimlik tanımıyla tutarlılık taşımayan birtakım sonuçlar da ortaya çıkmıştır.

Bu noktada, biraz önce zikredilen asgari prensipler bağlamında -her biri kendi içerisinde oldukça fazla ve teknik/karmaşık unsurlar barındırdığı kaydı düşülmekle birlikte- ekonomik faaliyetin çeşitli alanlarına dair muhafazakâr ekonomi politikası önerileri, refah politikası, maliye politikası, para politikası, sosyal politika ve küresel rekabet gücü politikası özelinde kısaca şu şekilde açıklanabilir.

Ülkenin kalkınma politikaları oluşturulurken, yüksek ekonomik büyüme oranlarını hedeflemekten ziyade *istikrarlı, sürekli ve sektörler-arası dengeli gözetilen bir büyüme politikası* benimsenmesi; esasen *gelir dağılımı adaletsizliğin iyileştirilmesi* hususuna öncelikli olarak odaklanılması, sağlıklı bir büyüme ve refah düzeyinin sağlanması hususunda kritik bir rol oynayacaktır.

Kamu otoritesinin düzenleyici ve denetleyici bir role sahip olmasına dair reformların ön plana alınması, bu bağlamda kamunun ekonomi içerisindeki payının itidalli bir noktada tutulmasına özen gösterilmesi yanında dengeli bir bütçe ve finansman politikasının da izlenmesi, gelecek nesillerin yüksek bir borç yükü ile karşı karşıya bırakılmaması noktasında önem arz edecektir.

Maliye politikasının alt kollarına bakılacak olursa; vergi yükünün adil olarak dağılmasını sağlayacak şekilde, vatandaşların kişisel gelirlerini azaltan dolaylı vergiler (KDV, ÖTV, vs.) yerine doğrudan vergilere (gelir vergisi, kurumlar vergisi, vs.) ağırlık veren bir vergi reformunun gerçek-

leştirilmesi, vergi mevzuatı ve bağlı düzenlemelerin basit ve anlaşılabilir kılınması, belirli sektörlerde/meslek gruplarında yoğunlaşmış bulunan *vergi istismarına* fırsat verilmemesi, kamu gelirleri sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan, özellikle kamu harcama hukukunun yasal altyapısında tereddütlere mahal veremeyecek şekilde sürekliliğin sağlanması ve bu hukuku gözetilecek izleme ve denetim mekanizmasının etkin ve etik değerlere bağlı bir yapıya kavuşturulması, cari harcamaların kontrol altına alınarak kamu kaynağı kullanılırken israfın önlenmesi; bu şekilde ortaya çıkacak bütçe fazlasının yatırım ve transfer harcamalarına kanalize edilmesi, bir taraftan ekonomik aktivitenin genişlemesi ve çeşitlendirilmesi, diğer yandan ise ticari ve zirai faaliyet mensupları ile KOBİ'lere teşvik ödemeleri yanı sıra dezavantajlı gruplara da doğrudan gelir desteği ödemelerine daha fazla kaynak ayrılmasını mümkün hale getirecektir.

Faiz-enflasyon-döviz kuru üçlü açmazı karşısında, para politikasının oluşturulması ve uygulanmasında rolü bulunan teknik kurumlarla siyasal irade arasında sağlıklı bir iletişim ve eşgüdümün sağlanması ile faiz ve enflasyonda dengeli ve istikrarlı bir *kontrol* politikası oluşturulmasına öncelik verilmesi, öngörülebilir bir döviz kuru rejimi altında, hane halkı tasarruf eğiliminin yükseltilerek, bunların yatırıma kanalize edilmesine olanak sağlayacak bir güven ortamının tesis edilmesine olanak sağlayacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin mevzuat altyapısındaki karmaşıklığın giderilmesi, işgücü talebine uygun mesleki eğitim dallarının teşvik edilmesi suretiyle işgücü arzı ile talebinin dengelenmesi ve böylece daha sağlıklı bir istihdam yapısının oluşturulması, istihdam modellerinin *insan onuruna yakışır iş* şartlarına uygun olarak yeniden dizayn edilmesi, çalışma yaşamında özellikle dezavantajlı gruplara yönelik düzenlemelerin hayata geçirilip geçirilmediğine dair etkin bir denetimin sisteminin oluşturulması, işgücü piyasasında nitelikli beşeri sermaye düzeyinin yükselmesi ve işgücü motivasyonunun kuvvetlendirilmesine yönelik fırsat oluşturacaktır.

Nihayet, yatırımcıları koruyan düzenlemelerin önemsendiğine/gözetildiğine dair algının kuvvetlendirilmesi, doğrudan yabancı yatırımları cezbedecek fiziki altyapının geliştirilmesi, iş ortamının ve prosedürlerinin basitleştirilmesi, Türkiye Cum-

Sosyal güvenlik sisteminin mevzuat altyapısındaki karmaşıklığın giderilmesi, işgücü talebine uygun mesleki eğitim dallarının teşvik edilmesi suretiyle işgücü arzı ile talebinin dengelenmesi ve böylece daha sağlıklı bir istihdam yapısının oluşturulması, istihdam modellerinin insan onuruna yakışır iş şartlarına uygun olarak yeniden dizayn edilmesi, çalışma yaşamında özellikle dezavantajlı gruplara yönelik düzenlemelerin hayata geçirilip geçirilmediğine dair etkin bir denetimin sisteminin oluşturulması gerekir.

huriyeti devletin siyasi ve idari risklerini bertaraf ederek küresel rekabet gücü performansının artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, ekonomik kalkınma ile insani gelişmişlik göstergelerindeki niceliksel iyileşmelere odaklanmaktan ziyade, işbu artışların toplumsal değerlerin yozlaşmasına ilişkin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları bertaraf edecek önlemlerin ortaya konulması, geleneksel kurumların yıpranmasının önüne geçilebilmesini temin edecektir.

Hülasa, yeni yasama döneminde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş süreci kapsamında gerek devletin idari teşkilatı yeniden yapılandırılırken, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin yüklediği bölgesel ve küresel misyonu taşıyabilecek güçlü ve kurumsal bir ekonomik yapı oluşturulurken, bu sürecin taşıyıcı siyasal aktörü olan AK Parti'nin *muhafazakâr demokrat kimliği* ve *2023 Siyasi Vizyonu* bağlamında, ekonomi alanında geleneğe ve değerlere referans veren düzenlemelere öncelik verilmesi ile anılan düzenlemelerin uygulama safhasına aktarılmasında hassas davranılması hususu, ekonomik faaliyetin içerisinde yer alan her bir aktörün hak ve hukukunun *protestan ahlakından beslenmiş serbest piyasa kapitalizminin* vicdanına bırakılmaması açısından kritik bir öneme sahip olacaktır.

Bir Bilim İnsanı: Şerif Mardin'in Ardından

Şerif Mardin, bilimin dışında ideolojik saplantılardan uzaktır. Komünizm, milliyetçilik, Kemalizm vb. gibi döneminin popüler ideolojilerine eğilim göstermemiştir. Analizlerinde İslâm'ı bir sosyal değişken olarak yoğun bir biçimde kullanmasına rağmen İslâmcılığa da mesafeli durmuştur. Mardin bu arada siyasal paradigmadan da yakasını kurtarabilmiş bir insandır.

Mustafa AYDIN

Düşünce dünyasının yakından tanıdığı bir bilim insanımız daha bu dünyadan göçtü. Herkes duyduğu, hatırlayabildiği veya önemseddiği bir yönünden hareketle hakkında bir şeyler söyledi ve yazdı. Bu çerçevede mesela bazı televizyon kanallarında haber olarak geçerken belki biraz da sosyologluğuna vurgu yapmak düşüncesiyle, haber bağlamında pek de bir önemi olmaksızın “mahalle baskısı gibi kavramların mucidi” olarak takdim edildi. Genelde olumlu olan bu söylemlerin içinde bir gizil burukluk da vardı. O devasa bilim insanı sanki bir şeyleri eksik bırakmış gibiydi. Biz bu yazımızda fiili gerçek ve olumluluklara katılmak kaydıyla o işaret ettiğimiz nokta üzerinde durmak istiyoruz.

Şüphesiz bu söyleyeceğimiz şeyler bir ölünün ardından yapılmış dedikodu sayılmaz. Kanaatimce “ölülerinizin arkasından konuşmayın” ilkesi, insanların kişisel sayılabilecek ve ancak Allah'ın hükmüne havale edilmesi gereken eylemlerdir. Genel topluma yönelik bir insanın halinden, daha iyi bir ders çıkarabilmek için geride bıraktıklarının değerlendirilmesi ile ilgili olmamalıdır. Bu plan çerçevesinde önce Mardin'in görünen ve herkesin bildiği yönüne bakalım.

Mardin Olgusunun Ön Yüzü

Şerif Mardin 1927 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray'da başladığı lise öğrenimini ABD de tamamladı. Stanford Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını John Hopkins'te, doktorasını ise 1954 de asistan olarak girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde “Yeni Osmanlılar” üzerine yaptı. 1964'te doçent, 1969'da profesör oldu. Pek çok ABD ve İngiltere üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak siyaset ve sosyoloji dersi verdi. Bu arada Amerika Washington Üniversitesi'nde faaliyet gösteren İslâmî Araştırmalar Merkezi'nin Başkanlığını yaptı. Türkiye'de de başta Ankara Siyasal Bilgiler, Boğaziçi ve Sabancı olmak üzere değişik üniversitelerde dersler verdi.

Onun asıl etkili olduğu alan yazım dünyasıydı. 89 yaşında vefat edene kadar pek çok eser yazdı. 1951 de 23 yaşında yayınlanmış bir makalesiyle yazı hayatına başlayan Şerif Mardin doğrudan kitap

olarak, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, Din ve İdeoloji, İdeoloji, Be-diüzzaman Said Nursi*

Olayı, adlı eserlerini yayınladı. Çok yazan bir bilim adamı idi, yüzlerle ifade edilebilecek sa-

yıda makale yazdı. Bunlardan bazıları derleme halinde basıldı ve yarım düzine kadar kitap ortaya çıktı. Şerif Mardin'in kitaplarını basan İletişim Yayınları'nın, eserlerin arka kapağına düştüğü not Hocayı yeterince açıklamaktadır:

“Türkiye’de din ve siyaset sosyolojilerine yaptığı önemli katkılar nedeniyle düşünce tarihimizin önde gelen isimlerinden birisi olan Şerif Mardin, toplumumuzda yüzyılı aşkın bir süredir, güncel kalan din ve modernleşme gibi olguları, resmi yorumun da yerleşik muhalif söylemlerin de dışında kalarak, toplumsal zemin ve arka planlarıyla birlikte inceler. Mardin’in pozitivist Batı düşüncesinin Türkiye’de egemen görüşle birleşerek biçimlendiği eğitim ve yönetime kapılmayı, toplumsal değişim dinamiklerini genel geçer kalıplara sokmayı, resmi ideoloji ve Kemalist söylemin etkilerinden uzak kalışı, onu Cumhuriyet aydınlarının önemli bir kesiminden kalın çizgilerle ayırır ve bütün eserlerini, toplumbilim dünyamızda ayrıcalıklı bir yere koymamızı gerektirir.”

Bu kısa alıntı Mardin’in düşünce yapısını ilk elde gayet iyi vermektedir. Bu alıntıda yer alan önemli niteliklerin altı şöyle çizilebilir:

Mardin, her şeyden önce bilim dünyasının yakından tanıdığı bir büyük bilim insanıdır. Katı bir pozitivist, özellikle klasik anlamda bir bilimci (scientist, bilime tapınan biri) değildir. Ama bilim insanı yalnızca açıklayıcı olmalı, üzerine bir öneride bulunmak onun görevi değildir, ilkesine fazlasıyla bağlıdır. Genel geçer bilim ilke ve kurallarının yanında bizzat kendisi pek çok açıklayıcı kavram dizini ve hatta teori ortaya koymuştur. Mesela “merkez-çevre kuramı” bunların en meşhurlarından birisidir. Kuram genel haliyle başkasından alınmış olmakla birlikte o buna yepyeni bir anlam kazandırmış ve toplumumuza ustalıkla uyarlamıştır. Bu noktada pek çok akademisyen ve yazarı etkilemiştir. Bu arada açıklamada kullandığı anahtar sözcükler ufuk açıcıdır.

Mardin, bilimin dışında ideolojik saplantılardan uzaktır. Komünizm, milliyetçilik, Kemalizm vb. gibi döneminin popüler ideolojilerine eğitim göstermemiştir. Analizlerinde İslâm’ı bir sosyal değişken olarak yoğun bir biçimde kullanmasına rağmen İslâmcılığa da mesafeli durmuştur. Mardin bu arada siyasal paradigmadan da yakasını kurtarabilmiş bir insandır. Mesela Kemalist bir çizgiye hiç sıcak bakmamış, bazıları gibi buradan bir rant elde etmeye kalkışmamış, varlı-yoklu Atatürk methiyesine hiç girmemiştir.

Üzerinde durduğu yegâne konu toplumdur.

Bu toplum, bizim toplumumuzdur. Mesaisini toplumumuzu doğru bir biçimde açıklamaya hasretmiştir. Bu nokta onu siyaset ile sosyoloji arasında bir yerde konumlanmasını sağlamıştır. Kendisi bir siyaset bilimcisi olmasına rağmen işin içine sosyolojiyi ve yer yer de tarihi başarılı bir şekilde sokmuştur. Sağlıklı bir analiz yapabilme noktasında işin fiziksel tarafını tespit edebilmek için tarihi, arka plandaki yapıyı görebilmek için de sosyoloji yolunu izlemiştir. Topluma birlikte Mardin’in en önemli teması dindir. O, sosyal içerikli analizlerinde

Toplumla birlikte Mardin’in en önemli teması dindir. O, sosyal içerikli analizlerinde önemli bir değişken olarak dine büyük yer vermiştir. Pozitivist saplantıları nedeniyle dini göz ardı eden sosyal bilimcilerin hilafına onunla yeterince ilgilenmiştir. Genel olarak dinin yanında özel olarak İslâm üzerinde de durmuştur. Bu açıdan bakıldığında bir din sosyoloğu olarak bile değerlendirilebilir.

önemli bir değişken olarak dine büyük yer vermiştir. Pozitivist saplantıları nedeniyle dini göz ardı eden sosyal bilimcilerin hilafına onunla yeterince ilgilenmiştir. Genel olarak dinin yanında özel olarak İslâm üzerinde de durmuştur. Bu açıdan bakıldığında bir din sosyoloğu olarak bile değerlendirilebilir ki Mardin’i anlamak için bu noktaya kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Bir Din Sosyoloğu Olarak Mardin

Topluma sıcak gelen analizleriyle tanınan, belirtildiği gibi dini bir açıklama faktörü olarak sıkça kullanan ve özellikle Said Nursi araştırmasıyla İslâmcılığa yakın olduğu izlenimini veren Şerif Mardin’in iyi bir din sosyoloğu olduğunu söyleyebiliriz. O, din sosyolojisinde yeni ve aktif bir yak-

Mardin sanki bu toplumun dışında bir insandı. Hep toplumu yazdı ama topluma yazmadı ona bir şey söylemedi. Şüphesiz toplum üzerine söyledikleri gereksiz değildi. Ama bir bilim insanı olarak bilimsel öngörü bağlamında bir şeyler söyleyebilirdi, özellikle son zamanlarda daralan topluma bir ufuk açabilirdi. Bu konuda tabir caizse bir hasırı bulunmadı. Toplum genelini küreleyen bir laiklik tartışması ortamında sosyolojide belirgin bir anlamı olan mahalle baskısını bile yerinde kullanmadı.

laşımı temsil etmektedir. Bu yaklaşıma göre din, bir “toplumsal pratik” tir. Dolayısıyla din sosyolojisinin asıl amacı dini, inancın gerekleri olarak değil, yaşandığı gibi ele almaktır. Gerçekten de Mardin, din sosyolojisi kapsamında ele alınabilecek bütün eserlerinde tabir caizse, ortaya bir din sosyolojisi yapmak ve sosyolojik çerçevede İslâm’ın sorunlarını tartışmak yerine din/İslâm bağlamında Türk toplumunun sorunlarını tartışmıştır. Yani çıkış noktası bütünüyle toplumdur, onun, din işin içine katılmadan çözölemeyecek sorunlarıdır. Ortalama son iki yüzyılda en önemli sorununuz olan ve doğası itibariyle seküler olan modernleşme bile dinden soyutlanarak açıklanamaz. İşte Mardin bu çerçevede sorunlarımızı tartışırken özgün bir din sosyolojisi yapmış ve hayli kendine özgü bir yol izlemiştir.

Dini dolaylı olarak ele alan eserlerinin yanında, *Din ve İdeoloji, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme*, Şerif Mardin’in din sosyolojisi ile ilgili doğrudan kaleme aldığı eserlerdir. Mardin’in din sosyolojisine ilişkin görüşlerinin önemli bir kısmı toplumsal sorunların analizinden hareketle varılmış sonuçlardır. Sorunların odak noktasında da “modernleşme” bulunmaktadır. Toplumsal hayatın dönüşümü bu çerçevede ele alınmakta, özellikle din ve siyasal yapı arasındaki ilişkiler irdelenmektedir. Yani öncelikli olan şey İslâm’ın toplumsal pratikleriyle ilgili sorunları değil, toplumsal sorunları ilgilendirdiği biçimiyle dindir. Mardin’in makale ve kitaplarındaki alt başlıklara baktığımızda bunu görmemiz mümkündür: İslâmcılığın gelişme sey-

ri, İslâm’ın toplumsal işlevi, Türkiye’de din ve laiklik, modern Türkiye’de din, prototip bir dini hareket olarak Nurculuk ve bunun modernleşmedeki rolü, dini sembollerin anlamı ve dönüşümü, din ve ideoloji ilişkisi, bu başlıklardan bazılarıdır.

Mardin din ile ilgili yazılarında kabaca laikliği savunma gibi bir rejim kaygısının ötesinde olmuştur. Zira din zorunlu toplumsal bir etken olarak, arka planda modernleşmeyi sağlayan bir dinamiktir. İslâm bu konuda olumsuz bir etken değildir. Onun bu olumlu etkisi siyasal bir çerçevede sloganlara indirgenip salt din karşıtı bir düzlemde ele alınamaz. Bununla birlikte Mardin’e göre sorun, Osmanlı döneminde, ekonomi, bürokrasi vb. gibi toplumsal yapı ile iç içe olan dinin Kemalist Türkiye’de ayıklanması girişimlerinin ve geçen süre içerisinde dinin sosyal hayata geri dönüşünün nedenlerini araştırmak ve bunu da dinin bazı potansiyel işlevleri yanında toplumsal mekanizmalarda bulmaktır.

Şerif Mardin bunu gerçekleştirirken, İslâm’ın da toplumun da (genellemelerden uzak) kendine özgülüklerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede kavramların bile yerine göre bir genelleme taşıdığını düşünür, her dinin kendine has bir toplumsal “dili” olduğunu, onu anlamak için de o dilin çözölməsi gerektiğini söyler. Bu konuda örnek bir çalışma olarak “Bediüzzaman” da bir dil çözümlemesi yapar.

Şüphesiz Türkiye’deki din sorunlarının önemli bir kısmı, siyasal sistemle bağlantılı olarak alınmaktadır. Mardin’e göre de Kemalist düzenin İslâm ile ilgili projesi Müslüman’ı siyasal düzenin uyrukları değil, bir birey ve cemaat olarak hareket geçirilip kamuya açılması ve böylece modernleşmenin sağlanmasıydı. İşin gerçeği bu proje umduğundan çok fazlasını buldu, Müslüman kamusalaya açıldı. Ancak kısmen İslâm da kamu alanına taşınmış oldu. Bu ise rejimin beklemediği bir şeydi, inancını, sembollerini özel hayatında bırakıp geleceğini düşünüyordu. Eğer amaç modernleşme idiye İslâmî motivasyonla bu gerçekleşmiş oldu; amacı İslâm’ı dışlamak idiye, bunun gerçekleşme şansı zaten yoktu.

Şerif Mardin bu çerçevede modernleşmenin önemli bir kısmının İslâmlaşma süreciyle gerçekleştiğini düşünür. Bu konuyu *Bediüzzaman Said Nursi Olayı* adlı eserinde çarpıcı bir biçimde verir. Buna göre İslâmî gruplar sırf dinsel dönüşümü sağlamazlar, başta siyasal hayat olmak üzere

her türlü alanın modernleşme çevresinde dönüşümünü sağlarlar. Mesela Said Nusi kaldırılan halifeliğin TBMM tarafından temsil edildiğini ve zaten tek kişinin artık böyle bir temsili üstlenemeyeceği inancını arkasındaki kitleye vererek, modern siyasal dönüşüme katkıda bulunmuştur.

Mardin yarım yüzyılı aşkın bir zamandır toplumumuzun önemli sorunları olarak görülen din ve modernleşme konularını topluma da sıcak gelecek bir üslupla ele almış, toplumsal zemin ve arka planlarıyla birlikte göstermeye çalışmıştır. O, İslâm, toplum ve siyaset arasında kurduğu ilişkiler, yadırgayanları bulunmakla birlikte önemli bir referans teşkil etmektedir.

Şerif Mardin Olgusunun Arka Yüzü

Şüphesiz bu olumlu profilinin yanında Mardin'in cidden eleştirilebilecek yönleri, bir arka yüzü yok değildir. Bana göre olumsuzluk olarak gördüklerimizin önemli bir kısmı olumluluklarının bir uzantısı, ileri götürülmensin bir sonucudur. Mesela katıksız bir bilimciliği sonuna kadar götürdüğünüzde tabir caizse işinize yaramayacak kadar güzel bir sonuç ortaya çıkabilir. Scientisme anlamında olmasa bile o bilimciliğini bir biçimde sonuna kadar götürmüş, çok başarılı bir oryantalist konumuna gelmişti. Onun için de mesela Cemil Meriç gibi bir düşünür değildi.

1951 yılındaki bir yazısıyla ismi duyulmaya başlayan Şerif Mardin 1970li yıllarda gündemin insanı idi. Konuyla ilgili ilk önemli bilgiyi de Cemil Meriç'ten almıştım. Mardin için şöyle diyordu. "Evladım, yeni bir bilim adamı doğuyor. Şimdilik bu gencin durduğu yer belli, görebildiğim kadarıyla kendini ideolojilere kaptırmamış dik duran birisi. Ama toplumuyla mesafesinin ne olacağını bilemiyorum, bunu zaman gösterecek." Daha sonra öğrendiğime göre Mardin, Meriç ile görüşmüş, Said Nursi ile yapacağı araştırma ile ilgili tavsiyelerini almış. Cemil Meriç sırf bilen adam aramıyordu. Toplumunun işine yaramayan bilgilerden mustarıptı.

Meriç, bu dikkat çekici kanaatini yaklaşık 140 civarındaki eserin sahibi Hilmi Ziya Ülken üzerinden şöyle dile getirmişti. "O, bir kütüphane adamıydı, ama hiçbir zaman kendisine has bir düşüncenin adamı olmadı; ciddi olarak ne bir iddianın (imanın) ve ne de bir inkârın temsilcisidir. Her gün yeni bir kanaati savundu. Batıcılığın moda ol-

duğu dönemlerde, yıkılan ve yeniden yapılanan dünyaya aldırmadan Batıcı oldu, sonra müsteşrikliğe geçti. Onun için İslâm'ı da bir Hıristiyan gibi anlattı." Yani kütüphane dolusu kitabın arkasında bir düşünür olmadığı gibi, toplumuna dediği bir şey de yoktu.

Peki, Meriç'in Mardin'den bekledikleri gerçekleşmiş miydi? Şüphesiz Mardin temel özellikleri itibariyle bir Ülken değildi. Mesela zikzaklar çizmedi. Türkiye ile ilgili çok şey söyledi, ama o hep tipik bir bilim adamı olarak kaldı, Meriç'in beklediğini düşündüğüm bir tefekkür adamı olmadı. Söz konusu ettiğim "bilim insanı" ve "düşünür" arasındaki farkı, kendisini örnek bir düşünür olarak bildiğim Ahmet Yüksel Özemre Hoca'nın "bir bilenler" tasnifinden yararlanarak açıklamak sanırım uygun olacaktır. Özemre'ye göre aşağıdaki çok geniş bir bilim teknisyenleri sınıfının üzerinde asıl bilenler üç kademeli bir yapı oluştururlar: Bilim insanları, düşünürler (âlimler) ve bilgeler.

"Bilim insanı", aşağıdaki bilim teknisyenlerinden farklı olarak bir bilimin tabir caizse künhüne vakıf olan kimselerdir. Mevcut bilim yöntemlerinin yanında kendine has metodoloji bulabilmiş ve bu yolla özgün sonuçlar ortaya koyabilmiş bilgi sahipleridir. Üzerinde bulundukları disiplinin, felsefesini, epistemolojisini ve deontolojisini iyi bilmektedirler. Tabi burası basit bir merteye değildir. Üzerinde çalıştıkları noktada özgün, kapsamlı sonuçlar ortaya koyarlar.

"Düşünür" daha farklı bir düzeydir. Düşünür yalnızca bir disiplin içinde hareket etmez, disiplinler arası bir fikir yapısına sahiptir. Dini, felsefi, bir temelle birlikte disiplinler arası hareket edebilen bir kimsedir. Önemli özelliklerinden birisi yüksek düzeyde bilgilere sahip olmasının yanında toplumuna vereceği mesajlarının olmasıdır. Onların diliyle konuşur ve yol gösterir, sıkıntılı zamanlarında manevi güven kaynağı, bir bakıma sığınağı olur. Farklı seviyedeki insanlara söyledikleri (veya farklı düzeylerde anlaşılabilir) şeyler onların ufkunu açar. Üstte bir kast üyesi gibi durmaz. Özel olarak saygı beklemez ama bizzat duruşu bile saygı uyandırır. İlgi çekicidir ki düşünür ile bilim insanlığı arasında paradoksal bir çelişki vardır. Bilim insanı seviyesi ne olursa olsun sorunları disiplinler çizgide ele alır. Düşünür gibi genel önerileri, özel olarak topluma söyleyeceği bir şey yoktur. Bilgeleri oldukça sağlam ama formeldir.

“Bilge” ise disiplinler arası değil, disiplinler üstü bir bilendir. Düşünür gibi bir disipline göre konuşup yazmaz, ama ondan daha farklı yönleri vardır. Sırf çalışmakla düşünür olursa da bilge olunmaz. Kapsamlı bir tecrübi birikiminin yanında, derin sezilere ve Allah vergisi kestirimlere sahiptir. Bunlar insanların bir yerden okuyup hemen elde ediverceği bilgiler değildir.

Bu açıdan baktığımızda Mardin, mükemmel bir bilim insanı idi, ama bir düşünür ya da bilge değildi. Bilimci değildi ama bilim onun her şeyi idi. İnanç, düşünce ve değerleri bilimle birleşmişti. Bu, salt zihinsellik süreci ve onu kaçınılmaz olarak bir tür oryantalist yaptı. Ama namuslu, dürüst bir oryantalist. İslâm’a da, Meriç’in H. Z. Ülken için dediği gibi bir oryantalist gibi baktı. Durkheim’ın dediği gibi ona göre “din çok önemliydi, çünkü toplum onsuz açıklanamazdı. Eğer din olmasaydı onu var etmek zorundaydık”. Vaktiye ateist olduğunu düşündüğüm Durkheim, çok önem verdiği dini toplumsal bir üretim olarak tanımladı. Mardin İslâm’a inanıyordu. Ama o, anladığım kadarıyla olması gereken yerde değildi. Onun için de din yazıları, Bediüzzaman araştırmaları bazı nurcu vatandaşlarımızın sandığı gibi hiçbir zaman onun dindarlık göstergesi değildir.

Üzerinde durduğumuz nedenlere bağlı olarak Mardin sanki bu toplumun dışında bir insandı. Hep toplumu yazdı ama topluma yazmadı ona bir şey söylemedi. Şüphesiz toplum üzerine söyledikleri gereksiz değildi. Ama bir bilim insanı olarak bilimsel öngörü bağlamında bir şeyler söyleyebilirdi, özellikle son zamanlarda daralan topluma bir ufuk açabilirdi. Bu konuda tabir caizse bir hasırı bulunmadı. Toplum genelini küreleyen bir laiklik tartışması ortamında sosyolojide belirgin bir anlamı olan mahalle baskısını bile yerinde kullanmadı.

Topluma Dayanmamak: Mahalle Baskısı Örneği

Bilimsel kaygılarla toplumsal endişeler her zaman örtüşmemektedir. Eğer bilim insanının özel olarak toplumsal kaygıları yoksa çoğu kere o çerçevenin dışına çık(a)maz. Çıkarsa da pot kırar, konjonktürün içinde mahsur kalır ki Şerif Mardin’in bir zamanlar mahalle baskısı tartışması bunun tipik bir örneğidir. Türkiye’de birçok kere olduğu gibi, Cumhurbaşkanının bir ziyareti sebebiyle Malezya üzerinden rejim tartışmaları yapılıyor, Türkiye’nin Malezyalaştırılması (!) üzerinde

ahkâm kesiliyordu. Bu dedikodulara göre eski bir deyimle sanki bedâhet derecesinde açık Malezya örneği bir İslâmcılık modeli vardı ve bu söz konusu model pek çok İslâm ülkesi tarafından da alınıp kullanılıyordu. Hükümet eksenli bir kesim bu modeli Türkiye’ye de getirmeye çalışıyordu. Burada ciddi sorun (!) gelecek mi, geleceksen nasıl gelecek idi. Bu sistemin temel esprisi de kadınların toplumda aldığı olumsuz pozisyon ve insanların bir biçimde *baskı* altında tutulmasıydı.

Toplumla yeterli bağı olmayan Mardin bu kör tartışmanın içine çekildi ve kendisiyle bağdaştırmayacağımız şeyler söyledi. *Hürriyet* gazetesinden Ayşe Arman’ın mülakatına verdiği cevaplar da, yarım yüzyıldır savuna geldiği merkez-çevre denklemiyle örtüşmeyen görüşler serdetti. Bu meşhur merkez-çevre denkleminde göre (özet olarak söylemek gerekirse) merkezde bir ayrıcalıklı sınıf var ve onun bu ayrıcalığı çevrenin aleyhine işliyor. Sağlıklı bir toplum yapısı bu farklılığın giderilebilmesine bağlıdır. Ne var ki merkez çevreyi hep orada tutmak istiyor. Ama AK Parti’ye dayanan toplum merkeze doğru geliyor. Ne var ki merkez bir yığın zorluk çıkarıyor.

Mülakatçı, Mardin’den konjonktüre uygun cevaplar alabilmek için (bir ülkenin bir başka ülke ve dolayısıyla Türkiye’nin Malezya olması ne demekse) Türkiye’nin bir Malezya olup olmayacağını soruyor. Mardin, bu soruyu gayet mantıklı buluyor ve bir bilim adamı olmanın “ihtiyatlılığı” içinde “ne olabilir ve ne de olmaz diyebilirim” cevabını veriyor. Bu cevabına argüman olarak da bir İslâm ortamında kadınlarla ilgili endişelerinin olduğunu ifade ediyor. Mardin bu endişesini ülkede başörtüsü bahanesiyle kadınların burnundan gelen laikçilerin gelecekte kendilerine müdahale edilebileceği varsayımından hareketle söylüyordu. Bir toplumsal fiili gerçeklik göz ardı edilip, muhtemel bir tehlikeye atıfta bulunuyordu.

Fakat burada benim asıl üzerinde durmak istediğim konu mahalle baskısı kavramıdır. Bilim adamımız çok ciddi fiziki baskıların yaşandığı bir ortamda mahalle baskısı olarak nitelenen bir sosyal baskı sorunundan bahsediyordu. Bu mahalle baskısı kabaca “müslüman baskısı” idi. Bu sosyolojik kavram, literatüre hiç de yakınlığı bulunmayan geniş bir kesimce tepe tepe kullanılmıştı. Buna göre mahalle baskısı olumsuz bir şeydi. Aslında mahalle veya bir başka insan birlikteliği için sosyal baskı, sosyolojik olarak çok önemli bir ol-

Aslında mahalle veya bir başka insan birlikteliği için sosyal baskı, sosyolojik olarak çok önemli bir olgudur. Bu, insan birlikteliğinin bir gereğidir. Ama bu kavram, tartışılmakta olan sosyal politik ortamı açıklamada gerçekten anlamsızdı. Bu açıklama Sayın Mardin'in ortalama yarım yüzyıldır, Türk toplum yapısını açıklamada kullandığı merkez-çevre denkleminde de bir yerlere oturtulamazdı. Mevcut gelişmeler, mahalle baskısından çok, ünlü merkez-çevre denklemi ile daha tutarlı bir biçimde açıklanabilir ve baskının bir merkez baskısı olduğu söylenebilirdi. Kaldı ki Mardin mahalle baskısını ve önemini en iyi bilenlerden birisi idi.

gudur. Bu, insan birlikteliğinin bir gereğidir. Ama bu kavram, tartışılmakta olan sosyal politik ortamı açıklamada gerçekten anlamsızdı. Bu açıklama Sayın Mardin'in ortalama yarım yüzyıldır, Türk toplum yapısını açıklamada kullandığı merkez-çevre denkleminde de bir yerlere oturtulamazdı. Mevcut gelişmeler, mahalle baskısından çok, ünlü merkez-çevre denklemi ile daha tutarlı bir biçimde açıklanabilir ve baskının bir merkez baskısı olduğu söylenebilirdi. Kaldı ki Mardin mahalle baskısını ve önemini en iyi bilenlerden birisi idi.

Aslında sorun gayet açıktı: uzun zaman merkeziyetçi yapı tarafından dışarıda kontrol altında tutulan çevre, merkeze doğru gelmekteydi. Mardin'in, beklenmeyen ve biraz da endişeyle karşıladığı anlaşılan gelişme çok çarpıcı bir dille ifade edilmişti. Mardin'e göre, yadırgadığım bir ifadeyle "kovuğundan çıkan halk" merkeze doğru gelmekte, sırayla büyük kentlerin belediye başkanlıkları, başbakanlık, cumhurbaşkanlığı gibi, seçkinlere ait olduğu kabul edilen mevkileri birer birer işgal etmekte, şimdi de bunun anayasal çerçevesini oluşturmaya çalışmaktaydılar.

Mardin'in, bildiği ve açıklaya geldiği doğal bir sosyal gelişme süreci olan çevrenin merkeze gelmesi olayını kaygıyla karşıladığı anlaşıyordu. Çünkü halk, kovuğundan çıkan bir haşere sürüsü gibi geliyor. İninde iken zararsız olan bu güruh, medeni oluşumları alaşağı edebilecek bir tehlike oluşturunuyordu. Haklı olarak da seçkincilik bir barikat kurmaya çalışmakta, özellikle son on yıldır bazı kesimleri manipüle ederek mevcut etkinlik alanlarını korumaya çalışmaktaydı. Öyle ki sırtını devlete dayamış bazı kesimlerce açık baskı alanları oluşturulabilmekteydi.

İşin gerçeği mahalle baskısını tartışanların büyük bir kısmı ne mahalle ne de baskısını tam olarak biliyor değillerdi. Burada mahalle ile birlikte kullanılan "baskı" sosyal bir olgudur. Esasen sosyolojinin kurucusu kabul edilen E. Durkheim'a

göre sosyal olan "bireyin dışında ve üstünde olan"dır". Yani sosyal olan bir potansiyel baskı üzerine oturur ki bu da birlikte yaşamaya ilişkin kuralları belirler ve ferdin üzerinde doğal bir baskı sağlar. Bu çoğu kere hissedilmeyen, düşünülmeden yaşanan bir baskıdır. Bu olmadan toplum olmaz. Yani birlikte yaşamak için o var olmak zorundadır. Bu bireyin üstünde oluş çoğu kere bir gizil saygıya da beraberinde getirir. Dolayısıyla bazı yaşam kalıplarına saygılı olmamız bireysel taleplerimizi aşar.

Gerçekten de o eski güzelim mahalle olgusu kaybolmuş, onun yerine çoğu kere sırtını merkezi otoriteye dayamış mahalle dışı yapılar ortaya çıkmıştır. Bunların temel özelliği ise sosyal değil, fiziki bir güce ve politik baskıya sahip olmalarıdır. O güzelim mahallenin yerinde artık modern semt kalpazanları, terör örgütleri ve onların destekçileri var. Bunlar, paydası çoğu kere toplumla paylaşılmayan politik bir görüşü sürdürmektedirler. Varlıklarını da bir anlamda gerçek mahalle baskısına karşı konumlandırmışlardır. Mahalle tüm kadim kültürlerde sağlıklı toplumların önemli bir sosyal birimiydi. Yüz yüze ilişkiler çerçevesi içinde varolan bir olguydu ve aileden hemen sonra yerini alıyordu. Fertler burada bir nevi eğitim görür ve denetlenirdi. Herkes birbirinden hiza alır, böylece sosyalleşerek illiklikten kurtulurdu.

Şüphesiz Mardin bu geçekleri en iyi bilenlerden birisiydi. Ama toplumla yeteri kadar diyalogu olan bir düşünür olmadığı için, doğası itibariyle bilime dayanan ve hayatı boyunca tavır koya bildiği seçkincilik yönlendirici olabilmisti. Aslında üzerinde durduğumuz sorun yalnızca Mardin'e ait bir sorun değildir. Bütün bunlara rağmen Mardin toplumumuzun dönüşümünü anlama noktasında mevcut nesle projeksiyon kazandırmış, bir büyük bilim adamımızdır. Eserleri bundan sonra da etkili olmaya devam edecektir. Bu katkısı bile zikre değer, Allah taksiratını affetsin.

Yeni Muhafazakârlığın Öncü Teorisyeeni -Şerif Mardin-

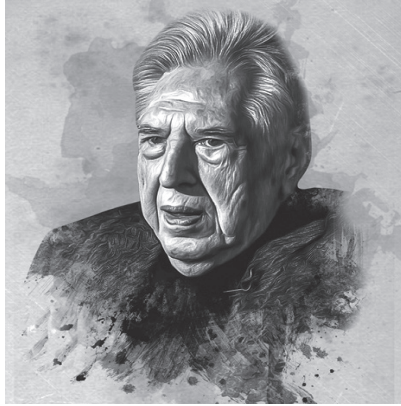
Şerif Mardin'in klasik Sovyet-Amerikan Soğuk Savaş çatışmasında Komünizm karşılığına bağlı olarak dini olanı öne çıkardığını söylemekten çok İslâm'ı göz ardı ederek modernleşmenin gerçekleşmesinin imkânsızlığını izah eden tarafta yer aldığını vurgulayabiliriz. Dönemin muhafazakârlarının sözünü ettiği tarzda Kemalizm'in "radikal modernleşme" yöntemine karşı daha aşamalı, dini gözetken, toplumun tamamına sirayet edebilecek modernlik fikrinin versiyonlarından birini onun aktardığı rahatlıkla belirtilebilir.

Ercan YILDIRIM

Türkiye'de aydın tanımını karşılayacak isimlerin başında Şerif Mardin gelir. Mardin, temas ettiği konular, hassasiyetleri, bakış tarzı itibarıyla içinde bulunduğu sınıfın sözcülüğünü yapmıştır. Mardin bu açıdan esasında Türk modernleşmesinin sınıfsal çatışmasını özetleyecek bir yazı hayatı içinde oldu. Onu Türk düşünce hayatında öne çıkaran merkez-çevre modelini bizim toplumumuza uyarlaması, çevrenin merkeze hareketini incelemesi bir yanıyla kendi sınıfsal kökenini aktarmasıyla ilgilidir.

Şerif Mardin'in geldiği sınıf Türk modernleşmesindeki, siyasal hayattaki ayrışmaların tam merkezinde yer alır. Türkiye'de kapitalizmin anlamı, yerleşmesi bir bakıma Mardin'in anlatıklarıyla birebir örtüşür, tam da kapitalistleşme aşamasının çelişkileri, çatışmaları, siyasi hayatı yönlendirmesi onun ilgi alanındadır.

Şerif Mardin dindar, eşraf, orta sınıfı ele alır. Modernleşme tarihimiz de, kapitalizme giriş aşamamız da bir biçimde orta sınıfın ortaya çık-

ması, siyasal olanı belirlemesi, bugünkü manada kullanılan muhafazakârlıkla özdeşlik arz eden dili, metodu kurmasıyla ilgilidir. Sadece Şerif Mardin'in ailesinde değil taşrada, Anadolu sathında ortaya çıkan eşrafın dindar kalarak modernleşme... dindarlığı muhafaza ederek kapitalist ilişki biçimlerinin bazılarını elde etme... söylemi bir

yanıyla İslâmcılığın ve tabi ki İmparatorluk elitinin, devlet adamının Batının kültürünü reddedip teknolojisini alma dilemmâsına dayanır. Fakat esas çatışma merkez ile çevre tanımlarının bu süreçte kesinlik kazanmasıyla ilgilidir esasında. Modernleşmeyi ve kapitalizmi isteyen kesim ile Batılılaşmayı öne çekenler arasındaki çatışma yani İttihatçıların öne geçtikleri her yönüyle Batılılaşma tavrına karşı dindar orta sınıfın İslâm'ı her zaman göz önünde tutma, toplumun dinamiklerini hesaba katma, din gerçeğinin siyasal olandaki doğrudan etkisini tarihsel kaynaklarıyla dikkate alma tavrı hâssaten Cumhuriyet döneminde ciddi çatışmalara yol açmıştı.

Şerif Mardin Türkiye'nin Demokrat Parti sonrasındaki siyasal ve toplumsal alanını, daha da geri gidersek modernleşme süreciyle başlayan sınıfsal çatışmaların İslâmî ve toplumsal faylara dayalı kökenini en iyi çözen isimlerin başında gelir. Bu nedenle zamanın ruhuna bağlı olarak İngiliz dünya sisteminin değil Amerikan dünya sisteminin aydınıdır; neoliberal dönemin işaret fişliğini yakan eserleri, siyasi faaliyetleri ve cemaat kavramı üzerinden geliştirdiği görüşleri nedeniyle neoliberal aydındır. Mardin'i ilk eşinin Amerikalı olmasından ayrı tutarak Kemal Karpat, Halil İnalcık gibi aydın-akademisyenlerle birlikte anmak ve incelemek ayrıca gereklidir.

Şerif Mardin tam da Edmond Shills'in merkez-çevre modelini Türk toplumuna, siyasal hayata, fikir dünyamıza uyarlarken aslında kendi biyografisini sistematik olarak anlatmış olur. İşin açıkçası Mardin bir taraftar, holigan, fanatik olarak kendi sınıfsal kökenini meşrulaştırma girişiminde bulunmaz; 'merkez' ve 'çevre' kavramlarına mutlak manalar da yüklemeyiz, içeriklerini yine bilindik tarzda doldurmaz fakat Cumhuriyet döneminde çok daha göz önünde ve ciddi tasfiye hareketlerine, darbelere neden olan bu ayrışmayı çatışmanın en sıcak yaşandığı yıllarda, savaşın küllerinin tıttığı bir dönemde 1960'lar itibariyle düşünce hayatına yerleştirir.

Meseleyi Doğan Avcıoğlu'ndan *Yön*'cülere kadar pek çok kesim bir biçimde "ülkesini satan yobazlarla-memleketi savunan aydınlık, ilerici aydınlar" olarak ele alıp eşraf-memur kavgası olarak izah etse bile ciddi manada modernleşme köklerine kadar inmek gerekir.

Şerif Mardin özel olarak değinmez Osmanlı'daki güç odaklarının Tanzimat'tan sonra "elit"likten düştüğüne. Cumhuriyet dönemindeki elit yapılanmasına da bakmaz, merkezi oluşturan güçlerin klasik devlet yapısındaki fonksiyonlarından farklı bir süreç de işler. Bu açıdan merkez-çevre modelinde belirleyici olan aslında kapitalizmdir... Sermayeye, paraya, sanayiye, güce sahip olanlar klasik devlet elitinden farklı bir merkez ortaya çıkarıyor. Mardin, yine kapitalist merkezi vurgularken bunların detaylarına çok fazla girmez; aynen çevreyle ilgili genel bilgilerin ötesinde detayları izah etmediği gibi.

Şerif Mardin'in asıl derdi, Türk toplum yapısındaki merkez-çevre etkilerini de oluşturan siyasal ve kültürel kodlar, kavramlar, hassasiyetlerdir. Bu yüzden Mardin, devletin kapitalistleştiği dönemde ortaya çıkan eşrafın, seküler merkezle kavgasını Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çatışmayı, Demokrat Parti çıkışı ve 27 Mayıs rövanşını anlatır... Müstakil kitap ve makaleler yazmasa da AK Parti iktidarıyla ilgili epey bir cümlesi de vardır...

Şerif Mardin, klasik Osmanlı düzeninin değil modernleşme ve en önemlisi kapitalistleşme sonrası ortaya çıkan yeni orta sınıf hassasiyetlerinin taşıyıcılığını yaptı. Bu anlamda onun özellikle ABD'nin dünya sisteminin başına geçmesinden sonra ortaya koyduğu politikaların da belirgin aktarmacılarından, Türkiye'de İslâm'a yönelik 'denetimli serbestlik' doktrininin alt yapısını kuranlardan biri olduğunu söylemek mümkün.

Şerif Mardin'in klasik Sovyet-Amerikan Soğuk Savaş çatışmasında Komünizm karşıtlığına bağlı olarak dini olanı öne çıkardığını söylemekten çok İslâm'ı göz ardı ederek modernleşmenin gerçekleşmesinin imkânsızlığını izah eden tarafta yer aldığını vurgulayabiliriz. Dönemin muhafazakârlarının sözünü ettiği tarzda Kemalizm'in "radikal modernleşme" yöntemine karşı daha aşamalı, dini gözetken, toplumun tamamına sirayet edebilecek modernlik fikrinin versiyonlarından birini onun aktardığını rahatlıkla belirtilebilir. Belki bunun biraz daha ileri si sınıf kavgası Mardin için çok daha geçerlidir.

Keynes Sonrası Türkiye'si

Zira Mardin Keynesyen kapitalist tarzdan çok Hayekçi neoliberal politikaların teorisyeni, taşıyıcısıdır. Mardin 1960'lı yıllarda Türkiye'de görünmeye başlasa da ses getirecek makalelerini, kitaplarını 60'ların sonlarına doğru kaleme almış olsa da asıl okunması, ilgi görmesi, takip edilmesi elbette ciddi manada yazdıklarının “pratikte karşılık gördüğü” için üst noktada öncü olması 70'lerin sonları, bilhassa 80'lerde gerçekleşmiştir. 80'lerin sonlarından itibaren 28 Şubat'a kadar Mardin'in ciddi etkileri bulunur. Türkiye'nin siyasi kırılmalarının yaşandığı bu tarih aralığında onun fikir, kültür, siyasal hayata getirdiği modellemeler süreci açıklamada yardımcı olmuştur.

1973 yılında yazdığı merkez-çevre makalesi tam da Keynesyen dünyanın sona erip neoliberal kapitalizmin başladığı yıllarda yazıldı. Anglo-Sakson dünyanın siyasal manada 70'lerin sonunda geçtiği neoliberal sistem bizde Özal iktidarıyla başladı. Merkez-çevre konumlandırması içinde dinin çok ayrıcalıklı, hassas ve vazgeçilmez bir yeri vardır. Dolayısıyla merkez-çevre ile Türk toplum yapısını aslında Mardin Frankofon kimliğini de gözeterek siyasal olanın kültürel alt yapısını vurgulayarak dinin sosyolojik manada karşılığını açıklayarak, ideolojiler bağlamında İslâm'ın toplumsal kimlikteki yerine vurgu yaparak izah eder.

Mardin'in İslâm'a yüklediği mana onun din ya da toplumsal ilişki biçimlerinden ziyade gerçekliğiyle ilgilidir. Bu İslâm realitesi toplumun geneline yayılır, sınıfların hemen tümünü kap-

sayabilir. Yeri geldiğinde devlete karşı toplumun savunulması, öne çıkması, muhalefet geliştirmesi için bir gerekçe oluşturur.

Sivil toplum kavramına vurgu biraz da bundandır; Şerif Mardin'i öne çıkaran tam da “devlete karşı” çevrenin güçlenmesine vesile olan sivil toplumculuktur.

Mardin sivil toplum kavramı etrafında Osmanlı'da devlet-muhalefet ilişkilerinin kökenlerine inerek neoliberal süreçte sadece dindarların değil her türlü “çevre unsuru”nun sivil toplum başlığı altına alınmasını sağlar. Bu elbette kitaplarının İletişim Yayınları tarafından derlenip toparlanması ve yayınlanmasını da izah eder. Sivil toplum, merkez-çevre modeli elbette sol-liberalizmin 80'lerde başlayan etnik, gayrimüslim, çevrecilik, feminizm, lbgt-i, hayvanseverlik gibi akımlar üzerinden geliştirmeye çalıştığı muhalefetin, devlet karşıtlığının teorisi- ni oluşturduğu için Şerif Mardin İletişim'de varlık bulur.

Merkez-çevre o derece kapsamlı ve geniş bir model ki 70'lerden itibaren içinde bulunduğu-

Türkiye'de Toplum ve Siyaset'te, merkez-çevre modelini anlattığı makalesinde Cumhuriyetçilerin de eşrâfî öne çıkardığını belirtmekten kaçınmaz. Fakat buradaki esnafın memur ile olan ilişkisi, seküler kimliği yine Mardin'in üzerinde durduğu hususlardandır. Anlaşılan Cumhuriyet idaresi taşrada belli bir gücü olmayan, etnik, dini, tarikat, soy bağı kudretli ailelere mensup bulunmayan kişilere ehemmiyet vermiş. Kendisine karşı güç oluşturabilecek grupların, mal sahiplerinin iktidarlarını ise kırmış.

mu “milli ve yerli” dönemde bile gücünü gösteren yeni muhafazakârlık, dindarlık vurgularına “öteki”leri katıp çok-kültürlülük üzerinden geniş muhalefet tabanı kurabilirken hali hazırda olduğu gibi milliyetçi-vatanperver öğelerle tahkim edilmiş duygusal ve romantik siyasallığı mobilize edebilecek evsiftadır. Dolayısıyla din olgusu sınıflar, siyasetler, kültürler üstüdür... Erken modernleşmede “bir kısım elit” haricindeki orta sınıflar İslâm'a meftun, alışık, vazgeçilmez tarzda bakarlar.

Kendi Sınıfının Teorisçeni

Şerif Mardin'in geldiği sınıf Osmanlı modernleşmesiyle ortaya çıkan, modernleşme usulünü etkileyecek ve kavganın göbeğinde yer alan, yaşam tarzıyla, eğitimiyle, iktisadi durumuyla öne çıkan fakat dini hassasiyetlerini koruyan kesimdir. Mardin'in ailesinin bir tarafı İstanbul'da ulemâya dayanırken bir tarafı Mısırlı Mehmet Ali Paşa'ya... onun Mısır'da icat ettiği kapitalist-emlak burjuvazisine dayanır. Osmanlı, İmparatorluk bünyesinde kapitalizmin her türünde sanayide, toprakta, ticarete izin vermese de artık otoritesini yitirmeye başladığı dönemlerde emlak zenginliğine, tekellere engel olamamıştır. Mardin'in aile kökleri bu yeni orta sınıfa dayanır... hem aristokrat hem burjuva.

Kemal Karpat *Bir Ömrün İnsanları*'nda onun elitizm ile halk arasında kaldığını, elit olmasına rağmen halkı önemsedini ancak avama bir türlü "giriş yapamadığı"nı anlatır. Fakat aile İslâm ve toplumun yaşayışı konusunda hassastır, Şerif Mardin'e, mumbar da yedirirler abdest aldırıp camide namaz da kıldırırlar. Mardin ailesinin dedeleri Rıfai ve Kadiri tarikatlarına mensuptur.

Zaten Ebulülâ Mardin Türkiye'de İslâmcılık düşüncesinin önde gelen isimleri arasında yer alır; *Sırât-ı Müstakim*'den itibaren yazılar yazmıştır. Ebulülâ Mardin, Cumhuriyet idaresiyle birlikte Türkçe ibadet konularında cevaz veren yaklaşımlar sergilerken son derece modern, çağdaş kıyafetlerle bu geçişi sağlamış isimlerdendir. Şerif Mardin'in içine doğduğu kültür çevresiyle eğitim aldığı ortam yani Amerika ve Fransa bir şekilde yeni bir modernleşme anlayışının kuluçkaya yatırılmasına neden olur. Anlaşılan o ki talebelerinin, tanıkların ifadelerine göre o İslâm'a sempatik yaklaşıp, antipati beslemez. Belki onunla ilgili söylenebilecek hususların başında kesinlikle anti-Marksist olduğu gerçeği gelir. Muhafazakâr modernist portresi içinde Şerif Mardin'in Amerikan muhafazakârlığına yatkınlığı Türkiye şartlarında elitizmden de kaynaklanan nedenlerle daha modernist olduğunu söylemek mümkün.

Şerif Mardin Türkiye'nin Demokrat Parti sonrasındaki siyasal ve toplumsal alanını, daha da geri gidersek modernleşme süreciyle başlayan sınıfsal çatışmaların İslâmî ve toplumsal faylara dayalı kökenini en iyi çözen isimlerin başında gelir. Bu nedenle zamanın ruhuna bağlı olarak İngiliz dünya sisteminin değil Amerikan dünya sisteminin aydınıdır; neoliberal dönemin işaret fişeğini yakan eserleri, siyasi faaliyetleri ve cemaat kavramı üzerinden geliştirdiği görüşleri nedeniyle neoliberal aydındır. Mardin'i ilk eşinin Amerikalı olmasından ayrı tutarak Kemal Karpat, Halil İnalcık gibi aydın akademisyenlerle birlikte anmak ve incelemek ayrıca gereklidir.

Cemaat Üzerinden Çalışma

Şerif Mardin bir cemaat sosyoloğudur; Türkiye'de İslâm, siyaset, toplum hayatını cemaate göre anlar ve anlatır. Ne liberallerin bireyi ne solidarizmin, komünizmin, Kemalizm'in cemiyeti önceliklidir; bu ikisinin arasındaki cemaat kavramını tarihsel köklerimiz kadar dini algımızın esası olarak görür. İslâm bizde bir şekilde ona göre cemaat ile karşılık bulmuştur.

Kendisi elitist, şehirli ve merkezde olmasına rağmen avamı, taşrayı, çevreyi inceler, buraldaki cemaat kavramı üzerinden okumalar yapıp, siyasal sonuçlara varır. Bu nedenle anlattığı bizdeki dindar eşrâfın-orta sınıfın tarihidir. Şerif Mardin toplumumuzdaki cemaat yapılanmaları ile kapitalistleşmenin bir arada mümkünüğünü, İslâm'ın bariz katkısını da ekleyerek gösteren aydınların öncüsüdür. Osmanlı modernleşmesinde sorunun kökenini ele alırken *Türkiye'de Din ve Siyaset* kitabındaki "Modern Türkiye'de Din" makalesinde yaptığı vurgu tam da Mardin'in çalışmalarını özetleyecek cinstendir:

"Sonuç olarak, kapitalizmin İslâmı alması konusunda daha genel bir netice, yukarıda söylenenlerden çıkartılabilir. İslâm toplumları ve özellikle Osmanlı toplumu, kapitalizmin gelişmesi karşısında üç açıdan dezavantajlı durumda idiler ki, bu üç dezavantajın neticede toplu sonuçları olduğu düşünülebilir. Öncelikle bu

toplumlar dağılmış toplumlardı. İkinci olarak babadan oğula geçen idarenin kaprislerine maruzdular. Marx ve Engels bu özelliklerin ikisini de vurgulamış olduklarından, burada yeni bir şey yoktur. *Üçüncü olarak, İslâm içinde faaliyet gösteren 'ikincil' örgütlerin, Calvenist cemaatlerin mevcut hiyerarşi ve otorite ilişkisine karşı kendilerini örgütlemelerine müsaade eden ideolojik 'açıklık' niteliği yoktur.*"

Mardin, Osmanlı'nın kapitalistleşememe nedenlerinden birini belirtiyor esasında. 60'lı yıllarda ATÜT çerçevesinde, Türkiye'nin geri kalmışlığının sebepleri tartışılırken devlet yapısına bağlı olarak ülkeye kapitalizmin girememesi, burjuva desteğinin sağlanmamasına bağlanmıştır. İttihatçılar ve Cumhuriyet idaresi sonraki yıllarda bunu görerek devlet eliyle kalkınma ve burjuva icat etme sürecine girmede değil.

Türkiye'de Toplum ve Siyaset'te, merkez-çevre modelini anlattığı makalesinde Cumhuriyetçilerin de eşrafı öne çıkardığını belirtmekten kaçınmaz. Fakat buradaki esnafın memur ile olan ilişkisi, seküler kimliği yine Mardin'in üzerinde durduğu hususlardandır. Anlaşılan Cumhuriyet idaresi taşrada belli bir gücü olmayan, etnik, dini, tarikat, soy bağı kudretli ailelere mensup bulunmayan kişilere ehemmiyet vermiş. Kendisine karşı güç oluşturabilecek grupların, mal sahiplerinin iktidarlarını ise kırmış.

Esasında gerek Osmanlı'nın çöküşünde gerek İstiklal Harbi esnasında bu aileler, yerel gruplar, taşradaki eşraf parasıyla, fiili desteğiyle, nüfuzuyla direnişi desteklemiştir; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni büyük oranda işte bu kesim oluşturmuştu. Zaten bunun yansımaları I. Meclis'te kendini göstermişti. Şerif Mardin bu sürece atıf yaparak merkez-çevre modelinin sadece Osmanlı'da değil Cumhuriyet'in inşasında da aktif mücadele sahası olarak inşa edildiğini izah eder.

Türkiye'de Din ve Siyaset'teki "Türkiye'de Din ve Laiklik" makalesinde tarikatların niçin kaldırıldığını net biçimde açıklar:

"Bir kez daha Atatürk'ün tarikatlere yönelik tavrı, boğucu, gemeinschaft'a karşı saldırısı ile alakalıdır. Tarikatleri kaldıran 1925 tarihli kanun okunduğu zaman, Atatürk'ün hatıratında tuttuğu şeyin ya mahallî siyasi bir güce sahip bir eşrafın veya daha alt sınıfları sömüren cahil ve ahlaksız simalar olarak ortaya çıkan yerel karizmatik önderlerin etkilerini kırmak olduğu açıkça göze çarpar."

Mesele sadece İslâm-laiklik yahut modernleşme-İslâmlaşma dikotomilerine indir-

genemeyecek kadar farklıdır, yeni devletteki iktidar mücadelesi hem şahıslar özelinde hem sınıflar nezdinde ciddi olarak sürüp gitmiştir. Bunun sonraki aşaması, CHP elinin verili seküler çoğunluğu asker memur-aydınlarla taşra güçlerinin, sıradan halkın, dini grupların, eşrafın desteklediği Demokrat Parti'nin yine bu kesimden gelen Adnan Menderes'in iktidara gelmesidir. DP'nin o kesimi geriletken tavrı 27 Mayıs ile sona erecek fakat hiçbir zaman taşra güç-

leri, dindarlık ile kapitalist ilişki biçimlerinin beraber yürüyebileceğini gösteren muhafazakâr kimlik bütünüyle iktidardan uzak düşmeyecektir.

27 Mayıs bu bakımdan İslâmî yönelimleri, sosyalist yükselişi, milliyetçi potansiyeli taşra adacıklarıyla buluşturup sisteme entegre etmeyi başardı. Adalet Partisi'nin içinden çıkan Millî Selamet Partisi bu bakımdan anlamlıdır. Zaten Şerif Mardin de buna dikkat çekerek Millî Görüş'ün İslâmcı hareketlerden değil Adalet Partisi'nin sola kaymasına bağlı olarak sağı tekrar güçlendirmek için kurulduğunu belirtir. "Modern Türkiye'de Din"de MSP'yi yorumlarken kendi merkez-çevre modelini kanıtlayacak, andıracak vurgularda bulunur.

Bir kere Erbakan odalardan yani eşrafın içinden gelmektedir. Güçlü ahlak ve halk vurgusunu sanayileşme ile birleştirir. Taşradaki her tür örgütlenme, MSP'nin halkçı vergilendirme ve büyüme söylemine eşlik eden Nakşibendi köken çevre hareketi fikrini güçlendirir... Mardin'in bu vurgularına 80'li yıllarda neoliberal iktisadi siyaseti uygulamaya başlayan ve MSP'den milletvekilliği adaylığı bulunan Özal'ın taşraya, tarikatlara, sivil topluma, hâssaten 27 Mayıs'tan sonra güçlenen yeni tür cemaatlara verdiği destekleri, onların holdingleşmesini... 90'lı yıllardaki MÜSİAD, Anadolu kaplanları, yeşil sermaye, ESDER gibi esnaf örgütlenmelerini de eklemek gerek.

Refah Partisi iktidarını da AK Parti iktidarını da bir biçimde bu taşra güçleri sağlamıştır. Neoliberalizmin çevreyi destekleyen, çevrenin artık merkeze katılma çağrısına cevap veren karakteri, kapitalist ilişki biçimlerinin dindar motivasyonla daha da ilerleyebileceği, İslâmî bankacılıktan finans sektörünün her türünde kendini göstermek isteyen çevredeki, taşradaki bu dindar muhafazakârlık çok önemli sentezler ortaya koydu. Kapitalist ilişki biçiminden faydalananırken merkeze, kamuya yerleşmeyi de başardı. Şerif Mardin de işte bu sırada 80'lerin ortasından itibaren okunmaya başladı. Bir açıdan düşünülürse şu paragraf hem çevrenin merkeze yönelimini hem 28 Şubat sürecini, AK Parti'nin ve tarikat-cemaatlerin 2013 sonrasındaki vaziyetini çok net gösterir:

“Yaşayan İslâmî elitlerden ancak bazıları bu gücü kullanmak için hazırlıklıydı. Birlik olmalarından ve faaliyetlerinin yurt sathında olmasından dolayı güçlenmiş olan esnaf ve tarikatlar bu vasıtalarla iyice faydalandı ve sosyal sahne de yenilenmiş bir güçle ortaya çıktılar. Bu güçler neticede devlet örgütünü ele geçirmeye çalışacaklardır ve bu tip bir nüfuzu kullanmakta ne kadar başarılı olduklarını kimse bilemez, fakat şu anda MSP Türk tarihinde daha önce görülmemiş bir şekilde modernizmle şu veya bu şekilde başarılı bir sentez oluşturmayı başarmıştır.”

Kemalizm'in değerler bütünü getiremediği şeklindeki kanaati toplumu ve siyasal alanı dine göre yorumlama metodunun da nedenidir. Türkiye'de Din ve Siyaset'te Kemalizm üzerine yorumlar yapar, Cumhuriyet idaresinin değer getirememesi ayrıca ailelerin çocuklarına İslâmî olanı aktarmasını engelleyememesi ister istemez İslâmî boşluğu dolduramamıştır. Kuşkusuz Kemalistler İslâmî olanı araçsal kılmakta tereddüt etmemişlerdir. İslâm birliği söylemini bile dış destek ile içerde eşrafın desteği için kullanmışlardır.

İslâm'a Sahih Bakış

Şerif Mardin Weber'in yöntemini uygulayarak grup, sınıf, müessese gibi öbekler üzerinden toplumu anlamaya çalışır, burada Türk toplumu için esas birim ise cemaattir. *Din ve İdeoloji* kitabında iki husus üzerinde özellikle durur, din ve kültür. Dinin toplum için, birey ve devlet için önemli olduğunu kanıtlama uğraşı verir. Bu açıdan kültür ile İslâm kavramlarını bir arada kullanır. Bu dönemi için bilhassa seküler kesim açısından çok önemlidir. DP sonrasında Tek Parti karşıtı milliyetçi-muhafazakârlar da dinin toplumsal birliği sağlamada etkili olduğunu savunarak İslâmî zorunluluğu kanıtlama çabası içinde olmuştu.

Mardin 60'lı yıllarda İslâm'ın marjinalleştirildiği, Türk düşüncesinden tard edildiği bir dönemde sadece fikir, edebiyat, kültürün değil “ideoloji”lerin de varoluşları arasına koydu. Amerikan dünya sistemi anlayışını dini olana eğilimi benzer tarzı, muhafazakârlığı getirir zaten. Fakat Mardin'i daha özel kılan “küçük insan”, “sokak” ve “gündelik hayat” ile ilgilenmesidir. Mardin'in dinle ilgili kurduğu terkiplere bakınca 27 Mayıs sonrasında İslâmcıların da benzer kavramlara eğildiği anlaşılabilir.

Mesela İslâm medeniyeti kavramını Frankofon tarzı olsa, kültür yoğun dil kursa bile kullanmamaya dikkat eder. Onun yerine tercüme hareketlerinden sonra Seyyid Kutup'ta gözlenen İslâm toplumu, Mevdudi, Necip Fazıl özeinden İslâm nizamı, İslâmî kültür, İslâmî cemaat, İslâmî hayat, İslâmî etki, İslâmî anlam... kavramları yerinde kullanır. Bu gündeliğe yönelik yaklaşım İslâm'ı gayet yerinde anladığı, daha önemlisi bu sahil anlama düzeyi nedeniyle isabetli yorumlarda, tespitlerde, çıkarımlarda bulunduğuna işaretir.

Din ve İdeoloji'deki bölümlerin başlarında din algısının son derece dinamik, işlevsel ve dönüştürmeye yönelik olduğu da görülebilir. İslâm'ın halk katındaki gelişiminden, "sokaktaki insan"ın fikrini kalıplarını etkileme mekanizmasına, dinin Türk toplumu içinde ortaya çıkardığı oyunun kurallarıyla siyasal hayattaki ilişkileri aramaya... belki bir "teorisyen", "taşıyıcı" olarak bu kuralları kurup, oyunu yönlendirmeye kadar geniş hedefi var. Zaten cemaat kavramından tutun da kapitalizmin yeni aşamasında, neoliberalizmde dinin ağırlığı olduğundan fazladır. Bu açıdan Abdülhamit örneğinden MSP'ye kadar dinin modernleşmedeki hızı Kemalist politikalarından daha ileridir. Burada Kemalizm eleştirisini de devreye alır Mardin. Zaten neoliberalist-postmodernist söylem, sol-liberal-İslâmcı ittifakı 80'lerin ortasından 2000'lerin ortasına kadar Kemalist eleştirisini güçlendirdi; Şerif Mardin'i onlardan ayıran faktör devlet ile Kemalizm'i birleştirmeden eleştirmekti.

Cemaatler ise çevrenin en önemli güçleridir. Burada Şerif Mardin cemaat arayışıyla Said Nursi'yi örtüştürür. Bediüzzaman üzerine kitabında Nursi'nin cemaat gücüne ciddi olarak eğilir. Nursi'nin gücünün "sözlerinden", metinlerinden değil bunların cemaat örgütlenmesiyle halka okunmasından kaynaklandığını ileri sürer. Neoliberalizmin Türkiye'de nüvelenmesiyle Şerif Mardin'in çalışmaları örtüştüğü gibi Bediüzzaman ilgisi de anlam kazanır. Türkiye'de klasik tasavvuf silsilesine sahip olmayan cemaatlerin, tarikatların yeni tür cemaatleşmeye dönüşmesinin tarihi 27 Mayıs sonrasıdır.

Kemalizm'in değerler bütünü getiremediği şeklindeki kanaati toplumu ve siyasal alanı dine göre yorumlama metodunun da nedenidir. *Türkiye'de Din ve Siyaset*'te Kemalizm üzerine yorumlar yapar, Cumhuriyet idaresinin değer getirememesi ayrıca ailelerin çocuklarına İslâmî olanı aktarmasını engelleyememesi ister istemez İslâmî boşluğu dolduramamıştır. Kuşkusuz Ke-

malistler İslâmî olanı araçsal kılmakta tereddüt etmemişlerdir İslâm birliği söylemini bile dış destek ile içeride eşrafın desteği için kullanmışlardır.

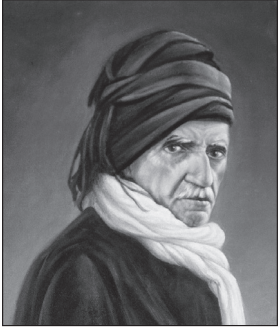
Mardin'in tezleri hiç de tahayyüli değildir; mutlaka bir sınıfa, zümreye, siyasal tabana atfen yapılır. İslâm'ın 40'lı yıllardan sonra doğuşunu da bu zaviyeden açıklar. Laikleri obscurantizme/bağnazlığa karşı bilimin zaferi, bürokrasiyi devletin zaafı ve anarşinin kazancı, sünni müslümanları İslâm ile toplum üzerinde kontrol kurma aracı, Diyanet'i Sünnilik için zemin fırsatı, taşra şeyhleri ve karizmatik önderleri güç ve etki alanı olarak tespit eder. Fakat Mardin İslâm'ın ayırıcı değil birleştirici vasfının kopmaları önlediğini de düşünür.

Şerif Mardin çevrenin güçlenme nedeni olarak Ke-

malizmin eğitim ve ekonomideki ayırım yapmayan politikalarını gösterir.

Neoliberal Dönemin Teorisçeni

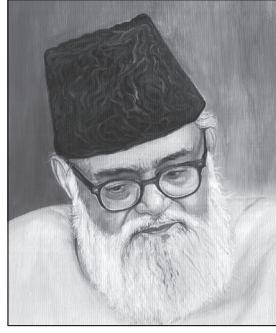
Merkez-çevre modelinin Osmanlı köklerine eğilirken Şerif Mardin işin açığı sınıflar üzerinde büyük okumalar, incelemeler, gözlemler yapmaz, detaylı izahlarda bulunmaz. Çok üstünkörü bakar. Onun vurgusu daha çok modernleşme

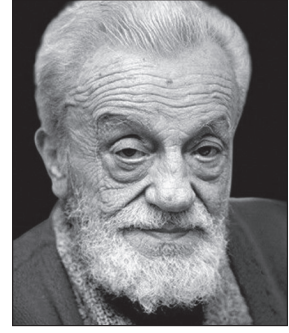
Said-i Nursî

Seyyid Kutub

Mevdudi

Necip Fazıl

döneminedir. Klasik Osmanlı düzeninde merkez genelde devleti oluşturan “memurlar”dan ibaret olduğu halde taşra baş eğmez din sapkınlarının, göçebelerin, kargaşa çıkartan tarikatların, dinlerin, mesih olduğunu iddia edenlerin mekanındır; fakat devlet için asıl tehlikeli olan çevre vasfı kazanan ise Osmanlı öncesi soylular zümresinden kalanlar ile Osmanlı’yla palazlanan yerli ailelerdir. Burada Şerif Mardin devreye girer ve çalışmalarını iki husus üzerine oturtur.

Kemalistler taşrayı “hain” ilan ederek, İstiklal Harbi’ni gerçekleştirmesine rağmen “laik hedefler”ine ihanet ettiği gerekçesiyle, Patrona Ayaklanması’na benzettiği Menemen Ayaklanması ve öteki faaliyetleriyle tasfiye edip yok etti. Başta Nakşilik olmak üzere çevreye dahil olan kültürel, cemaat, dini hatta iktisadi öbekleri bastırdı. Mardin ikinci olarak “Türkiye’de Dini Sembollerin Dönüşümü Üstüne Bir Not” makalesinde belirttiği gibi bizde İslâm büyük oranda cemaatlerle görüldüğü için Türkiye’de Tek Parti’den sonra “cemaat arayışı” gözlenmektedir.

Cemaatler ise çevrenin en önemli güçleridir. Burada Şerif Mardin cemaat arayışıyla Said Nursi’yi örtüştürür. Bediüzzaman üzerine kitabında Nursi’nin cemaat gücüne ciddi olarak eğilir. Nursi’nin gücünün “sözlerinden”, metinlerinden değil bunların cemaat örgütlenmesiyle halka okunmasından kaynaklandığını ileri sürer. Neoliberalizmin Türkiye’de nüvelenmesiyle Şerif Mardin’in çalışmaları örtüştüğü gibi Bediüzzaman ilgisi de anlam kazanır. Türkiye’de klasik tasavvuf silsilesine sahip olmayan cemaatlerin, tarikatların yeni tür cemaatleşmeye dönüşmesinin tarihi 27 Mayıs sonrasıdır.

Amerikan dünya sisteminin Türkiye’de kendini gösterdiği bu tarih, kültürü, iktisadı, siyaseti belirlemiştir. Şerif Mardin’in çıkışı, çalışmaları, tezleri merkez-çevre üzerinden kurduğu denklem tam da bu döneme oturur.

Bediüzzaman kitabı başta olmak üzere eserlerini İngilizce kaleme alması, yeni dönemin kimliğini, aktörlerini uluslararası platformda göstermeye yöneliktir. Özellikle 80’lerde ilgi görmesi ve yine bu dönemde yaptığı Said Nursi çalışmaları yeni dönemin ipuçlarını verir. FETÖ’nün Abant Toplantıları’nda tezleri kullanılır, 90’ların izahında merkez-çevre, dindar eşraf, taşra güç merkezleri karşılığını bulur.

FETÖ’nün iktidar amacı olduğunu 2011’deki konuşmalarında dile getirirken son yazılarının derlendiği *Türkiye, İslâm ve Sekülerizm* kitabında “cemaat” kavramından çok az söz eder, Nakşilik dâhil dini yapıları “şebeke” kavramıyla isimlendirir. Sivil toplum üzerine çalışmaları yine neoliberal siyasallığın önemli adımlarından biridir.

Şerif Mardin tezleriyle bir dönemi anlamaya çalışırken aynı zamanda şekillendirmiştir; kendi geldiği aristokrat yeni burjuva sınıfın devletin kılcallarındaki çatışmasını da bunun içine katarak Amerikan dünya sisteminin doktriniyle bir şekilde örtüşme sağladığını belirtmek gerekir. Mardin bu açıdan öncü bir aydındır; öncüdür neoliberal İslâmcılığın, iktisadi ve siyasi yapının hazırlayıcı teorisyenlerindendir, aydındır içinden çıktığı sınıfın, cemaatin merkez-çevre çatışması ekseninde Osmanlı’dan bu yana gelen ahvalini anlatmış, savunmuş, geleceğe taşımıştır.

-Şerif Mardin Vesilesiyle- Mülkiye Geleneği Üzerine

Mülkiye’de gelenek diye övünülen şey Marksizm’in bir karikatürünün öğrencilere politik kültür olarak yüklenmesinden başka bir şey değildir. Ülke meseleleriyle bu kadar ilgili olduğunu savunan Mülkiye’nin Türkiye’si arka bahçe komünü ya da Konur Sokak tecrübesi ile sınırlı. Türkiye’ye dönük meseleleri anlatabilecek öğretim üyesi sayısı bir elin parmaklarını geçmediği için dışarıdan takviye viteslerle sorunlar çözülmeye çalışılıyor.

Öner BUÇUKCU

Birkaç yıl evvel Siyasal Bilgiler Fakültesi’ndeki doktora kaydına ilişkin bir takım işlemleri gerçekleştirmek üzere okula gitmiştim. Okulun ağır toplarından bir siyasi tarih profesörü, beni görür görmez şöyle bir yüzüme bakıp “Sen kaç yıldır gidip geliyorsun, herkes akademisyen olmak zorunda değil. Git belediye başkanı ol, milletvekili ol” deyince garipsemiştim. Kendisine 2005

yılında okula girdiğimi ve lisans okuduğumu, bir yanılısma içerisinde olabileceğini hatırlattıktan sonra benim okula girdiğim yıl doktora yapmakta olan bazı araştırma görevlilerinin hala doktoralarını bitiremediklerini, bana kurduğu cümleleri onlara da kurup kurmadığını; örneğin HDP’nin her yaptığında bir keramet bulan, 2005’ten beri doktora yapan bir uluslararası hukuk asistanına Dersim’den belediye başkanlığına ya da milletvekilliğine aday olmasına dönük nasihatlerde bulunup bulunmadığını sordum.

Soruma bir cevap vermedi elbette, duymadı ya da duymazlıktan geldi. Çünkü bu sürekli bilimsel memnuniyetsizlik izhar eden ama

Türk bilim dünyasına katkısı son derece sınırlı olan siyasi tarih profesörü çok büyük bir ihtimalle, bahsettiğim araştırma görevlisi Marksist olduğu için hem siyaset yapabileceğini hem de doktorasını 10 yıl geçmesine rağmen bitirememiş olsa da akademisyen olabileceğini ve üniversiteden para kazanmaya hakkı olduğunu düşünüyordu. Marksist olmayan, Kürt milliyetçiliğine ilgi duymayan, II.

Meşrutiyet ve İttihat-Terakki gibi modası geçmiş konulara ilgi duyan, Ermeni Soykırımı ifadesini zinhar kabul etmeyip 1915 Olayları tabirini kullanan ben ise siyaset veya akademi arasında bir tercih yapmalıydım ona göre.

Aradan geçen 2 yıl içerisinde takip edebildiğim kadarıyla bu siyasi tarih profesörünün hiçbir bilimsel çalışması olmadı. Okulda Oral Sander’in kitabını öğrencilerine harfi harfine ezberletmeye devam ediyor ve Fransa Komünist Partisi’nin Paris Belediyesi’ni kazanmasından mutluluk duymayı sürdürüyor. Tüm bunlara rağmen kendisini hâlâ bir bilimsel otorite görmekte. Gerçi şu sıralar okuldan ihraç edilen akademisyenler dolayısıyla

la çeşitli toplantılarda bir Mülkiye geleneğinden bahsettiğini de duyuyorum. Bu Mülkiye geleneği üzerinde biraz durmak gerekiyor galiba. Çünkü mesele burada düğümleniyor.

Gelenek Diye Övülen Şey

Mülkiye’de gelenek diye övünülen şey Marksizm’in bir karikatürünün öğrencilere politik kültür olarak yüklenmesinden başka bir şey değildir. Ülke meseleleriyle bu kadar ilgili olduğunu savunan Mülkiye’nin Türkiye’si arka bahçe komünü ya da Konur Sokak tecrübesi ile sınırlı. Türkiye’ye dönük meseleleri anlatabilecek öğretim üyesi sayısı bir elin parmaklarını geçmediği için dışarıdan takviye viteslerle sorunlar çözülmeye çalışılıyor. Örneğin Türk düşüncesi üzerine lisansta okutulan bir ders yoktur. Lisansüstünde ise sorun iletişim yayınları kontenjanından yapılan implant ile çözülmeye çalışılıyor. İhraçlar sonrasında dışarıdan destek kesilince ders de sahipsiz kalmış.

Türk siyasal hayatı dersi veren kimseler Türkiye ile Güney Afrika arasında koşutluk kurmayı deneyecek kadar Türk toplumuna yabancı ya da kayıtsız kimselerdir. Wallerstein olmasa Mülkiye’de anlatacak bir şey kalmayabilir. Sosyoloji

eğitimi ise zannedilenin aksine oldukça zayıftır. Bunu sonraki yıllarda sosyolojide lisansüstü eğitim alırken fark etmiş olmam Mülkiyeliliğimden kaynaklanıyor zannediyorum. Zira bir Mülkiyeli olarak Marx dışında klasik sosyoloji teorilerine de sonraki dönem sosyoloji teorilerine olduğu kadar yabancıydım. Eksiklerimi kapayabilmek için bir yıl boyunca sosyoloji teorileri okuyunca Mülkiyeliliğin ne demek olduğunu anladım.

Şerif Mardin’in vefatı dolayısıyla yayınlanan özellikle eski tüfek mülkiyeli akademisyenlerin metinlerini okuyunca bu gelenek bir kez daha

gözlerimin önünde canlanıverdi. Bu metinler arasında bir tipi ortaya koyması bakımından Taner Timur’un metni güzel bir örnek.

Timur, Mardin’in ölümü üzerine sosyal medya hesabından yayınladığı yazısında Mardin’le tanışıklığını iki döneme ayırıyordu. İlk dönem, Menderes hükümetine karşı gelerek okuldan istifa ettikleri dönemdir. Doğal olarak Mardin o dönem öğrencilerin gözünde kahramandır. Timur ve Mardin’in Mülkiye’de ikinci defa bir araya geldikleri dönemde ise Mardin öğrencilerin gözünde hiçbir değer ifade etmeyen bir hoca haline gelmiştir. Çünkü Mardin bu dönemde

öğrencilerine yönlendirici sorular sorduğu için sınavları dahi boykot edilen birisidir. Timur, Mardin’in sosyal bilimlere mahalle baskısı dâhil hiçbir esaslı katkısı olmamasına rağmen önemseniyor olmasına öfkeli. Aynı öfkeyi Ümit Hassan’ın Timur’un gönderisinin altına yaptığı yorumlarda da takip etmek mümkündür. Öyle ki Ümit Hassan öfkesini “yaşasın cehennem” narası atacak noktaya taşımıştır.

Şerif Mardin’in neden Mülkiye’de “tutunamadığını” gösteren ibretlik iki tavidan bahsediyoruz. Daha doğrusu “tutunmasına gerek yokmuş” dedirten iki tavidir. Dersinin

öğrenciler tarafından protesto edilmesinin sebebi Schumpeter’in kitabı dolayısıyla bir soru sorması. Bu dönem sadece Oral Çalışlar gibi öğrenciler değil Mülkiyeli akademisyenler de Schumpeter okumadıkları için Mardin’in sorusuna tepki duymaları doğal. Ama bunu idealize etmeleri yakışıksız. O günün tanıklarından birisi soruya Marksizm’e dönük bir yönlendirme yapıldığı için değil, metin okunmadığı için yani hiçbir şey bilinmediği için karşı çıkıldığını söylüyor. Mülkiyeli olduklarından cehaleti itiraf edeceklerine idealize edenlerin trajedisi!

Türkiye sol tarihini çalışanların neredeyse habersiz oldukları Igor P. Lipovsky’nin metninin girişine yazdığı önsözde Mardin, Türkiye’de solun Marksizm’i bilmediğine dikkat çekiyor. Belki Mardin’e bu noktada sağlam bir eleştiri getirilebilir: Türkiye’de kendisini sola hamleden aydınlar Türkiye’de ne olduğunu da bilmiyor. Mardin, bir başka metnindeyse Türkiyeli Marksistlerin büyük ihtimalle dünya Marksizm literatürüne en az katkısı yapanlar olmalarının üzerinde durulması zorunluluğunu dile getiriyor.

Şerif Mardin'in Özgünlüğü

Timur'un ve onun gibi düşününlerin yanılığı şurada: Mardin'in özgünlüğünü onun sosyoloji literatürüne kavram kazandırması ya da kazandırmaması gibi bir sıfır toplamı denklem üzerinden değerlendirmek anlamsız. Tıpkı Taner Timur'un Türk siyasal hayatı alanındaki katkısını değerlendiren böyle bir denklemi kurmanın saçmalığı gibi... Mardin'in özgünlüğü birtakım meselelere yaklaşımında belirlemektedir. Örneğin siyaset bilimi, sosyoloji kürsülerinde Osmanlı dönemi ile ilgilenmek "gericilik" olarak değerlendirildiği bir dönemde onun Osmanlı düşüncesi, Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısıyla ilgilenmesi özgünlüktür. Türkiye'de siyaset bilimi ve sosyoloji ile iştigal eden neredeyse bütün akademisyenler koro halinde Türkiye'nin az gelişmiş bir ülke olduğunu ispatlamaya çalışırken (ki Taner Timur'un doktora tezi de bu bağlamda okunabilir, okunmalıdır) Mardin'in 1966 yılında Türkiye'nin bir az gelişmiş ülke olamayacağından bahsetmesi özgünlüktür. Burada normatif bir değerlendirme söz konusu değil, akademyanın genel yönelimlerinin dışında bir yönelime dikkat çekme durumu söz konusu. Daha da mühimi Mardin'in Türkiye'nin toplumsal yapısına dair çözümlemelere Osmanlı döneminden başlamasının Ümit Hassan gibi herhangi bir fraksiyona bağlılığı ya da ilgi duyması neticesinde gelişmemiş olması. Amerikan tarzı sosyoloji geleneğinin bir temsilcisi olduğundan bahsedip onu küçük görenler hangi sosyoloji geleneğinin temsilcileri olduklarına bakmak durumundalar.

Mülkiyelilerin Şerif Mardin'e duydukları öfke büyük ihtimalle Mardin'in onların Marksizm bilgilerine yönelik eleştirel tavrından kaynaklanıyor. Bunu Taner Timur kendisiyle gerçekleştiren nehir söyleşide üstü örtük ortaya koyuyordu. Mardin'in kendisinin bilimsel bir analizine "söz Marksistler de bilimsel analiz yapabiliyorsunuz demek" şeklinde hafifseyici bir tepitte bulunduğu bahsedip Mülkiye'den ayrılıp Boğaziçi'ne giderek kendisiyle daha uyumlu bir çevreye kavuştuğunu ileri sürüyordu Timur. Bu cümlesi Mardin'i bir çeşit hafifsemeydi. Burjuva köklere sahip bir akademisyen olarak Mülkiye'den çok Boğaziçi'ne yaklaşıyordu Timur'a göre. Mete Tunçay'ın *Hürriyet*'te yayınlanan mülakatında "biz ona hep Şerif Bey derdik" cümlesiyle ima etmeye çalıştığı şeyi ifade ediyordu bir anlamda.

Mardin'e yönelen tepkinin bir diğer boyutunu Said Nursi üzerine yaptığı çalışma oluşturuyor. Ardından yazılan, hayal kırıklığı ya da eleştiri ifade eden yazıların neredeyse tamamında Said Nursi araştırmasıyla Nurculara yaranmaya çalıştığı ithamı söz konusuydu. Taner Timur bu ithamını ölümünden önce de yapmış, nehir söyleşisinde kitabın gereksiz olduğundan bahsetmişti. Mardin'le uzun bir mesai geçmişine sahip olan bir başka Mülkiyeli Emre Kongar'ın da vefatın üzerinden bir süre geçtikten sonra yayınlamaya başladığı anı-kritik metinlerde Said Nursi çalışmasının üzerinde durması ilginç. Kongar, Mardin'in bir İstanbul beyefendisi olduğunun altını çizdikten sonra mutlu bir yaşamı olmadığını; bunu sebebinin de beyefendi kişiliğiyle uyumlu olmayan bir çevreyle (Nurcularla) kurduğu ilişkiydi.

Kongar'ın tezleri, Mardin'i bu bağlamda eleştiren Yavuz Alogan gibi isimlerin eleştirileriyle aynı düzlemde buluşuyor: Mardin'in Said Nursi çalışması Türkiye'deki dinci milliyetçi ideolojiyi destekleyen bir kitap olarak ortaya çıktı. Kongar'a göre Mardin Türkiye'de ortaya çıkan post-modern orta çağ döneminin en önemli mimarlarından birisi haline bu kitap sayesinde gelmiştir. Zaten Kongar'a göre Mardin formel bir sosyoloji geleneğinde yetişmediği için sosyolog falan da değildir, bir tarihçidir. En iyi ihtimalle bir Ortadoğu Uzmanı denebilir!

Kongar'ın Mardin'i ele aldığı yazılarında 1961-71 arası dönemden 10 Özgürlük yılı olarak bahsetmesi, 68 hareketi ile dünyada solun yaygınlaştığından bahsetmesi ayrıca üzerinde durulmaya değer. Türkiye sol tarihini çalışanların neredeyse habersiz oldukları Igor P. Lipovsky'nin metninin girişine yazdığı önsözde Mardin, Türkiye'de solun Marksizm'i bilmediğine dikkat çekiyor. Belki Mardin'e bu noktada sağlam bir eleştiri getirilebilir: Türkiye'de kendisini sola hamleden aydınlar Türkiye'de ne olduğunu da bilmiyor. Yoksa Kongar'ın bu değerlendirmesi başka türlü izah edilemez. Bir başka metninde Türkiyeli Marksistlerin büyük ihtimalle dünya Marksizm literatürüne en az katkıyı yapanlar olmalarının üzerinde durulması zorunluluğunu dile getiriyor Mardin. Marksizm'e dönük seviyeli bir eleştiri söz konusu aslında ama bunun Marksistler, hassaten Mülkiyeli Marksistler tarafından anlaşılması zor. Çünkü onlar Marx'a, Şerif Mardin'in Weber'e olan bağlılığından çok daha büyük bir taassupla bağlılar ve at gözlüğünü görme duyusu yerine ikame etmekte pek mahirler.

Din, Siyaset, Ekonomi

Türkiye’de Osmanlı’nın sosyo-ekonomik düzenine ve bunun cumhuriyet dönemine yansımalarına dair ciddi analizler yapılmıştır. Bir yanda Sencer Divitçioğlu’nun ATÜT çalışmaları, öte yanda İdris Küçükömer’in sağ ve sol ideolojiler ve bunların Türkiye’deki işlevleri üzerine yazdıkları vardır. Şerif Mardin’in Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısını merkez-çevre dikotomisi üzerinden açıklayan düşünceleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Hasan Ufuk AKTAŞLI

Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişin Kemalistlerin iddia ettiği gibi bir devrim olduğunu söyleyebilir miyiz? Toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda büyük ve köklü bir değişimden gerçekten de söz edilebilir mi? Örneğin Kemalistler cumhuriyetle birlikte Anadolu insanının reaya olmaktan çıkıp yurttaş haline geldiğini, kul olmaktan çıkıp birey haline geldiğini söylerler. Oysa Türkiye’de yurttaşlık bilincine ve haklarına sahip bir toplumun var olduğunu söylemek bugün bile çok zor. Birey olma meselesine gelince devlet insanların eleştiren ve sorgulayan bir birey haline gelmesinden her zaman rahatsızlık duymuştur. Hem tek parti döneminde hem de sonrasında sağ parti iktidarlarında toplum bir tebaa olarak kalsın istenmiş ve bütün toplumsal pedagoji bunu devamını sağlamak üzerine kurgulanmıştır.

Cumhuriyet’in cahil ve geri kalmış bir toplumu modernleştirdiği, çağdaş bir toplum yarattığı iddiası da yine ispata muhtaçtır. Ülkeyi çağdaşlaştırma söylemi aslında cumhuriyet elitlerinin kendilerini “çağdaşlaştırması” ve kendine benzemeyen halkı küçümseyip onları da çağdaşlaştırma adına toplum üzerinde tasarruf yetkisini ele geçirmesidir. Cumhuriyet elitleri iktidar meşruiyetini muasır medeniyet seviyesine ulaşma hedefi üze-

rinden oluşturmuştur. O nedenle çağdaşlık meselesi aslında bir hegemonya projesidir.

Kemalizm’in Söyledikleri ve Söylemedikleri

Kemalizm’in bir başka iddiası da ulus yaratma iddiasıdır. Buna göre

Türkler İslamiyet’in kabulünden sonra ulusal karakterlerinden uzaklaşmışlar, Arap ve İran kültürünün etkisi altına girmişlerdir. Osmanlı dönemi Türklüğün ihmal edildiği bir dönemdir. Cumhuriyet, Türkleri ümmet olmaktan çıkarıp ulus olmaya yükseltmiş, Türkleri yeniden kendi ulusal karakterine kavuşturmuştur. Bir ulus yaratma iddiası Kemalizm’in söylemleri içerisinde bir yönüyle en haklı ama bir yönüyle de en haksız olduğu konudur. Haklıdır; çünkü Anadolu’nun Müslüman halkını gerçekten de milliyetçileştirmiş, ulus kimliğini İslâm kimliğiyle eşit hatta ondan daha üst bir kimlik haline getirmeyi başarmıştır. Halkı ümmetçi bir vizyondan, milliyetçi bir vizyona sokmayı bilmiştir. Ancak bu milliyetçiliğin Türkçülük yönünün belki de cumhuriyetin en başarısız yanı olduğu söylenebilir. Çünkü Kürtler Cumhuriyet’in ulus kimliğini kabul etmemiş ve yüz yıldır Türkçülük politikasını hem reddetmiş hem de kendi alternatif ulusçuluk düşüncesini oluşturmuştur.

Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçiş sürecine ilişkin Kemalizm'in bir de söyleyemedikleri vardır. Örneğin saltanatı ortadan kaldırdığını, cumhuriyeti kurduğunu, egemenliği halka verdiğini söylemesine karşın, demokrasiden pek söz etmez. Mutlakliyetin yerine cumhuriyet gelmiştir ama monarşinin yerine demokrasi gelmemiştir. Zaten Kemalizm'in demokrasi gibi bir iddiası da olmamıştır. Tek Parti döneminde ülkenin yönetiminin diktatörlüğü andırdığı resmi ağızlardan zikredilmişse de Serbest Fırka deneyimi dışında bu diktatörlük görüntüsünden vazgeçmeyi gösterecek herhangi bir adım atılmamıştır. Hatta Serbest Fırka deneyimi ülkenin demokrasiye geçişinin Kemalizm açısından imkânsız olduğunu göstermiş, iktidarda kalmanın yegâne yolunun tek parti iktidarı olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bile cumhuriyetin bir devrim olamayacağının, yapının yalnızca iktidar üzerinde formel bir değişkenlikten ibaret olduğunun göstergesidir.

Kemalizm'in söyleyemediklerinden bir diğeri de kapitalizm meselesidir. Modern dünyayı ortaya çıkaran İngiliz ve Fransız devrimlerinin kökeninde feodalizmden kapitalizme geçiş vardır. Egemenlik feodal lortlardan burjuvazinin eline geçmiştir. Modern ulus devlet de burjuvazinin ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiştir. Kemalizm de imparatorluktan ulus devlete bir geçiş ve aynı zamanda bir devrim olarak anlatıldığına göre yeni kurulan devletin de kapitalizme geçiş olduğunu söylemesi gerekir. İster İngiliz ve Fransız tarzı bir burjuva kapitalizmin isterse de sermaye birikimini devlet ve burjuvazinin beraber gerçekleştirdiği Alman tarzı bir kapitalizmin kurulduğunu söylemesi gerekir. Ancak Kemalizm'in bütün o devrim, çağdaşlık, mua-

sır medeniyet söylemlerinin içinde kapitalizm hiç zikredilmez.

Bunun birinci nedeni Kemalizm'in her zaman Türkiye solunun önemli bir bileşeni olması ve solla Kemalizm arasındaki tarihsel ilişkidir. Sol siyasi yelpazenin pek çok ucu Kemalizm'le her zaman ünsiyet içinde olmuştur. Bu yüzden de Kemalizm'le kapitalizm ilişkisine ya hiç değinilmemiş ya da sol siyasetin işine gelecek şekilde yorumlanmıştır. Örneğin cumhuriyetin bir Milli Demokratik Devrim olduğu, ilerici bir burjuvazi

oluşturmaya çalıştığı söylenmiştir. Feodalizmle sosyalizm arasındaki kapitalist evreyi dolduran, asker ve sivil bürokrasiyle ülkeyi sosyalizme taşıyacak bir aşama olarak görülmüştür. Aynı zamanda komprador ve gerici burjuvaziyle mücadelenin de bir aracı olarak kabul edilmiştir. İzmir İktisat Kongresinde alınan kapitalist dünyayla uyumlu bir ekonomi kararı görmezden gelinmiştir. 1930'ların ekonomik buhranının etkisiyle yürütülen devletçi korporatist uygulamalar ise sosyalist bir ekonomi gibi gösterilmiştir.

Kapitalizme değinilmesinin diğer nedeni de aslında cumhuriyetin gerçek bir kapitalizme geçmemiş olmasıdır ki bu da Kemalizm'in devrim iddialarını çürüten bir durum-

dur. Ekonomi konusu Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçişin bir kopuş değil, bir süreklilik olduğunun göstergesidir. Aktörler değişse de sistem aynı kalmıştır. Egemenler değişirken, egemenlik biçimi değişmeden kalmıştır. Üretim ve paylaşım ilişkileri değişmeyince ulus devlet, çağdaşlaşma, bireyleşme gibi diğer niyetlerin hiçbirisi gerçek bir değişim yaratamamıştır. Bu durumun farkında olan cumhuriyet elitleri, Osmanlı'nın sosyo-ekonomik düzeni ve Cumhuriyet'in getirmek istedikleri üze-

Merkez-çevre kavramlarını Türkiye'nin sistemini açıklamak için kullandığımızda da güçlü ve zayıf karşıtlığı karşımıza çıkar. Türkiye'de merkezi devleti elinde bulunduran bürokrasi ve onun yanında konumlanmış olan sermaye sınıfı ve aydınlar oluşturur. Çevre ise egemen bürokrasi tarafından "geri" olarak görülen, merkeze gelmek istediği halde merkezden uzak tutulmaya çalışılan halktır. Osmanlı'daki devletlülerle tebaa arasındaki sınıfsal ayrım devam etmektedir. Fakat modern sınıfsal çatışmalara uygun olarak her iki taraf da belirli bir ideolojiye sahiptir.

rine ciddi çalışma ve analizler yapmamış; meseleyi daha çok çağdaşlaşma ve Batılılaşma ekseninden anlatmak istemiştir. Kadrocular gibi Kemalizm'e sol bir yorum getirmeye çalışanlar da meseleyi antiemperyalizm bağlamında değerlendirmişlerdir. Milli Mücadele adı verilen dönemi emperyalizme karşı bir savaş olarak anlatılmışlardır. Bu şekilde Osmanlı-Cumhuriyet çatışmasının bir iktidar ve ekonomik egemenlik mücadelesi olduğunun da üzeri örtülmüştür.

Araştırmalar, Açıklamalar ve Açmazlar

Türkiye'de Osmanlı'nın sosyo-ekonomik düzenine ve bunun Cumhuriyet dönemine yansımalarına dair ciddi analizler 1960 sonrasında yapılmıştır. Bir yanda Sencer Divitçioğlu'nun ATÜT çalışmaları, öte yanda İdris Küçükömer'in sağ ve sol ideolojiler ve bunların Türkiye'deki işlevleri üzerine yazdıkları vardır. Yine Şerif Mardin'in Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını merkez-çevre dikotomisi üzerinden açıklayan düşünceleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Divitçioğlu ve Küçükömer'in çalışmaları Osmanlı feodalizmiyle Avrupa feodalizmi arasındaki farkı açıklamaya dönük çabalardır. Avrupa feodalizmi toprak mülkiyetine ve bu mülkiyetin getirdiği sınıfsal farklılıklara dayanır. Ortaçağ tarım toplumlarında zenginlik toprağa dayanır ve toprak mülkiyetini elinde bulunduranlar siyasi ve ekonomik iktidarı da elinde bulunduranlardır. Osmanlı'da ise toprak mülkiyeti bulunmadığı için egemenlik ilişkileri Avrupa'dan farklı bir biçimde gelişmiştir. Osmanlı Devleti toprak mülkiyetini kendi elinde bulunduran bir tarım imparatorluğu olarak tebaanın ürettiği artığa vergi adıyla el koymaktadır. Avrupa'da artığa toprak sahibi derebeyleri el koyarken, Osmanlı'da devlet el koymaktadır. Dolayısıyla Osmanlı'da egemen sınıflar devletin topladığı vergiyi kullanma yetkisine sahip olan bürokrasidir.

Bu nokta Cumhuriyet'in aslında bir devrim olmadığını, Osmanlı'dan gelen egemenlik ilişkilerinin biçimsel olarak değişip öz olarak aynı kaldığının göstergesidir. Çünkü Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte egemen bürokrasi geleneği değişmemiş, aksine aynen devam etmiştir. Devleti kuran asker ve sivil bürokrasi bu yeni devletin egemen sınıfı olmayı sürdürmüştür. Osmanlı'da bürokrasi

si ideolojik bir anlam taşımayıp, devletin bekasını sürdürmeyi amaçlayan bir kapıkulu anlayışına sahipken, Cumhuriyet bürokrasisi kendine ideolojik bir görev yüklemiştir. Toplum Batılılaştırmak, çağdaşlaştırmak ve aydınlanma değerlerini Türkiye toplumuna kabul ettirmek gibi bir Batılılaşma ideolojisini benimsemiştir. Osmanlı bürokrasi sınıfıyla Cumhuriyeti'ndeki arasındaki fark bundan ibarettir. Osmanlı'da iktidarın kaynağı sultanın kendisi ve hanedan iken Cumhuriyet'te, bürokrasinin üstlendiği 'muasır medeniyete ulaşma' ideolojisi olmuştur.

Türkiye'de sol ve sağ siyasetin siyasi ve ideolojik programlarını bu tarihsel koşullara göre kurduğu söylenebilir mi? Bir kere sol siyaset açısından bu sorunun cevabının olumsuz olduğu açıktır. Uzunca bir süre Kemalizm'le arasına mesafe koymayan, aksine solla Kemalizm'i özdeşleştiren bir siyasi düşüncenin Türkiye'nin tarihsel geçmişine uyan bir program geliştirmesi söz konusu değildir. Bugün bile hâlâ Kemalizm üzerinden solculuk yapmaya çalışan geniş bir kesimin var olduğunu düşündüğümüzde solun Türkiye'deki başarısızlığını da anlamış oluruz. Tüm dünyada sol hareketler toplumun ezilen sınıfı olan işçi veya köylü gibi emekçiler üzerinden yükselmışken, Türkiye'de sol toplumun egemen sınıfı olan bürokrasi üzerinden yükselmeye çalışmıştır. Egemen sınıfın toplumdaki egemenlik ilişkilerini değiştirmesini beklemek gibi safca bir tutum takınmıştır. Bu tutumunu ise ülkede işçi sınıfının oluşmadığı ya da bilinçlenmediği argümanı ile açıklamaya çalışmıştır. Solun işçi ve köylülere bakış açısı onların ideolojik bilince ulaşmamış oluşundan çok bürokrasi sınıfının topluma dönük ideolojik bakışıyla ilgilidir. Kendine toplumu çağdaşlaştırma misyonu biçen bir sınıfın emekçilere bakışı da onların geri ve çağ dışı olduğudur. Yani mesele emekçile-

rin ideolojik bilince ulaşamamış olması değil, ulaşamayacak kadar cahil ve geri olmasıdır.

Toplumcu gerçekçi edebiyat ve sanat alanında topluma dönük bu üstten bakışı pek görmemekle birlikte çelişkinin köyde ağa-köylü, şehirde ise patron-işçi çatışması üzerine kurulu olduğu görülür. Burada Sabahattin Ali'yi ayrı tutmak gerekir. Daha 1920'lerin sonlarında yazdığı hikâyeleriyle Kemalist edebiyat kanonu ciddi biçimde eleştirmiştir. Sol Kemalist kanon Anadolu'nun yoksulluğunu ve ezilmişliğini ısrarla bir geri kalmışlık (bırakılmışlık) olarak açıklarken Sabahattin Ali bunun bir sistem sorunu olduğunu göstermiştir. Hikâyelerinde, kasaba ve köylerde kaymakam, doktor, öğretmen, jandarma komutanı; hapishanelerde müdür, gardiyan gibi devletin temsilcilerinin yoksul halkı nasıl ezdiğini ve aşağıladığını çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır. Temel çelişkinin egemen bürokrasiyle Anadolu halkı arasında olduğunu göstermiştir. Yazarlık hayatında hapislere girip çıkan Sabahattin Ali en sonunda devlet tarafından organize edildiği yüksek bir ihtimal olan bir cinayetle öldürülmüştür. Keza Kemal Tahir de romanlarında Osmanlı'nın ve Anadolu'nun kendine özgü koşullarını anlattığı için sol çevreler tarafından dışlanmıştı.

Sağ Siyasetin Programı Olarak Merkez-Çevre

Türkiye sağ ülkenin tarihsel ve toplumsal koşullarına uygun bir program geliştirebilmiştir. Şerif Mardin'in merkez-çevre ilişkisi olarak açıkladığı durum sağ siyasetin programını oluşturmuştur. Merkez-çevre, ünlü sosyal bilimci Immanuel Wallerstein'in dünya sistemini açıklamak için kullandığı bir kavramdır. Buna göre dünya merkez, yarı merkez ve çevre ülkeler tarafından oluşan jeoekonomik bir sistemdir. ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya dünya sisteminin merkezini oluştururken, Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye gibi

kimi ülkeler de yarı çevre durumundadır. Başta Afrika ülkeleri olmak üzere 3. Dünya ülkeleri ise çevreyi oluşturur. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülke kategorilerini dünya tarihsel koşullarını göz önüne alarak açıklamaya çalışır. Görüleceği gibi merkez-çevre dikotomisi güçlü ile zayıf arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Güçlü olanın neden güçlü olduğu ve gücünü nasıl sürdürdüğü, zayıfınsa neden zayıf kaldığı ve bundan neden kurtulamadığını açıklar.

Merkez-çevre kavramlarını Türkiye'nin sistemini açıklamak için kullandığımızda da güçlü ve zayıf karşılığı karşımıza çıkar. Türkiye'de merkezi devleti elinde bulunduran bürokrasi ve onun yanında konumlanmış olan sermaye sınıfı ve aydınlar oluşturur. Çevre ise egemen bürokrasi tarafından "geri" olarak görülen, merkeze gelmek istediği halde merkezden uzak tutulmaya çalışılan halktır. Osmanlı'daki devletlülerle tebaa arasındaki sınıfsal ayrım devam etmektedir. Fakat modern sınıfsal çatışmalara uygun olarak her iki taraf da belirli bir ideolojiye sahiptir. Egemen bürokrasi merkeziyetçi otoriter, devletçi ve cumhuriyetçi bir niteliğe sahipken, halk ise âdem-i merkeziyetçi, serbest piyasacı ve demokrat bir niteliğe sahiptir. Bizde sol ve sağ kavramlarının içeriğini de iki tarafın bu nitelikleri belirler.

Devlet etrafında örgütlenen tarihsel blok gücünü devletten ve kendine yüklediği toplumu çağdaşlaştırma misyonundan alırken, halk ise gücünü bu misyona karşı koymak için kullandığı İslâm inancından almıştır. Türkiye'de din devlet ilişkilerini belirleyen şey aslında bu ekonomik paylaşım mücadelesidir. Cumhuriyet tarihinin en sorunlu kavramı ve uygulaması olan laiklik meselesi, bunun etrafında koparılan fırtına merkezle çevrenin mücadelesinin önemli bir parçasıdır. Sağ siyasetle İslâmcılık arasındaki ilişkinin başka bir yazının konusu olmasına karşın yine de Demokrat Parti iktidarının Nakşibendilik'le dönemin çevredeki sermaye gücünü oluşturan ticaret burjuvazisi arasındaki bir uzlaşının sonunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ünlü tarihçi Kemal Karpat II. Abdülhamit döneminde oluşmaya başlayan ve çoğu Nakşibendi olan orta sınıfın cumhuriyet döneminde Demokrat Parti'yi kuran ticaret burjuvazisi haline geldiğini belirtir.

Tek Parti döneminin meşhur ifadelerinden biri

olan “imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış toplum” iddiasına rağmen cumhuriyet kendi imtiyazlı sınıflarını yarattığı gibi, toplum da bunlara karşı kendi sınıflarını yaratmıştır. Merkez-çevre çatışması ve buna bağlı gelişen din siyaset ilişkisi aslında bu sınıf mücadelesinin görünen yüzüdür. Devletin laikliği ile toplumun dindarlığı gibi lanse edilen mücadele aslında ekonomiye hâkim olma mücadelesidir. 28 Şubat’ın İstanbul sermayesini Anadolu sermayesine karşı korumak için yapılan bir darbe olması ancak olayın bir laiklik dindarlık çatışması gibi gösterilmesi de bunun bir göstergesidir.

Sınıf çatışması dendiğinde kapitalizmle sosyalizm arasındaki çatışma akla gelir. Egemen kapitalist sermayeye karşı ağırlığını işçilerin oluşturduğu emekçi alt sınıflar arasındaki iktidar mücadelesidir. Türkiye’de ise çatışma kendini sola teşmil eden, devletçi ve korporatist bir ekonomiyi solculuk diye lanse eden bürokrasi ve aydınlar sınıfıyla liberalizmi ve serbest piyasayı savunan alt sınıflar arasında yaşanmıştır. Din ve milliyetçilik egemenlerin alt sınıfların örgütlülüğünü ve birlikteliğini bozmak için kullandığı bir araçken Türkiye’de din ve milliyetçilik alt sınıfların temel motivasyonu olmuştur.

Bu çatışmanın tek istisnai dönemi 1970 ile 1985 arasındaki on beş yıllık bir zaman dilimidir. 60’ların sonunda solun Kemalizm’den ayrışma istidadı göstermesi ve enternasyonal bir kimliğe ulaşma çabası devleti dindar alt sınıflarla işbirliğine zorlamıştır. Devlet o dönem sola karşı dini kullanmak gereği hissetmiştir. 12 Eylül sonrasında da devletten ayrışan solu bitirmek için Türk-İslâm sentezciliğini devreye sokmuştur. Ortak düşman aradan çıkarılınca eski denge yeniden kurulmuş ve ülkeyi 28 Şubat’a götüren süreç başlamıştır. Şerif Mardin 70’li yılların bu sağ-sol çatışmasından Sünni-Alevi çatışması olarak söz etmişti. Dolayısıyla bunu devletin Sünni laikliğinden ve toplumun Sünni dindarlığından farklı bir dindarlığın ve farklı bir çevrenin merkezle girdiği bir çatışma olarak da okumak mümkündür. Türkiye’de din devlet ilişkisi sorunsalının en önemli unsurlarından biri olan Alevilik meselesi ekonomik paylaşım mücadelesinin bir parçası olarak da görülebilir. Aleviliğin ideolojik tercihinin sağ dindarlığa göre daha doğru ve tutarlı olduğu üzerinde durulabilecek bir varsayımdır.

Merkez-çevre modeli geçerliliğini yitirdiğine göre Türkiye siyasetini anlayabilmek için nasıl bir yeni model önerilebilir? Açıkçası Marksist ya da Weberci modeller Türkiye’yi açıklamıyor. Yeni bir okuma modeli laiklik ve dindarlık çelişkisi üzerinden değil, milliyetçilik çelişkisi üzerinden kurulabilir. Din devlet ilişkileri üzerine yoğunlaşmak yerine ulus devlet ve etnisite ilişkileri üzerine yoğunlaşılabilir. Çünkü merkez-çevre konumlarındaki değişim Kürt sorununa yaklaşım, milliyetçilik ve etnisite sorunlarında hiçbir değişim yaratmadı.

Türkiye sağının elini güçlendiren önemli bir neden de ideolojik tercihinin dünya konjonktürüyle uyumlu olmasıydı. II. Dünya Savaşı sonrasında serbest piyasa liberalizmi ve demokrasi Avrupa ve ABD’de egemen duruma gelmişti. Soğuk Savaşın bitiminden sonra liberalizmle muhafazakârlığı bir karışımı olan Yeni Sağ siyaset Türkiye sağının kimliğiyle neredeyse örtüşür hale geldi. Dünyanın sisteminin merkez ülkeleriyle Türkiye siyasetinin çevre sınıfları aynı değerleri savunuyordu. 2000’li yıllarda AK Parti’yi iktidara taşıyan ve 15 yıldır tek başına iktidar olmasını sağlayan şey bu dalgadır. Hem ideolojisi hem de meşruiyetini sağlamaya çalıştığı toplumu çağdaşlaştırma misyonu çağdışı kalan merkezdeki blok bu dalgaya direnemedi.

Şerif Mardin’in merkez-çevre kavramları ve bunun üzerinden Türkiye’deki din-devlet ilişkilerini açıklama yöntemi 2010 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak bu tür okumaların hepsi çevrenin merkeze yerleşmesi durumunda onun ideolojisinin de aynı anda merkeze yerleşeceği ülkeye Kemalist resmi ideolojinin yerine liberal demokrasinin egemen olacağını, hem din devlet ilişkilerinin hem de ekonomik paylaşım ilişkilerinin bir düzene gireceğini düşünüyorlardı. Ancak 2010 referandumunda geleneksel merkezin devletten tamamen dışlanması ve çevrenin merkeze yerleşmesiyle bu düşüncenin doğru olmadığı anlaşıldı. AK Parti’nin git gide, dindar sağın özgürlük ve çoğulculuk gibi klasik söylemlerinden uzaklaşan politikaları liberal kesimleri şaşkınlı-

Mardin'in merkez-çevre kavramları ve bunun üzerinden Türkiye'deki din devlet ilişkilerini açıklama yöntemi 2010 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak bu tür okumaların hepsi çevrenin merkeze yerleşmesi durumunda onun ideolojisinin de aynı anda merkeze yerleşeceği ülkeye Kemalist resmi ideolojinin yerine liberal demokrasinin egemen olacağını hem din devlet ilişkilerinin hem de ekonomik paylaşım ilişkilerinin bir düzene gireceğini düşünüyorlardı. Ancak 2010 referandumunda geleneksel merkezin devletten tamamen dışlanması ve çevrenin merkeze yerleşmesiyle bu düşüncenin doğru olmadığı anlaşıldı.

ğa uğrattı. Fransız laikliği yerine Anglosakson sekülerizmini savunan AK Parti, laik çevreleri fazlasıyla rahatsız eden bir "İslâmlaşma" politikası izlemeye başladı. Tabi, bu İslâmlaşma politikasının içeriği ve niteliği de ayrı bir tartışma konusudur ve kanaatimizce yüzeysel ve popülisttir. Ülkedeki din-devlet ilişkileri sorunu farklı bir boyutla devam etti.

Beklenti çevre merkeze geldiği zaman Türkiye'deki bu toplumsa, ekonomik ve ideolojik çatışmanın biteceğiydi. Oysa 2010'dan sonra yaşanan şey, çevrenin merkeze yerleşerek yeni bir merkez yaratması ve eski merkezi çevre durumuna getirmek istemesidir. Aslında Türkiye'nin resmi ideolojisi Kemalizm kendini farklı bir biçimde yeniden üretmektedir. Bürokrasi, aydınlar ve İstanbul burjuvazisinden oluşan eski merkez blokta bürokratlar konumlarını tamamen kaybettiler. Aydınlar da rıza ve hegemonya üretimindeki konumlarını belli ölçüde yitirdiler. Burjuvazi ise servetini korumak için AK Parti ile birlikte hareket etmek durumunda kaldı. Ancak iktidardaki parti kendi merkezini kurabilecek bir aydın sınıfı üretmedi ve sürecin en zayıf halkasını da burası oluşturuyor. Kavga ve tehdit etmekten başka bir marifeti olmayan bir köşe yazarları taifesiyle olabilecek bir iş de değil. Cumhurbaşkanı'nın 'siyasi iktidarı ele geçirdik ama kültürel iktidarı sağlayamadık' şeklindeki serzenişinin arkasında da bu durum yatıyor. Çünkü AK Parti'nin olası bir iktidar kaybı kurulmaya çalışılan bu yeni merkezi bir anda parçalayacaktır. Sağın çevre konumundayken ideolojik kimliğinin dünya sisteminin merkez ülkeleriyle uyumlu olduğunu yukarıda söylemiştik. Oysa bugün merkezdeki ideolojik kimliği dünyanın merkez ülkelerinkininkile çatışma içindedir. Bu da AK Parti'nin ve muhafazakârlığın işini daha da zorlaştırmakta ve açmaza sürüklemektedir.

2010 sonrası ortaya çıkan bir başka gelişme, merkez-çevre modelindeki bir başka kırılmaydı. Bu gelişme AK Parti ile FETÖ arasındaki kavgadır. Eski çevreyi oluşturan iki önemli aktör AK Parti ve FETÖ büyük ve trajik bir iktidar savaşına tutuştular. Sürekli diyalog, hoşgörü, ılımlı İslâm diyen FETÖ'nün iktidarı ele geçirmek için bir askeri darbeye teşebbüs etmesi merkez-çevre modelini tamamen yıktı. Çünkü askeri darbe geleneksel merkezin iktidarını korumak için başvurduğu bir yöntemdi. Bir yanda AK Parti'nin, basın ve ifade özgürlüğü kısıtlamaları ve akabindeki OHAL uygulamalarıyla birlikte çoğulcu demokrasiden uzaklaşan uygulamaları, öte yandan FETÖ'nün askeri darbe girişimi eski merkezle yenisi arasında bir farkın olmadığını gösterdi. Darbeyi Kemalistler yapar algısını da yıktı. Nasıl ki Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş bir devrim değil, sistemin aktörlerindeki bir değişimden ibaret kaldıysa, Cumhuriyet döneminde çevrenin merkeze yerleşmesi de yalnızca sistemin aktörlerini değiştirmiş oldu.

Merkez-çevre modeli geçerliliğini yitirdiğine göre Türkiye siyasetini anlayabilmek için nasıl bir yeni model önerilebilir? Açıkçası Marksist ya da Weberci modeller Türkiye'yi açıklamıyor. Yeni bir okuma modeli laiklik ve dindarlık çelişkisi üzerinden değil, milliyetçilik çelişkisi üzerinden kurulabilir. Din devlet ilişkileri üzerine yoğunlaşmak yerine ulus devlet ve etnisite ilişkileri üzerine yoğunlaşılabilir. Çünkü merkez-çevre konumlarındaki değişim Kürt sorununa yaklaşım, milliyetçilik ve etnisite sorunlarında hiçbir değişim yaratmadı. Aksine Türkiye sağı içerisindeki milliyetçi damar daha da kalınlaştı. Denilebilir ki eski merkezle yeni merkezin mevcut durumda uzlaştığı tek konu Kürt meselesine bakıştır. Türkiye'nin büyük toplumsal sorunlarının çözümünün Kürt meselesinin çözümüyle gerçekleşeceği gibi bir beklenti oluşabilir mi?

Zombi Komünizmden Zombi Kapitalizme: Ekim Darbesi Yüz Yaşında

Rusya'daki Ekim Devrimi Bolşeviklerin anlattığı gibi değildir, bu devrim devrim değil bir darbedir. Rusya'daki gerçek iki devrimin başarılı olmasının ardında ona emek veren bütün sol gruplar vardır. Anarşistler, Narodnikler, Menşevikler ve başka sol gruplar bu devrimlerin motor gücü olmuşlardır. Bolşeviklerin başarısının ardında ise fırsatçılık, olayları iyi okuma ve tamamen realist bir bakışla iktidara odaklanan iyi organize olmuş, son derece disiplinli parti örgütlenmesi vardır.

— Dilaver DEMİRAĞ —

Sosyalizm bir güzel düştü ama her düşün bir karabasanı da vardır. Ekim Devrimi de Marks'ın Bakunin tarafından sağlam fırçalarına konu olan sosyalizm tarifine okunan bir rahmetti. İşin bir de o dönem adı yuvarlak

masa olan ve esas olarak şu anki efendilerin dünyaya yön vermek için oluşturduğu teşkilat ile Lenin arasında garip bağlantıları vardır. Hâsılı nereden bakarsak bakalım Rusya'daki Sovyet Devrimi Bolşevikler eli ile çalınan bir devrim olmuştur. Daha sonradan Stalin eliyle de dünya tarihinin faşizmle birlikte gördüğü en kanlı ve en baskıcı yönetimine dönüşüp en sonra da yine çokça tartışılan bir figür olan Gorbaçov ile birlikte de bir çeşit devlet kapitalizmi ile demir yumruklu totaliter demokratik milliyetçi bir yönetime evrilmiştir.

İşin zombilik tarafına gelince malum zombi gerçekte bir ölüdür ama ona canlı muamelesi yapılarak canlı gibi hareket etmesi sağlanır. Rusya'daki Bolşevik hükümet darbesi de sosyalizm ve sosyalist demokrasi adına bir yaşayan ölü rejim inşaa edilmiş adına da sosyalizm denmiştir. Hâlihazırdaki devlet destekli nasyonal kapitalizmde gerçekte batılı anlamda orijinal kapitalizm ile kıyaslandığında bir zombi kapitalizmdir.

Bütün bu tespitlerden sonra üç noktaya daha değinmek gereklidir. Marks için komünist toplum bugünün robotik üretiminden doğan zenginlik

gibi ileri bir sanayi toplumdur ve ileri sanayi toplumunun yarattığı zenginliğin bölüşüldüğü bir toplumdur, hatta bu aşamaya varıldığında artık çalışma da ortadan kalkacaktır. Bu bakımdan sanayi gelişmişlik bakımından

İngiltere vb. ülkelerden geri olan Rusya'da Bolşeviklerin üzerine en çok eğildiği konu sanayileşme oldu. Hatta Lenin şöyle bir formül oluşturmuştur. Elektrifikasyon+Sovyetler=Sosyalizm.

Marks'ın komünizm tanımı bir tüketim komünizmi değil üretim komünizmidir. Bu bakımdan Lassalci etkiyle yazılan Alman Sosyal Demokrat Parti programındaki yer alan emeğin bütün üretiminin adil şekilde bölüştürüleceği şeklindeki program maddesine itiraz eder ve emekten düşülecekler arasına amortismanı da koyar. Bu bakımdan Marksist komünizm tanımı yazı öncesi halklar ya da kabile toplumları gibi ilk topluluklardan başlatarak hep eşit bölüşümü merkeze koyan komünizm tanımlarından bu yönü ile farklılaşır. Komünizm sanayi uygarlığının en ileri en gelişmiş aşamasıdır. Hatta Marks kapitalizmi esas olarak yarattığı zenginlikle ilerici sayarken, kapitalizmin yaratmış olduğu bu zenginliğin yan ürünü olan sefaleti irrasyonel bularak sosyalizmin bu irrasyonel duruma son veren, buna mukabil üretim araçlarını da üretim ilişkilerini de üst düzeyde geliştiren bir sistem olduğunu belirtir. Böyle-

Şubat devriminin ardından, 1905 devrimi sonrasında Rusya'dan kaçarak sürgüne giden Bolşevik lider Lenin mühürlü tren ile Petrograd'a 3 Nisan 1917 tarihinde ulaşır. Derhal partisini yeni döneme hazırlamak adına Nisan Tezleri olarak bilenen açıklamaları yapar ve ardından Şubat devrimini takip eden Ekim darbesi ile bütün iktidara el koyarak merkezîyetçi bir devlet olarak sahte bir isimle Sovyetler Birliği adını verdiği Bolşevik Rusya'sını kurdu ve Stalin'e giden yolu açarak ülkedeki bütün muhalefeti tasfiye etti.

likle Marks üretim komünizmi olgusunu güçlendirmiştir. Bu nedenle de Marks için sosyalist devrim beklenen yer hiç de Rusya gibi geri kalmış bir Asya ülkesi değil

Rusya'daki Ekim Devrimi Bolşeviklerin anlattığı gibi değildir, bu devrim devrim değil bir darbedir. Rusya'daki gerçek iki devrimin başarılı olmasının ardında ona emek veren bütün sol gruplar vardır. Anarşistler, Narodnikler (en çok ta bu ikisi), Menşevikler ve başka sol gruplar bu devrimlerin motor gücü olmuşlardır. Bolşeviklerin başarısının ardında ise fırsatçılık, olayları iyi okuma ve tamamen realist bir bakışla iktidara odaklanan iyi organize olmuş, son derece disiplinli parti örgütlenmesi vardır.

Devrimlerin Motor Gücü Sovyetler ve Bolşevikler

Lenin, kendi elleri ile yok ettiği şeye yönelik kurnaz yüceltimi olan "Tüm İktidar Sovyetlere" sözleri hiçbir zaman gerçek olmadı. Rus Devriminden hemen sonra Ekim 1917'de iktidara müthiş fırsatçılığı ile el koyan Lenin bir parti devlet mekanizması inşa ederek bir demokrasi değil totaliter istibdat düzeni tesis etti. Oysa Rus Devrimi'nin ana gücü ve öncüsü olan İşçi Konseyleri olan Sovyetler olmasa ne Ekim devrimi ne de bir kızıl dikta rejimi olan Bolşevik Partisi İktidarı söz konusu olabilirdi. Lenin için Sovyetler sadece bir araçtı bir manivela, onun aygıtı Bolşevik Partisi idi. Zaten onun en önemli başarısı da merkezîyet-

çi ve bürokratik bir devlet aparatı olan Parti oldu. Ancak Lenin'in politik fırsatçılığının gelişkin olduğu süreçleri çok iyi okuduğu devrime esas emek verenlerin önüne geçerek Ekim Devrimi ile iktidara el koymasını sağlayan olguları çok iyi gözlemlediği bir gerçektir.¹

Dolayısıyla Rus devriminin ve sol düşüncenin hakiki mahiyeti açısından devrimin gerçek tarihi yazılmalıdır ve kuşkusuz bu yazımda Anarşistlerin önemli katkısı yadsınamaz. Ancak devrimin asıl kahramanları sıradan işçiler ve köylülerdi. Kurdukları fabrika komiteleri ile örgütlü davranırken diğer yandan da bunlar gevşek örgütlenmeler olarak doğrudan demokrasi ilkesine uygundular. İşçilerin ve köylülerin kendi öz örgütlenmelerinde tüm sosyalist gruplar etkin olmak için çaba gösterdiler.

Tüm Rusya'da, sıradan halk kendi örgütlerini, sendikalarını, kooperatiflerini, fabrika komitelerini ve konseyleri (veya Rusçasıyla Sovyetlerini) kurmaya başladılar. Bu örgütler ilk başlarda, geriye çağrılabilir delegeleriyle, anarşistlerin de tüm içtenlikleri ile destekleyecekleri tarzda örgütlenmişlerdi.

Sovyetlerin çekirdeğini oluşturan fabrika komitelerinin (Zavodskoy Komitet, Zavkom) ilk olarak 1905 yılında Rusya'nın tam anlamı ile bir sanayi kenti olan Petrograd'da ortaya çıktığı görülür. 1. Elektrik Komitesi olarak anılan komiteler o dönemde 24 üye seçtiler (10'u Bolşevik'ti). Petrograd ve Moskova'daki neredeyse her fabrikada Mart ayı sonuna kadar benzer konseyler ve komiteler vardı: metal işlerinde özellikle güçlülerdi. Bu komiteler gerçek manada bir iş idaresi gerçekleştiren işletme komiteleriydi. Zaman zaman işi terk eden karnaval havasında işe paydos eden işçiler daha sonra işlerine döndüklerinde işi organize etmek için bu komiteleri kurmuşlardı. Fabrika ve mağaza idaresinin kontrolü için, işin düzgün bir şekilde organize edilmesi için fabrika ve mağaza komiteleri oluşturulmasına karar verildi. Çünkü emeklerinin boşa gitmediğini ve fabrikadaki çalışma koşullarına özen gösterildiğini görmeleri gerekiyordu.

Sovyetler üzerine bir çalışma yapmış olan Oscar Anweiler, Vite döneminde, 1895 sıralarında görülen ikinci sanayileşme dalgası ile işçi hareketi önemli bir değişime uğradığını tespit eder. İşçiler arasındaki örgütlenmeler sandıklar ya da grev komiteleri ve işçi yardımlaşma sandıkları şeklinde

oldu. Söz konusu yapılar “en gözü pek işçileri bir araya getirdiğinden devrimci siyasal gruplarla da bağlantı kurdular.”²

İşte bu süreçte fabrika komiteleri yavaş yavaş Sovyet denilen işçi konseylerine dönüşmeye başladılar. İlk anlamının dışında, Almanca *rat*, İngilizce *council* ve Fransızca *consell* sözcüklerinin karşılığı olan, çok genel olarak Sovyet sadece Sovyetler Birliği’nde değil, çok önceleri Çarlık Rusya’sında da çeşitli sorunları (siyasal, ekonomik, vb.) görüşen meclis anlamında kullanıldı. Tam olarak tarihsel ve siyasal anlamda “Sovyetler” ilk başta “işçi temsilcileri konseyleri” sonra “işçi, köylü, asker temsilcileri konseyleri” daha sonra 1936 anayasasının kabulünden beri de “emekçi temsilcileri konseyleri” adını aldılar.

Devrimin asli kaldırıcı ve o devrimi yapanlar da bu sıradan işçi ve köylülerdi. Lenin ve şürekâsının yaptığı tek şey gerçek halk iktidarını çekip almak ve onun üzerine kendi bürokratik oligarşisinin iktidara çöreklenmesi oldu,

Çalınan Devrim 1905 Şubat ve Ekim

Arşinov Şubat Devrimi ile olan şeyin ne olduğunu şöyle anlatacaktır.

“Şubat Devrimi, çeşitli devrimci partileri hazırlıksız yakaladı; ayak sesleri işitilen devrimin muazzam toplumsal karakterinin bunlarda gözle görülür bir şaşkınlık yarattığı çok açıktı. Başlangıçta, Anarşistler dışında, hiç kimse buna inanmak istemedi. Devrimin yaklaştığını anlayan ve her zaman işçilerin en radikal özlemlerine ifade kazandıran Bolşevik Parti bile, burjuva demokratik devrim hedefinin sınırları ötesine geçemedi... Lenin, devrimin toplumsal karakterini diğer Bolşeviklerden daha önce kavradı ve iktidarı ele geçirmek gerektiğini vurgulamaya başladı. Lenin, sanayi ve tarım burjuvazisinin temellerini her geçen gün daha çok aşındıran işçi ve köylü hareketindeki niteliksel sıçramayı gördü. Bolşevik Parti, söz konusu sorunların yanıtları üzerinde Ekim günlerinde bile tam bir fikir birliğine ulaşamamıştı. Parti, bütün bu süre boyunca, yığınların toplumsal sloganları ile kendisinden doğup gelişmiş olduğu toplumsal-demokratik devrim anlayışı arasında gidip geldi. Küçük burjuvazi ile büyük burjuvazinin bir Kurucu Meclis’in toplanması taleplerine karşı çıkıyayan Parti, yığınları kendi kontrolü altına almak için elinden geleni yaptı, onların giderek genişleyen adımlarına yetişmek için çabaladı.

Bu dönem boyunca, işçiler, soldaki ve sağdaki düşmanlarını amansız biçimde güçten düşürerek coşkun bir şekilde sürekli ileri atıldılar. Büyük toprak sahipleri, toprakların doğrudan yeniden-bölüşümüne girişmiş olan ve toprak ağalarıyla barış içinde bir arada var olma sözünü iştirmek bile istemeyen isyancı köylülerden kaçarak, ülkenin dört bir yanında kırsal kesimi terk ediyorlardı. Şehirlerde, işçilerle işletme sahipleri arasındaki ilişkide de hızlı bir değişim yaşanıyordu. Yığınların olağanüstü kolektif yaratıcılığının bir ürünü olarak, sanayinin tüm kollarında işçi komiteleri kuruldu; bunlar, üretime doğrudan müdahale ediyor, işletme sahiplerinin uyarı ve tehditlerine aldırmayarak onları üretim sürecinin dışına itiyorlardı. Böylece, işçiler, ülkenin çeşitli bölgelerinde sanayinin kamulaştırılmasına giriştiler.

Eşzamanlı olarak, tüm devrimci Rusya, özyönetim organları işlevi görmeye başlayan çok geniş bir işçi ve köylü Sovyetleri ağıyla kuşatıldı. Sovyetler geliştiler, varlıklarını korudular ve Devrimi savundular. Kapitalist yönetim ve düzen, içi boşalmış da olsa, ülkedeki varlığını hala sürdürüyordu; fakat bunun yansıra, işçilerin özyönetim organlarından oluşan muazzam bir toplumsal-ekonomik sistem doğuyordu. Sovyetlerden ve fabrika komitelerinden oluşan bu rejim, daha ortaya çıkışından itibaren, mevcut devlet sistemini ölümle tehdit etmeye başlamıştı. Burada açıkça vurgulamak gerekir ki, Sovyetlerin ve fabrika komitelerinin doğuşu ve gelişmesi, otoriter ilkelerle hiçbir ilintiye sahip değildi. Aksine, bunlar, sözcüğün tam anlamıyla, yığınların toplumsal ve ekonomik özyönetim organlarıydılar -asla devlet iktidarının organları değil. Sovyetler ve fabrika komiteleri, yığınları yönlendirme arayışı içinde olan devlet aygıtına karşı çıkıyorlar, kendilerini onunla girişecekleri son savaşa hazırlıyorlardı. “Fabrikalar işçilere, toprak köylülere!” Bu, fabrika komiteleri ile ekonomik ve toplumsal Sovyetler temeli üzerinde yükselen yeni bir toplumsal sistem adına mülk sahibi sınıfların devlet aygıtını parçalamak üzere birleşen şehir ve kırlardaki devrimci yığınların sloganıydı. İşçilerin Rusyası’nın bir ucundan diğerine yayılan bu slogan, sosyalist-burjuva koalisyon hükümetine karşı doğrudan eylemi derinden etkiledi.

Yukarıdaki paragraflarda açıklandığı gibi, işçiler ve köylüler, Rusya’nın sanayi ve tarım sisteminin bütüncül yeniden inşasına Ekim 1917’den önce başlamışlardı. Tarım sorunu, yoksul köylüler

tarafından henüz daha Haziran-Eylül 1917 arasında kalan dönemde fiili olarak çözüme kavuşturulmuştu. Şehirlerdeki işçiler ise, toplumsal ve ekonomik özyönetim organlarını fiilen yaşama geçirmişler, üretim işlevlerini devletin ve işletme sahiplerinin elinden almışlardı. İşçilerin Ekim Devrimi, hâlihazırda yenilgiye uğratılmış ve örgütsüz hale getirilmiş mülk sahibi sınıfların devlet iktidarını yıkarak, kendi devrimleri önünde duran son ve en büyük engeli de ortadan kaldırdı. Sürecin bu son aşaması toplumsal devrimin önünde geniş bir ufuk açtı; onu, işçiler tarafından daha önceki aylarda işaret edilmiş toplumun sosyalist yeniden inşasına giden yol üzerine yerleştirdi. Bu, işçilerle köylülerin Ekimi idi ve sömürülen işçilerin kapitalist toplumun temellerini tamamen yıkmaya, eşitlik, bağımsızlık, şehir ve kırdaki proletaryanın özyönetimi ilkelerine dayalı bir işçi toplumunun inşasına yönelik güçlü bir girişimini ifade ediyordu. Bu Ekim, kendi doğal sonucuna ulaşamadı. Kendi diktatörlüklerini giderek ülkenin bütününe yayan Bolşeviklerin Ekimi tarafından şiddete dayalı bir yoldan kesintiye uğratıldı.”³

Hâsılı ortada bir devrim ile bir an önce iktidara el koyalım diyen Bolşevik lider Lenin tarafından gerçekleştirilen Ekim Darbesi vardı. İktidar denen yapı zaten felç olmuştu yani iddia edildiği gibi Bolşevikler devrim yaparak iktidarı elde etmiş değillerdi. Dahası Lenin “Tüm İktidar Sovyetlere” derken aslında bir ileri görüşlülük değil olan durumu izah ediyordu.

Lenin, 3 Nisan 1917 akşamı Petrograd’a geldi. Gelişi hevesle bekleniyordu, büyük bir kalabalık onu selamladı ve trenle inerken tezahürat etti. Bununla birlikte, Lenin, sürpriz olarak, Petrograd Sovyeti geçici hükümetini yıkmaya ve iktidar değişikliğine yol açmaya itti. Şubat Devrimi’nden bu yana çeşitli rakip taraflar arasında sınırlı bir dostluk duygusu ortaya çıkmış olsa da, Lenin’in bu zihniyetle hiçbir ilgisi yoktu. Kendi dar Bolşevik yapılanması dışında duran herkesi, tarihin “doğal” akışına olan yeminli düşmanları ve engelleri olarak görüyordu.

Paul Avrich’in sunduğu belge mahiyetindeki Aileen O’Carroll, “Özgürlük ve Devrim” başlığı ile İrlanda da yayınlanan bir makale ile gerçeği tüm çıplaklığı ile şöyle izah edecektir:

“Bolşevik Efsane, Lenin’in mantık ve bilimsellik dolu liderliğindeki Bolşeviklerin engel üstüne

engel aşarak devrime önderlik ettiklerini anlatır. Bunlar, nesnel koşulların kendilerini güç ama nihai olarak doğru kararlar almaya zorlamış olduğunu ileri sürerler. Devrime ilişkin olarak aşağıdakine benzer tanımlamalara sık sık rastlanılır: ‘Bolşevikler, kriz ani gelip çatığında, hükümetin tüm zorbalıklarına duydukları öfkeyi bir kenara bırakarak, dikkatlerini devrimi kurtarma görevi üzerinde yoğunlaştırdılar. Petrograd kapısı önlerinde kazanılan zafer, ülkenin dört bir yanında kitlelerin enerjisini harekete geçirdi. Köylüler toprak sahiplerine karşı ayaklandılar; merkezlerden uzak endüstri bölgelerinde Sovyetler iktidarı kendi ellerine geçirdiler. Belirleyici an yaklaşıyordu. Kritik soru suydı: Karmakarışık, düzensiz bir seyrizleyen kitle hareketlerini doğru amaca giden yöne kanallıze edebilecek bir güç var mıydı?’⁴

Burada, Bolşeviklerin liderliği olmasaydı devrim olmazdı demeye getiriliyor. Kitleler, yeni bir toplumu işletme yeteneğinden yoksunmuş gibi gösteriliyor. Leninizm’in işçi sınıfının sadece ‘sendikal bilinç’ geliştirme kapasitesine sahip olduğunu ileri süren işçi sınıfı kavrayışında, sınıfın yeni bir toplum inşa etmedeki yaratıcı yeteneğine yer yok: Burjuva demokrasisi Ekim Devrimi’nin ardından, İkinci Sovyetler Kongresi, Kurucu Hükümet seçimleri yapıncaya kadar geçici bir hükümet seçti. Söz konusu geçici hükümet, 3 Mart günü gösterişli bir şekilde bir Kurucu Meclis’in oluşturulması çağrısında bulundu. Bunu takiben yapılan seçimlerde, oyların çoğunluğunu Sosyalist Devrimciler Partisi topladı; Bolşevikler 707 sandalyeden sadece 175’ini kazanabildiler.”⁵

Bir başka tanıklık da Bolşevik yalanları yıkar. Bu tanıklık Bolşeviklere karşı olan Anarşistlerden birinin değil Bolşeviklere olumsuz bakmayan Marksist biri tarafından yapılmıştır. Sadece daha nesnel daha doğruları ortaya koyar mahiyettedir.

“Aslında, Ekim Devrimi, Lenin liderliğindeki Bolşeviklerin keskin bir darbesi olarak görmek biraz güç; çünkü bu, aylardır ülkenin her yerinde gelişen toplumsal devrimin bir ürünüydü. Ülkenin dört bir yanında kurulmuş olan işçi ve köylü komiteleri ve Sovyetler, zaten Kerenski ‘nin ve burjuva geçici hükümetin elindeki iktidarın altını oymuş, onun bütün gücünü tüketmişti; yönetme iktidarını bütünüyle yitirmiş durumda olan hükümet, herhangi bir direniş göstermeden teslim oldu.”⁶

Andrew Flood yine devrimin en önemli taşınlarından Arşinova başvurarak hakikati ortaya koyar:

“Devrimci işçilerin kapitalizmin temellerini yıkması Ekim’den önceydi. Geride kalan sadece üst yapıydı. Eğer kapitalistlerin işçilerce bu mülksüzleştirilmeleri olmasaydı, burjuva devlet aygıtının imhası -siyasi devrim- hiçbir şekilde başarılamazdı. Mülk sahiplerinin direnişi çok daha güçlü olurdu... Aynı zamanda devrimci Rusya’nın tümü, kendinden yönetimin organları olarak işlemeye başlayan geniş işçi ve köylü Sovyetleri ile kaplanmıştı. Bu nedenle Rus sosyalist Devriminin evrimi bir bütün olarak ele alınırsa, Ekim sadece bir aşama olarak gözükür; güçlü ve belirleyici bir aşama, bu doğrudur.”⁷

Yani Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi ve sonra da kazanılanları minnettar işçi ve köylülere devretmesi şeklindeki resmi Bolşevik söylemi hakikat değildir, gerçekte Bolşevikler iktidara konmuştu ve o dönemde iktidara tam yerleşene kadar işçileri karşısına almamak için hâlihazırda kazanılmış olanları sıralayarak, yasallaştırmışlardır. Bu hakikati ortaya koyduktan sonra Lenin’in üzerine düşen bazı gölgeleri aydınlatabiliriz.

Alman İstihbaratı, Lenin ve Devrimin Şaibeleri

Şubat devriminin ardından, 1905 devrimi sonrasında Rusya’dan kaçarak sürgüne giden Bolşevik lider Lenin mühürlü tren ile Petrograd’a 3 Nisan 1917 tarihinde ulaşır. Derhal partisini yeni döneme hazırlamak adına Nisan Tezleri olarak bilenen açıklamaları yapar ve ardından Şubat devrimini takip eden Ekim darbesi ile bütün iktidara el koyarak merkezîyetçi bir devlet olarak sahte bir isimle Sovyetler Birliği adını verdiği Bolşevik Rusya’sını kurdu ve Stalin’e giden yolu açarak ülkedeki bütün muhalefeti tasfiye etti. Bu süreç bir dikta dönemidir adı güya proletarya diktatörlüğü dense de Lenin’in kurduğu politbüro’nun yönetici kliğinin diktasıdır.

Peki, nasıl oldu da emperyalist kontrol altındaki bir güzergâhtan dönemin güçlü istihbarat kurumlarını atlatarak Rusya’ya bu denli kolay gidebilmiştir. Bu sorulara verilen Bolşevik cevap bellidir: İlegalitenin başarısı.

Bazı yeterli aydınlanmayan noktalar bu konudaki gerçeklerin anlatılanla pek uyuşmadığını ortaya koyar mahiyettedir. İlki Türkiye’de de

Jön Türkleri ve İttihat ve Terakki’yi örgütleyen onlar ile Emeni Taşnaklar birbirine yanaştıran ve Abdülhamid’in pasifize edilerek Ormanlı’nın mezarına son çivinin de çakılmasını kolaylaştıran Parvus Efendi’dir. Parvus Efendi Rus Devrimi’nde de önemli bir rol oynayan ve önce Troçki’ye nüfuz eden, sonrada onun üzerinden Lenin’i fetheden bir ajandır. Parvus, 1900’de Münih’te Vladimir Lenin ile ilk kez bir araya gelir, her biri diğerinin teorik birikimine hayran kalır. Parvus, Lenin’i devrimci gazetesi *İskra*’yı yayınlamaya teşvik etti. Onun sadece Lenin üzerinde tesiri yoktur, onun aynı zamanda Troçki üzerinde de büyük etkisi vardır. Bu noktada her ikisinin de Yahudi olmasının dikkate değer ölçüde etkili olduğu iddia edilir. İşin bu kısmını sağcıların iddiası deyip geçiştirsek bile Parvus’un Troçki’nin öğretmeni olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sürekli devrim teorisinin kaynağının o olduğu pek çok yerde ifade edilmiştir. Bunu söyleyen bizzat Troçki’nin kendisidir İngiliz Troçkist Tony Clif 1904 yılında Troçki ile Parvus’un karşılaşmasını ve onun üzerinde derin tesirler bıraktığını söyleyecektir.

“Troçki’den on iki yaş büyük olan Parvus da bir Rus Yahudi’ydi; 1890’ların ortalarından beri Almanya’da yaşıyordu. İki kişinin toplantının Troçkinin hayatının geri kalanında devam eden düşüncesi üzerinde derin bir etkisi vardı. O sırada Parvus, Marksist bir yazar ve politik düşünür olarak muazzam bir üne sahipti. Troçki, otobiyografisinde şöyle yazıyor: Parvus tartışmasız yüzyılın başında Marksistlerin en önemlilerinden biriydi. Marksist yöntemleri becerikli bir biçimde kullandı, geniş vizyona sahipti ve dünyadaki önemli olaylara dikkatle baktı. Bu, onun korkusuz düşüncesiyle ve saldırganlığıyla birleşince, Bu, onun korkusuz düşüncesiyle ve saldırgan, kaslı üslubuyla birleşince, olağanüstü bir yazar oldu. İlk çalışmaları beni toplumsal devrimin so-

runlarına yaklaştırdı ve benim için, proletaryanın iktidarın fethi ile astronomik bir “nihai” hedeften kendisi için kesinlikle güncel pratik bir göreve dönüşmesini sağladı. Birkaç yıl sonra Parvus siyasi ve kişisel olarak dejenere olmuştu, savaş sırasında emperyalist Almanya’nın hevesli bir destekçisi olan silah tüccarıydı, Weimar Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Ebert’in danışmanıydı.”⁸

Bu yozlaşmanın kaynağı onun Alman komünistlerinin önemli isimlerinden Wilhelm Liebknecht’e gönderdiği bir mektupta, “Ben ucuza bir anavatan edinebileceğim bir hükümet arıyorum” sözüdür. Parvus bu sorumu çözmek için Alman istihbaratı ile ilişki içinde olacaktır.⁹ Alman karşı istihbaratı sosyalist devrimci ağı bir bölümüne nüfuz etmişti ve Rus-Japon Savaşı sırasında sosyalist basında yazdıklarını okurken, Parvus, Rusya’nın savaşı kaybedeceğini bunun ise huzursuzluk ve devrimle sonuçlanacağını öngörmüştü. Savaşın uzamasını isteyen Alman istihbaratı bunun üzerine Parvus’la ilişkiye girecektir. Alman istihbaratı kısa süre sonra onun Rus İmparatorluğu’na karşı çabalarında faydalı olacağını tahmin etti. O ise bu esnada, bir ülkede iç isyanı kışkırtmak için yabancı bir savaşı kullanma fikrini geliştirmişti.

Parvus, o dönemde Karl Marks’tan “sürekli devrim” kavramına dayalı stratejisini yeniden canlandırmıştı. Sürekli Devrim, en azından 1850 yılına kadar Karl Marks ve Friedrich Engels tarafından ortaya atılan, ancak o tarihten sonra Leon Troçki ile yakından ilişkili olarak kabul edilen Marksist teori içindeki bir terimdi. Marks bunu, siyasi ittifaklar için yapılan açıklamalara ve toplumsal sınıfın karşısındaki siyasi hâkimiyetine rağmen. Devrimci bir sınıfın, sınıf çıkarlarını bağımsız ve uzlaşmaya varmadan sürdürmeye yönelik stratejisini tanımlamak için kullandı. Troçki ise gelişmiş kapitalizme ulaşamayan toplumlarda sosyalist devrimlerin nasıl oluşabileceğinin bir açıklaması olarak “sürekli devrim” kavramını öne sürdü. Teorisinin bir bölümü, “Tek ülkede sosyalizmin” imkânsız olduğu tezini destekler. Troçki’nin teorisinin ilk kısmı, geç gelişmekte olan kapitalist ülkelerdeki burjuvazinin, üretici güçleri, bir endüstriyel proletaryayı tam olarak geliştirecek gelişmiş kapitalizmi elde edecek şekilde geliştirmesinin şart olmaması gerektiğini savunuyordu. Bu durumda Proleterya Köylülükle işbirliği yapabirdi. Ancak bu teorisinin aslı Parvusa aittir. Par-

vus bu felsefeyi Troçki’ye ilette ve Troçki onu daha da genişletti ve geliştirdi.¹⁰ Parvus’a ait bu tezler daha sonra 1905 devrimi esnasında kendisi Rusya’ya geldikten hemen sonra ünlü *Nisan Tezleri* denen yayında dillendirildi.

Buraya kadar anlatılanlardan şu sonucu çıkarabiliriz Bolşevik Ekim Darbesi’nde fikri ve uygulamaya dair şeyler büyük oranda Parvus’un ürünüdür. 1905 yılında ünlü mühürlü trenle Rusya’ya gelen Lenin’in yanında esas beyin konumundaki Parvus ta Avusturya Macaristan İmparatorluğu pasaportu ile Rusya’ya geldi. Daha sonra Türkiye’ye geçti. Esas mesele de burada başladı. Çünkü Türkiye’de iken, Parvus, Alman büyükelçisi Hans Freiherr von Wangenheim ile yakınlığı ve ona Rusya’nın çökertilmesine dair planını sundu. Bu planını Baron von Wangenheim aracılığıyla Alman General Staff’e sundu: Rusya genel grev yoluyla felç edilecekti, bu plan Alman hükümeti tarafından finanse edildi (o zamanlar Almanya Rusya ve müttefikleri ile savaş halindeydi) Yani bu planla Rusya felç edilecek rejim çökünce Rusya savaştan çekilecekti¹¹

Önemli bir İngiliz Tarihçi olan Martin Gibert’de *The Routledge Atlas of Russian History* (Rusya Tarihinin Atlası) isimli çalışmasında Almanya Kayzeri’nin Rus Devrimi’ne sponsorluk yaptığını belirtir.¹² Bir Rus kaynak ta benzer şeyleri söyler. Parvus resmen, Avrupa’nın sosyal demokrasisinin, 1917’de Almanlar tarafından Bolşeviklerin finansmanını örtmek için kullanılan ve devrimciler etrafında dönen bir çeşit maceracı ve zevkine düşkün bir kişiliktir... Lenin’in vasat kitapçıklarının yanı sıra Bolşeviklerin uygulaması, sadece Parvusçuluğun öğrenci tekrarıdır. Parvus, ilk Rus devriminin en önemli ismi idi, 1905’te Petersburg’da İşçi Vekilleri Konseyi’ni Petersburg’da örgütleyen kişiydi. Genç Troçki sadece bir kukla idi. Parvus’un bir kukla olmadığı politik bir ağırlığı olduğu açıktır. Dünyanın önde gelen ülkelerinden birinin çıkarlarını temsil eden ve uluslararası siyaseti işinin ana bileşeni haline getiren büyük bir uluslararası işadami. Elbette, Parvus’u yalnız bırakın, toz haline getirilir. Ancak, gizli diplomasinin bir unsuru ve devletin kirli siyasi oyuncusu olarak, maksimum fayda ve menfaat elde etti... Parvus İngiliz hizmetinde oldukça yetenekli ve bilinçli idi.¹³

“Parvus İngiliz hizmetinde oldukça yetenekli ve bilinçli idi.” Bu cümlelerin konumuz açısından kilit önemini ilerleyen bölümlerde ele alacağım.

Ondan önce şu Alman bağlantısı ile ilgili resmi görüşe açıklık getirelim. Bunu yazan kişi İngiliz Troçkist Tony Cliff tıpkı Troçki'nin öğretmeni olduğunu yazması gibi bizim solcularımız gibi bu konuda komplo teorisi deyip geçmiyor. İşi kılıfına uyduruyor. Birkaç bölümü birlikte okuyalım:

“Neden sonra, Rusya’ya ulaşmak konusunda Martov’dan mükemmel bir fikir geldi. Rusya’da tutuklu bulunan Alman ve Avusturyalı savaş esirlerine karşılık göçmen statüsüyle Almanya üzerinden geçiş izni koparmak mümkün olabilirdi. Fakat bu önerinin üstüne atlayan Lenin dışında hiç kimse bu yolu denemek istemedi.

Almanya’nın yardımı yoluyla sorunu çözmenin içerdiği siyasi risk gerçekten çok büyüktü. Düşmanla işbirliği yapmakla suçlanmak gibi çok ciddi bir tehlike söz konusuydu. Bir ‘mühürlü tren’ olanağından yararlanmak muazzam bir cesaret ve irade gerektiriyordu, ama Lenin böyle bir yüreklilik ve iradede yoksun değildi.

17 Mart’ta, ‘Buradan kurtulma konusunda yegâne olanak İsviçre’deki göçmenlerle Alman savaş esirlerinin takası ile doğabilir’ diyerek fikrini açıkça dile getirdi. 18 Mart’ta buna hazır olduğunu, kendisiyle birlikte gelmek isteyen yandaşlarını kendisiyle ilişkiye geçmeye çağırdı: ‘Her ne pahasına olursa olsun, hatta bizi cehennem bekliyor olsa bile, gitmek zorundayız.’

O sıralar, Rusya Dışişleri Bakanı Milyukov, Almanya üzerinden yolculuk yapan Rus vatandaşlarına mahkeme önüne çıkarılacaklarını bildirdi. Ancak, bu açıklama, devrimci Rusya’ya ulaşmakta başka hiçbir şansa sahip olmayan Lenin’i fikrinden caydırmaya yetmedi. (...) Lenin yürekli davrandı ve Alman genelkurmayı ile İngiliz, Fransız, Rus ittifakı arasındaki çekişmeyi devrimin çıkarları için kullanma cesaretini gösterdi. Ludendorff, Rusya’daki devrimin Rus ordusunun dağılmasına yol açacağını, böylece basınç altındaki Almanya’nın askeri planlarının yaşama geçirilmesinin kolaylaşacağını umuyordu. Lenin

Ludendorff’un bu planından kendi çıkarına yararlanmasını bildi.

Lenin’in planını Alman Genelkurmayı’nın beklentisiyle bağdaştırmak üzere devreye giren ve bu anlamda tarihsel bir rol oynayan aracı kişi eski devrimci Parvus oldu. Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin Rusya doğumlu bir üyesi olup 1905 Devrimi’nde aktif rol oynamış olan Parvus, daha sonra askeri alanda ticari işler yaparak büyük paralar kazanma işine girmişti ve şimdi de Alman Dışişleri Bakanlığı’na Rus içişleri konusunda gayri resmi danışmanlıkta bulunuyordu.¹⁴

Hâsılı Lenin’in Almanya’dan destek görerek Ekim darbesini organize edebildiği açık ve seçiktir. Lenin fiilen Rus ajanı olmayabilir ama onun çıkarlarına uygun hareket etmiştir bu çok açık. Gerisi işin kılıflandırılmasıdır.

Çarı Batırmak: Rothschild ve Rus Gambiti

Ama burada esas daha çetrefil bir iddia var ki bu alman ajanı suçlamasından çok daha beterdir. Bu suçlama Lenin’in dünya kapitalizminin amiral gemisi olarak nitelendireceğimiz Baron Rothschild ve dünya kapitalizminin merkez üssü Wall Street’in komutanları diye nitelendireceğimiz Morgan ve Rockefeller’den destek aldığıdır.

Hatırlatayım yukarıda bir alıntıdan bir kelimeyi çekmiştim. “Parvus İngiliz hizmetinde oldukça yetenekli ve bilinçli idi.” Bu ifadelerden anlıyoruz

ki Parvus ile İngiltere arasında bir bağlantı mevcuttu. Bu bağlantı onun Balkan Savaşında silah ticareti yaparken İngiliz Gizli Servisi ile de yolunun kesişmesi ile ilgili bu nedenle Parvus’un İngiliz çıkarlarına aykırı bile olsa Lenin’i Rusya’ya taşımak ve onu fonlamak için Almanya ile işbirliği yapmasına sessiz onayının arka planı ile de ilgilidir. Bu konuda şöyle bir not iletir bizlere.

“Rus doğumlu İngiliz istihbarat varlığı Alexander Helphand’in (Parvus olarak da bilinir) verdiği dersler, Leon Troçki’nin 1905 devriminde Rus Çarı’nı devirme çabasına destek olacaktır.”¹⁵

Aslında devrimin pozitivist ruhu ile dikta boyutunun örtüşmesi daha- sı endüstriyalizm ile ulus devlet arasındaki bağı da işin içine katan yaklaşımlar meseleyi daha açık bir biçimde kavramayı sağlayacaktır. Böylelikle Ekim Devrimi denilen aslında devrime hakaret olan bu kanlı darbe daha iyi anlaşılmuş ve neden Stalin döneminde totaliter bir baskı devletine dönüştüğü de daha net belirlenebilir.

Bu bağlantılar aynı zamanda ilginç bir biçimde çok boyutlu aktörlerden meydana gelen bir ağın içinde yaşanmaktaydı. Yukarıda Parvus'un Lenin'in Rusya'ya geçmesini sağladığının Alman istihbaratının Lenin'e yardım ettiğini gördük ve dahası o dönemin şartlarında Parvus'un Rusya'da bir iç karışıklık çıkması için elde ettiği finansmanın asıl kaynağının da Lord Milner ve onun da arkasında Wall Stret Bankerlerinin olduğu iddia ediliyor.

Bu iddianın kaynağı Rus Devrimi'ne tanık olan Beyaz General Arsene de Goulevitch'dir *Çarlık ve Devrim* adını taşıyan kitabında bu bağlantıyı bulduğunu iddia eder. Bolşevik Devrimi'ne tanık olan Arsene de Goulevitch, Troçki, *Hayatım* kitabında, 1907 yılında Çar'ın devrilmesinden sonra ödenecek büyük bir kredi alan bir İngiliz finansçıdan bahsediyor. O çalışmalarıyla bu finansörün adını ve kredinin miktarını belirledi: Lord Alfred Milner tarafından (Mart 1917) Rus Devrimi'nin finanse edilmesi için 21 milyondan fazla ruble harcandı.

“Bir belge, yukarıda bahsedilen fonlamanın Milner tarafından sağlandığını ve o tarihte İngiltere'nin İngiltere Büyükelçisi olan Sir George Buchanan'ın aracılığıyla yönlendirildiğini açıkça belirtti.”¹⁶

Peki, dünya kapitalizminin baş hahamı neden Rusya'da anti-kapitalist Bolşevikleri destekledi. Bununla ilgili ortaya atılan iki iddia var ve bunlar tarihsel olarak doğru, belgeli hakikatler. Bunlardan ilki Çarın Rothschildlere kazık atmaya kalkışmasıdır. *Wall Street ve Bolşevik Devrimi* kitabının yazarı Anthony Sutton, Çar Nicholas Romanov Amerikan hükümetinin desteğiyle Rothschildlere ait İngiltere Bankası ile uyuşmazlığa düşüncce Rothschild'leri öfkeliendirdi. Ayrıca, Rus Çarı, uluslararası bankacılara borcunu geri ödemediğini iddia ediyor ve onlardan para almaya devam etmek istemiyordu. Sutton'a göre tüm bunlar Rothschildler'in Bolşevikleri finanse etmesi için yeterliydi.¹⁷

Diğer neden ise dinseldir, Çar Romanov Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nu da içine alan büyük bir Hristiyan İmparatorluk Birliği kurma çabasındaydı, bu süreçte Rusya da Çar tarafından Yahudilere yönelik büyük baskılar yapılıyordu, Yahudi hamisi bir Siyonist olan ailenin bu duruma göz yumması beklenemezdi.¹⁸

Bütün bu göndermelere rağmen yine de bu söylenenlerin biraz da abartılmış iddialar olduğu

söylenbilir. Dahası bütün iddiaların bağlantı noktası da Parvus ve Parvus'un mu ABD kaynaklı bankerlerden para alıp bu paraları grevlerin sürdürümü için ve silah temini için sağladığı yoksa bütün bu paraların doğrudan Lenine mi teslim edildiği tartışmalı bir noktadır. Nitekim Lenin'i aklayan güvenilir tarihçiler de var ve onlar Lenin'in paraları doğrudan almadığını, dahası Parvus'un Alman gizli servisi ile irtibatlı olduğunda bağını kestiğini söylüyorlar. Ancak bu tarihçilere rağmen Lenin'in Almanya ile işbirliği yaptığı bizzat Bolşevik yanlısı kaynaklarda bile zikrediliyorsa Lenin'in neyin ne olduğundan habersiz biri olduğu söylenemez. Bu bağlamda Lenin ile Almanya arasında çıkarların ortaklaşmasından kaynaklanan açık bir işbirliği olduğu yadsınmayacak bir gerçektir.

Geriye kalan iddia ise güvenilir belgelerden, güvenilir kaynaklardan yoksun gözüküyor. Ancak birkaç nokta var ki kuşku noktasında bizi güvenilir bir hatta yol almaya itiyor. Bir İngilizler bir devrimin yaklaşmakta olduğunu biliyorlardı ve bu devrimin kilit noktasındaki kişinin Lenin olduğunu da bilecek kadar olaylardan haberdardılar. Hatta bazıları Çar'ın sonunu getiren süreçte doğrudan İngiliz parmağı olduğunu, Çar'ın etrafının İngiliz ajanlarınca kuşatıldığını, hatta Rasputin'i öldürenlerden birinin bir İngiliz ajanı olduğu belirtiliyor. Rasputin Almanya ile barış çabasındaydı ve İngiltere Rusya'nın savaşta kalmasını sağlamak istiyordu¹⁹

Ancak iddialara çok sağlam kanıtlar destek olucu mahiyettedir. 1930'larda Amerikan firmaları Sovyetler Birliği'ne teknik yardım adıyla girdiler. Ciddi bir millileştirme siyaseti uygulayan Bolşevik hükümet Sovyet sanayisini geliştirecek teknik destek için bu kuruluşlarla anlaşma yapmayı doğru buluyordu. General Elektrik, Austin Co. General Motors, International Harvester ve Caterpillar Tractor ile Sovyetler Birliği ile yoğun ticaret yapan Ford, General Electric ve DuPont çoğu Rockefeller ve Rothschild'e ait çok uluslu şirketler ile ticaret yapıyordu.²⁰

Rockefeller'e ait çok uluslu petrol şirketi Standard Oil, “Büyük miktarda Kızıl Petrol aldı” General Electric, “dünyadaki en büyük dört hidroelektrik jeneratör” ü oluşturmak için Sovyetler Birliği ile 100 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı. Austin Co., Austingrad şehrini kurmak için 50.000.000 dolarlık bir sözleşme imzaladı: “Ford Motor Corp ile traktör ve otomobil fabrikaları içi yedek parça

ve teknik yardım için ilave bir 30.000.000 dolarlık sözleşme yapılarak bu süreç derinleşti. Ayrıca diğer [Sovyet] iş arkadaşları General Motors, DuPont de Nemours, International Harvester, John Deere Co. Caterpillar Tractor, Radio Corp. gibi şirketlerin yanında the U. S. Shipping Board'da "kızıl"lara 25 yük gemisi filosu sattı. Öte yandan Sovyetler Birliği ekonomisi ile yakın bağları bulunan bankalar, Chase National, National City Bank ve Equitable Trust'tan oluşuyordu. Bunların hepsi Rockefeller veya Morgan ile bağlantılı yani onlara ait bankalardı.²¹

Muhtemelen Lenin, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nı yazmakta biraz erken davranmıştı. Bu kuruluşlarla ilişkilenen ülkesi en yüksek aşamada anti- emperyalizm sergiliyordu. Kızıl devlet emperyalist şirketlerle onurlu anlaşmalar yaparak dünyaya emperyalizme kolunu kaptırmadan nasıl ilişki kurulur göstermiş oluyordu. Stalin yoldaş ustasının izinde Kapitalizmin en yüksek aşamasına kahramanca direniyordu Stalingrad destanı bu şirketlerin de desteği ile yazılıyordu.

Hâsılı kelim 1905 yılına kadar gerçek bir devrim yaşanan Rusya'da Lenin'in Rusya'ya gelmesi ile birlikte büyük devletler ve küresel sermayenin desteği alınarak Bolşevizm'in kanlı diktası tesis olundu. Ekim Devrimi aslında hiçbir zaman bir devrim değildi, 1917 Ekimi Devrimi'nin tabutuna çivilerin çakılmasının başlangıcı sayılan bu tarihten itibaren devrim ve Komünizm anlamında Sosyalizm bir zombi yani yaşayan ölü haline çoktan gelmişti. Devrimin solukları Çeka tarafından Anarşistlerin zindanlara atılması, Troçki'nin Kronstad denizcilerini katletmesi ve Ukrayna'daki son özgürlük toprağını da yok etmesi ile son bulmuştu.

Aslında devrimin pozitivist ruhu ile dikta buyutunun örtüşmesi dahası endüstriyalizm ile ulus devlet arasındaki bağı da işin içine katan yaklaşımlar meseleyi daha açık bir biçimde kavramayı sağlayacaktır. Böylelikle Ekim Devrimi denilen aslında devrime hakaret olan bu kanlı darbe daha iyi anlaşılmış ve neden Stalin döneminde totaliter bir baskı devletine dönüştüğü de daha net belirlenmiş olacaktır. Fakat bu boyutuyla bile bu makalenin oldukça aydınlatıcı olduğunu düşünüyorum. Pozitivizmin özgürlük ile örtüşmediğini örtüşmeyeceğinin en net kanıtı Rusya'daki Ekim darbesidir. Bu rejimin sonuçta zombi bir kapita-

lizm karikatürü ile devletçi bir ekonomi ve tüm ülkeyi denetleyen Putin ile sürdüğü söylenebilir. Lenin ile Putin arasında aslında bir kopuş yok, rejimin baskıcı karakteri tek adamlığı ve bürokratik oligarşik niteliği ile Putin-Leninist totaliteryenliğin son halkasıdır.

Dipnotlar

- 1 Rus Devriminde Anarşistler, <https://anarsistbakis.wordpress.com/2008/09/09/rus-devriminde-anarsistler/>
- 2 Oscar Anweiler, 1905-1921, *Rusya'da Sovyetler*, Çeviri: Temel Keleşoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s.51.
- 3 Piotr Archinov, İki Farklı Ekim (1927) <http://www.geocities.ws/anarsistbakis/makaleler/archinov-ikifarkliekim.html>
- 4 agm
- 5 Aileen O'Carroll, "Özgürlük ve Devrim" <http://struggle.ws/turkey/russiarbr1.html>
- 6 Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers Control, aktaran Avrich, a.g.m
- 7 Archinov'dan alıntılan Andrew Flood, Rus Devrimi: Ekim'e Dair Dört Efsane <http://www.lafisyan-da.org/php/rus-devrimi-ekime-dair-dort-efsane-andrew-flood/>
- 8 Tony Cliff, Trotsky: Towards October 1879-1917 6. Trotsky and Parvus: The Inception Of The Theory Of Permanent Revolution <https://www.marxists.org/archive/cliff/works/1989/trotsky1/06-parvus.html>
- 9 L. Shub, "Kupets revoliutsii" (Merchant of the Revolution), Novyi zhurnal [New York], vol. 87 (1967), page 296. Cited in "Aleksandr Parvus (Izrail' Gel'fand)," Khronos, Accessed September 27, 2009. (Aktaran Wikipedia, Alexander Parvus) https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Parvus#cite_note-12
- 10 Wikipedia Alexeander Parvus, https://tr.wikipedia.org/wiki/Alexander_Parvus
- 11 Heinz Schurer, Alexander Helphand-Parvus--Russian Revolutionary and German Patriot (Aleksandr Helphand-Parvus-Rus Devrimi ve Alman Yurtseverliği)
- 12 Martin Gilbert, *The Routledge Atlas of Russian History*, Routledge Publisher, Oxford, 2007 aktaran
- 13 Dmitry Galkovsky: Berezovskiy - mezhdue Azefom i Parvusom (Dmitri Galvosky: Berezovski- Azef ile Parvus Arasında) *Gazeta Vzgljad-22* Haziran-2005, <https://vz.ru/columns/2005/6/22/975.html>
- 14 Tony Cliff, *Lenin 2: Bütün İktidar Sovyetlere*, Çev: Tarık Kaya, Bernar Kutlug, Z Yayınları, İstanbul, 1994, s. 123-126.
- 15 Bogdan Konstantynowicz, German, Russian and British Intelligence and The Greatest Conspiracy Theories In History of Scotland, Ireland, Estonia, Switzerland, Russia and Poland. http://konstantynowicz.info/intelligence/part_1/conspiracy_theories/index.html
- 16 Arsene de Goulevitch, Czarism and Revolution, See Comments (1962) aktaran http://konstantynowicz.info/intelligence/part_1/conspiracy_theories/index.html
- 17 Anthony C. Sutton, *Wall Street and Bolshevik Revolution*, aktaran İsmail Tokalak, *Paranın İmparatorları, Rothschild'lerin Küresel Gücü*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2014, s.76.
- 18 John Coleman, *Rothschild Hanedanlığı, Para, Güç ve İktidarın Sınırları*, Çev. Mert Akcanbaş, Destek Yayınları, 2013, İstanbul, s.176.
- 19 Joseph T. Fuhrmann, Rasputin: The Untold Story, John Wiley & Sons, 2012- New Jersey aktaran http://konstantynowicz.info/intelligence/part_1/conspiracy_theories/index.html
- 20 Michael Kort, The Soviet Colossus: History and Aftermath. M.E. Sharpe, 2001'den aktaran Andrew Gavin Marshall, Origins of the American Empire: Revolution, World Wars and World Order, Global Power and Global Government: Part 2, Global Research, July 28, 2009 (Amerikan İmparatorluğunun Kökenleri, Dünya Savaşı ve Dünya Düzeni, Küresel Güç ve Küresel Yönetim Bölüm 2, Küresel Araştırmalar 28 Temmuz 2009. <https://www.globalresearch.ca/origins-of-the-american-empire-revolution-world-wars-and-world-order/14552>
- 21 Time, Russia & Recognition. Time Magazine: August 18, 1930: [tp://www.time.com/time/magazine/](http://www.time.com/time/magazine/)

İslâm İktisadı Alanını Geliştirme Fikri

İlmi Etüdler Derneği ve İslâm İktisadı Araştırma Merkezi'nin davetlisi olarak Temmuz ayında İstanbul'da bulunan olan M. Akram Khan ile İslâm iktisadının güncel durumu ve geleceği hakkında bir söyleşi gerçekleştirdik. Hayatının önemli bir bölümünü üst düzey yönetici olarak geçiren Khan, İslâm iktisadının gelişimi için İslâmî ilimlerin mirası kadar günümüz ilimlerine de hâkim olunması gerektiğini dile getiriyor. (Ahsan Shafiq)

M. Akram KHAN

Sayın Khan öncelikle tüm samimiyetle hoş geldiniz demek isterim. İslâm iktisadı alanı üzerine teknik detaylara girmeden önce kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz acaba?

Hoş bulduk, çok teşekkür ediyorum sıcak karşılamanız için. Hayatımın önemli bir bölümünü 1970 ve 2003 yılları arasında Pakistan Maliyesi Mali Müfettişlik biriminde geçirdim. Ardından, Birleşmiş Milletler Barış Gücü Misyonunda Mali Müfettişlik birimi başkanı olarak çalıştım ve bu kurumdan emekli oldum.

İslâm iktisadına olan ilgim ise öğrencilik yıllarıma dayanıyor. Öğretmenlerimden biri kendisini bu alana, İslâm iktisadı alanına adanmıştı, özellikle de İslâm'ın faiz ile ilgili olan hükümleriyle ilgileniyordu ve bizleri de bu konuda okuma yapmamız hususunda teşvik ediyordu. Bu durum beni de çok heyecanlandırdı ve ilham kaynağım oldu. İslâm iktisadına böylece ilgi duymaya başladım ve bu alandaki ilk makalem 1965 yılında yayımlandı, şimdi aradan 53 yıl geçmiş... Ancak bu uzun süre içerisinde bu alana olan ilgim bir hobi olarak devam etti, profesyonel olarak çalışmadım. Alandaki çalışmalarımı bir hobi

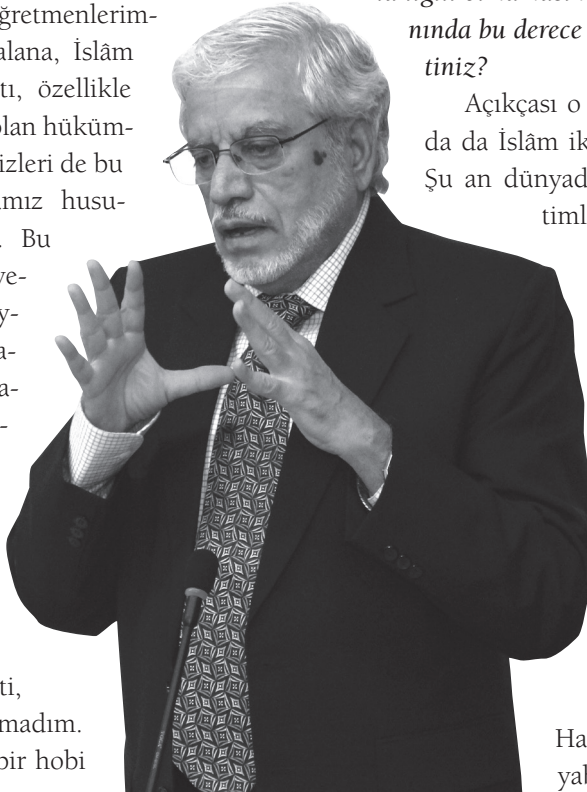
olarak boş zamanlarımda okuma ve yazma faaliyetleri gerçekleştirerek yaptım.

Akademik Alan ve İslâm İktisadı

Sayın Khan, bahsettiğiniz gibi, İslâm iktisadı alanına olan ilginiz öğretmeninizin teşviki ile bir hobi olarak başladı ve profesyonel hayatınızda ise kamu görevinde uzun yıllar hizmet ettiniz. Profesyonel çalışma hayatınız İslâm iktisadı alanına doğrudan ilişkili olmamasına rağmen ve İslâm iktisadı alanı akademik anlamda çalıştığınız alana ilgili olmamasına rağmen İslâm iktisadı alanında bu derece zengin bir içeriği nasıl ürettiniz?

Açıkçası o zamanlar akademik anlamda da İslâm iktisadı alanı çalışılmıyordu. Şu an dünyada bazı yerlerde bu tür eğitimler verilmekte ve akademik

çalışmalar yapılmakta ancak eskiden bunlar yoktu ve kişisel çabalar, okumalar ile ilerliyorduk. Alanla ilgili bilgi sahibi olan insanlarla konuşup onların yazılarını okuyorduk. Sonrasında zamanla biz de yazmaya başladık ve alandaki bilgi sahibi olan insanlar yazmamız için bizi teşvik ettiler. Ardından Kur'an ve Hadis külliyatını daha iyi anlayabilmem için yeterli düzeyde

Arapça da öğrendim. Böylece bu alanda kişisel il-
gim ile başlayarak ilerleme kaydettim.

*Peki değerli hocam, alandan olmayan birisi-
nin gözüyle baktığımızda İslâm iktisadî alanını ve
İslâm iktisadî alanının geleneksel iktisat ile ilgili
olan ilişkisini nasıl açıklarsınız?*

İslâm iktisadî fikri esasında Kur'an, Hadis, Sünnet gibi içerisinde sonsuz hikmetler barındı-
ran, ilahi ve nebevi mesajlar içeren ve ahlaki hü-
kümleri olan kaynaklara dayanmaktadır. İslâm ik-
tisadî alanına bu yaklaşımla yönelip alanla ilgi-
li verileri toplanmaya baş-
lanmasıyla adına İslâm ik-
tisadî dediğimiz alan ortaya
çıktı. Açıkçası bugün İslâm
iktisadî olarak bilinen alan
esasında, Kur'an, Hadis ve
Sünnet'ten alınmış olan öğ-
retilerin bir araya getirilmiş
halidir, İslâm iktisadî öğreti-
leridir. İslâm iktisadînin ge-
leneksel iktisat ile olan iliş-
kisi ise literatürün insan
zekâsına, akıl yürütmesi-
le ve deneysel verilere da-
yanmasıyla bağıntılıdır. Ana
akım iktisat bu üç temelden
hareketle hareket eder ancak
İslâm iktisadî bu üç temelin
yanında Kur'an, Hadis ve
Sünnet bilgisini de kaynak-
ları arasına almaktadır. İlahi
vahiy ile nebevi söz ve dav-
ranışlar deneyim ve tefekkür
kadar İslâm İktisadînin kay-
naklarını oluşturmaktadır.
İslâm iktisadî bu haliyle aslında geleneksel iktisa-
dî besleyen bir konumdur.

*Peki sayın hocam, İslâm iktisadî alanının ge-
lişimine fikirlerinizle yaptığınız katkılar bilini-
yor. Bunların bir kısmını İKAM'da düzenlediğiniz
derste öğrencilere de bahsettiniz. Ayrıca şu an bizi
izleyenler için de İslâm iktisadî alanındaki fikirle-
rinizden, alandaki yenilikçi düşüncenin devam et-
tirilmesi bakımından fikirlerinizden bahsedebilir
misiniz?*

1976 yılındaki gelişmelerden başlayacak olur-
sam, 1976 yılında Mekke'de ilk defa, benim de

katılma şansına erdiğim, İslâm iktisadî üzerine
bir konferans toplanmıştı. Bu konferansın top-
lanmaya başlandığı günden bu yana Müslüman
iktisatçılar İslâm iktisadî alanını bir sosyal bilim
olarak kurma çalışmalarını başlattılar. Ancak bir
şekilde günümüze kadar gelen süreçte çok ciddi
ilerlemeler kaydedilemedi. Bu süreç içerisinde
İslâm iktisadî öğretisinin bir jargondan öte oldu-
ğunu gösterebildik ancak bir sosyal bilim alanı
olarak kuruluşunu gerçekleştiremedik. Bu nok-
tada artık yerimize saymaktansa ilerlemeye ihti-
yacımız var. Ve bu ilerleyiş için ihtiyacımız olan

kaynaklar 1976'dan bu yana
biriktirdiğimiz İslâm iktisadî
literatürü ve öğretileridir. Bu
kaynaklar ışığında bilimsel
metot takib edilmesi yoluyla
yeni hipotezler geliştirilerek
bu hipotezler Müslüman ül-
kelerde ya da dünyanın diğer
ekonomilerinde uygulamaya
konulmalıdır. Uygulama sü-
reci ardından bu hipotezler
beklenen sonuçları ortaya
çıkırıyorsa artık bu hipo-
tezler birer teoriye dönüştü-
rilmeli, beklenen sonuçları
vermeyen hipotezler ise red-
dedilerek gündemimizden
çıkarılmalı. İşte bu mezkûr
süreçle ele alınan tüm çalış-
malar bir sosyal bilim olarak
İslâm iktisadî alanını ortaya
çıkartacak ve alanın temel-
ler üzerinde yükseltilmesini
sağlayacaktır.

*İslâm iktisadî çalışmaları faiz
yasağı üzerine odaklanmış-
tı. Eğer tamamen faizsiz bir
sistem oluşturulabilirse İslâm
iktisadî sisteminin ortaya
çıkacağı düşünülüyordu. Bu
yüzden finansa ağırlık verildi
ve finansal kuruluşlar kurul-
du. Bu kurumların başarı-
lı olup olmadığını tartışma-
yacağım ancak görünen o
ki bu kuruluşlar aracılığı ile
İslâmî bir iktisadî yapı kurul-
muş oldu. Ancak bu yapılar
İslâmî terminoloji kullandık-
ları için İslâmî sistem adını
aldılar. Gerçekte bu kurum-
ların yaptıkları şeyler gele-
neksel bankacılıktan çok
farklı değil.*

İslâm İktisadî Alanının Gelişimi

*İslâm iktisadî alanı hakkında ayrıntılı konu-
şmadan önce, son yıllardaki İslâm iktisadî alanının
gelişimini ve alanda yapılan araştırmaların per-
formansını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

İslâm iktisadî adında bir sosyal bilimin sahibi
olmak bizlerin büyük bir hayali idi. Ancak maale-
sef bir sosyal bilim inşa etmede başarılı olamadık.
İslâm iktisadî öğretileri denebilecek pek çok veri,
kaynak, temel fikirler biriktirdik. Bugüne kadar
gelenen noktada yapılan araştırmaların maalesef
tatmin edici olduğunu söyleyemiyorum çünkü

Müslüman iktisatçılar İslâm iktisadî alanını bir sosyal bilim olarak kurma çalışmalarını başlattılar. Ancak bir şekilde günümüze kadar gelen süreçte çok ciddi ilerlemeler kaydedilemedi. Bu süreç içerisinde İslâm iktisadî öğretisinin bir jargondan öte olduğunu gösterebildik ancak bir sosyal bilim alanı olarak kuruluşunu gerçekleştiremedik. Bu noktada artık yerimize saymaktansa ilerlemeye ihtiyacımız var. Ve bu ilerleyiş için ihtiyacımız olan kaynaklar 1976'dan bu yana biriktirdiğimiz İslâm iktisadî literatürü ve öğretileridir.

henüz bir sosyal bilim inşa edilemedi. Yapılan çalışmaların tatmin edici bir düzeye gelebilmesi için sosyal bilim inşası gerekiyor.

Peki, bu mezkûr problemlere rağmen İslâm iktisadî alanında birtakım ilerlemeler sağlandı. Bu bağlamda, Müslüman ülkelerin İslâm iktisadî alanı, alandaki ilerlemeler ve sorunlar çerçevesindeki rolünü nasıl değerlendirirsiniz?

Açıkçası İslâm iktisadî alanını geliştirme fikri hükümetlerin ya da siyasilerin bir fikri değildi. Bu fikir akademisyenler ve âlimler tarafından ortaya atıldı. Bu sebeple belki de Müslüman ülkelerdeki hükümetler bu fikre yeterince dâhil edilemediler. Eğer hükümetler bu projenin içerisine dâhil edilebilseydiler İslâm iktisadî alanının geliştirilmesi çok daha hızla ve başarıyla gerçekleştirilebilirdi.

Sayın Khan, hususiyetle şunu sormak istiyorum ki, Türkiye’de sivil ya da kamu destekli birkaç düşünce kuruluşu İslâm iktisadî alanında Türkiye ve diğer dillerden çeviri olmak üzere çalışmalar yapmakta. Bu bağlamda Türkiye’deki İslâm iktisadî ve finansî alanlarındaki gelişmeleri nasıl değerlendirirsiniz?

Açıkçası, Türkiye’ye gelmeden önce burada böyle çalışmaların yapıldığından haberdar değildim. İLEM ve İKAM’ın da bir parçası olduğu eser çevirileri, akademik dergi çalışmaları, konferanslar, sempozyumlar, dersler vb. faaliyetleri öğrendiğimde çok etkilendim. Eğer bu çalışmalar bu

hız ile devam ederse mümkün olan en yakın zamanda İslâm iktisadının bir sosyal bilim olarak inşa edilebileceğine inanıyorum.

İktisadî İslâmlaştırmak Mümkün mü?

Değerli hocam, bildiğiniz üzere İslâm iktisadî düşüncesini konuşmak gerektiğinde bu aynı zamanda ana akım iktisadî nasıl İslâmlaştıracağız sorusunu da beraberinde getirmekte. Bu bağlamda ana akım mikro ve makro iktisadî İslâmlaştırmak arasında bir fark görüyor musunuz?

Eğer işe ana akım iktisadî İslâmlaştırmak olarak başlayacak olursak bu boşa kürek çektiğimiz anlamına gelir. Herhangi bir alanın bilgi birikimini İslâmlaştırmak mümkün değildir. Ana akım iktisatta her gün yüzlerce eser yayımlanmakta. Ana akım iktisat kaynakların üretimi ve etkin dağılımı üzerine çalışan bir bilim dalıdır. İslâm iktisadî bu bilim dalını Kur’ân, Hadis ve Sünnet’in ışığında destekleyen bir konumda olabilir ancak. Ve bu alana ahlaki ve manevi bilgi birikiminin katılmasını sağlayabilir. Burada ahlaki/manevi birikimle kast ettiğim şey maddi sonuçları olan ahlaki/manevi bilgi ve eylemdir. Misal; Kur’ân’da “eğer şükrederseniz Allah daha fazlasını verir” buyuruyor. Şükretmek manevi ancak bunun sonucu olan Allah’ın refahı bize daha fazlasını ihsan etmesi maddi bir şeydir. Kur’ân ve Hadis’te geçen ve maddi sonuçları olan bu tür ahlaki/manevi meselelerin üzerinde odaklanarak aradaki mikro/makro ilişki anlaşılmalı çalışılmalıdır. Bu metotla ortaya çıkan birikim ana akım iktisadî desteklemek için kullanılabilir. Bunu yapmak yerine eğer İslâmlaştırmaya girişirsek hiçbir şey başaramayız.

Belirttiğiniz üzere, İslâm iktisadî bugün geldiğimiz noktada bir sosyal bilim inşa etmede başarılı olamadı. Henüz tam anlamıyla ortaya çıkmayan bu disiplin içerisindeki ana düşünce okullarını özetlerseniz bunlar neler olurdu?

Açıkçası İslâm iktisadî okulu (ekolü) söylemi büyük bir iddiadır. Bu türden bir yapılaşma çok uzun yıllar içerisinde gerçekleşebilir. Böyle bir yapının gerçekleşmesi için belli akademisyenler çevresinde toplanlar öğrenciler ve ardından o öğrencilerin öğrencileri... şeklinde bir süreç geçmesi gerekiyor. Bu sebeple bu söylem vaktinden önce söylenen prematüre bir kavramdır. Alanda çok değerli çalışmalar yapan akademisyenler

bugün var ancak onların öğrenciler ve ardından öğrencilerinin öğrencileri... gibi bir süreç henüz oluşmuş değil. Bu yüzden günümüzde İslâm iktisadî okulları şeklinde bir yapılaşmadan söz edebilmemiz mümkün değil. Çalışmalar ferdi olarak alan içerisinde yer almakta.

Peki, İslâm iktisadî metodolojisi üzerine konuşacak olursak, şimdiye kadar yapılan çalışmalar göz önüne alındığında İslâm iktisadî alanının iki metodolojik tartışmaya sıkıştığı görülüyor. Bunlar; Tevhidi Epistemoloji ve İktisat disiplininin toptan değiştirilmesi fikri. Bu ifrat tefrit noktalarının arasında siz nasıl bir İslâm iktisadî Metodolojisi görüyorsunuz?

Bu çok güzel bir soru. Ve bu soru İslâm iktisadî alanında pek çok kafa karışıklığının yaşandığı bir nokta. Benim fikrimce, bu kafa karışıklığının sebebi İslâm iktisadî öğretisi ile sosyal bir bilim dalı olarak İslâm iktisadî alanı kavramlarının birbirleriyle karıştırılmasıdır. Bu karışıklığı anladığımızda başarıya ulaşabileceğimize inanıyorum. İslâm iktisadî öncesinde iktisat disiplini; hipotez üretimi, hipotezlerin test edilmesi ve test sonucuna göre bu hipotezlerin teoriye dönüşmesi/rededilmesi şeklinde gelişti. Eğer İslâm iktisadî bir sosyal bilim alanı olmak istiyorsa bu bilimsel metodolojiyi takip etmek zorunda.

Öncelikli Meseleler ve Finansallaşma

Peki değerli hocam, İslâm iktisadının tüm bu metodoloji tartışmalarının dışında diğer birincil meseleleri nelerdir?

Evet, birincil meseleler... Kur'an-ı Kerim'de pek çok hikmetler dolu olmasına rağmen biz direkt olarak İslâm'ın ana kaynaklarına yönelmek yerine ana akım iktisada yöneliniyor ve bu geleceğin içerisine Kur'an'dan birtakım içerik ekliyoruz. Oysa, ana kaynaklarımıza geri dönmeliyiz. İslâm iktisadının bugünkü literatürünün çok az bir kısmı maalesef Kur'an'dan kaynaklanmış bilgiler. Kur'an-ı Kerim içerisinde adalet, gelir dağılımı ve servet dağılımında adalet, sosyal güvenlik, yoksulluk, refah ve hayırseverliğe dair pek çok hikmetler ile dolu. İkinci sorunumuz ise içtihat/yenilikçi düşünce üretimi yapmıyor olmamız. Fıkıhın ve İslâm iktisadî öğretilerinin çok eskiden belirlenen birtakım prensipleri mevcut. Ancak artık farklı bir zamanda yaşıyoruz. Yaşadığımız yeni

dönemde yeni bir düşünce tarzı geliştirip buna, yeni yaşam koşullarına uyarlanmamız gerekiyor. Eğer bu girişimi yapmayı başarabilirsek İslâm iktisadî alanı için bu bir kırılma noktası olacaktır.

Günümüzde İslâm iktisadî finansallaşma ile epey iç içe geçmiş durumda. Bu aşırı finansallaşmayı, finansal derinlik artışı İslâm iktisadî açılarından menfi bir gelişme mi yoksa müspet bir gelişme şeklinde mi görüyorsunuz?

Açıkçası, bilindiği üzere İslâm iktisadî çalışmaları faiz yasağı üzerine odaklanmıştı. Eğer tamamen faizsiz bir sistem oluşturulabilirse İslâm iktisadî sisteminin ortaya çıkacağı düşünülüyordu. Bu yüzden finansa ağırlık verildi ve finansal kuruluşlar kuruldu. Bu kurumların başarılı olup olmadığını tartışmayacağım ancak görünen o ki bu kuruluşlar aracılığı ile İslâmî bir iktisadî yapı kurulmuş oldu. Ancak bu yapılar İslâmî terminoloji kullandıkları için İslâmî sistem adını aldılar. Gerçekte bu kurumların yaptıkları şeyler geleneksel bankacılıktan çok farklı değil.

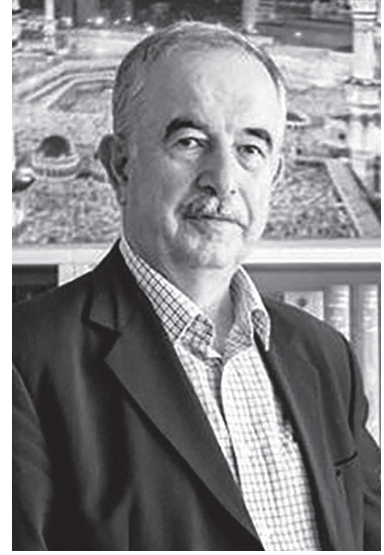
Sayın Khan, bizler burada İKAM olarak İslâm iktisadî ve ilişkili olduğu alanlarda çalışmalar yapan genç araştırmacılara bir takım fırsatlar sunuyoruz, onlarla birlikte çalışıyoruz. İslâm iktisadînin içerisinde bulunduğu tüm bu krizler içerisinde yetismekte olan yeni nesil genç araştırmalara tavsiyeleriniz nelerdir?

Her şeyden önce tüm araştırmacılara Kur'an-ı Kerim'i yeterince anlayabilecekleri kadar Arapça bilmelerini tavsiye ederim. İkinci olarak tüm araştırmacıların özgür ortamlarda, ifade özgürlüğünün olduğu ortamlarda çalışıyor olmaları gerekmektedir ki böylece tüm fikirlerin tartışıldığı, tartışılarak geliştiği bir ortam oluşabilsin. Hatta öğrencilerin kimisi marjinal görüşlere sahip de olabilir, yine de öğrenciler teşvik edilip özgürce fikirlerinin ifade edilmesinin desteklenmesi gerekir. Ardından tüm bu tartışmaların ışığında araştırmacılar bilimsel yöntemle üretim yapmaya yönlendirilmelilerdir.

Sağduyulu Bir Özeleştir: “Yüzleşme”

Bir dönem Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmüş bulunan Ali Bardakoğlu hocamızın, Kuramer Yayınları arasında çıkan, ‘İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme’ adlı eseri beni epeyce eskilere götürdü. İslâm’ın temel esprisini anlamaya, öğrenmeye başladığımız yıllarda, altmışlı yılların ortasından itibaren, söylem ve eylemlerimden ötürü, bizzat benim yaşadığım aforizmalar, gözümün önüne geldi.

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Geç Kalınmış Bir Yüzleşme mi?

Yüzleşme kitabı üzerinden bir dostum bana sormuştu, Ali Bardakoğlu geç kalmadı mı, diye. Yani Diyanet İşleri Başkanı iken bunları yapmalı ve söylemeli değil miydi? Hayır, dedim, insafa ve adalete davet ederek; kitabın adı bile yeterdi bu sağduyulu çıkışı takdir etmeye. Bardakoğlu hoca burada açıkça kendisini de katarak bir yüzleşme, özeleştir yapıyordu. Bir beşerden, hangi makamda olursa olsun, bundan fazlasını beklemek adil olmaz, diye düşünüyorum. Nitekim güncelliğini koruduğu için hatırlanacak olursa, Bardakoğlu hocamızın yakın arkadaşlarından Mehmet Görmez’in, Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan istifa ediş nedenleri, yeterli açıklamayı yapacaktır.

Yüzleşme kitabındaki analizleri fikir planında yıllardan bu yana yapa gelen birisi sıfatıyla ben her şeye rağmen, bu çalışmayı değerli buluyorum. Birilerinin gecikmiş sayması, birilerinin, eserin bütününe bakıldığında, adını yeterince doldurmadığı yönündeki itirazı, muhtelif zamanlarda yapılan konuşma ve yayımlanan yazıların bir

Toplumun en tepesinde görev yapmış, onları yönetme konumunda bulunmuş kimselelerin, bilmiyorum, yanıldım, en azından yanıltıldım, gibi ifadeleri kullanarak, yeniden toplumlarına dönüşleri, erdemli bir harekettir. Zaten kulluk sıfatı bütün sıfatlarının önünde duran insandan beklenen de bu davranışları sıklıkla göstermesi olmalıdır. Cehalet kavramını öğrendiğim ilk yıllarda, bu olayın bilmemek değil, bilmediğini bilmemek şeklinde anlaşılması gerektiğini anladığımda, kalbim öylesine rahatlamıştı ki. Çünkü İlahi Hitabın dilinde cehalet, en tehlikeli günah sayılan şirk ile eşanlamlı bir kelime olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Bir dönem Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmüş bulunan Ali Bardakoğlu hocamızın, Kuramer Yayınları arasında çıkan, *İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, adlı eseri beni epeyce eskilere götürdü. İslâm’ın temel esprisini anlamaya, öğrenmeye başladığımız yıllarda, altmışlı yılların ortasından itibaren, söylem ve eylemlerimden ötürü, bizzat benim yaşadığım aforizmalar, gözümün önüne geldi.

Bardakoğlu hoca kimi muhafazakâr çevrelerin bütün zamanlarda ve halen sıklıkla kullandıkları bir suçlama cümlesini naklediyor: “İslâm’ın temellerini köklerinden sarsan reformist.” Seksenli yıllarda Hikmet Zeyveli ile birlikte, Bursa’da, *Kelime* dergisini yayımlarken, derginin bizzat hizmetlilerinden birisi tarafından, özellikle Zeyveli hocanın yazıları münasebetiyle, “dini makaslıyorsunuz” suçlamasıyla karşılaşmıştık.

Hikmet Zeyveli ve Ali Bardakoğlu hocalarımız birkaç yıldan bu yana, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi bünyesinde, değerli iş adamı dostumuz Aziz Torun’un büyük maddi katkılarıyla, Kur’an Araştırmaları Merkezi (Kuramer) adlı bir özel enstitüde ilmi çalışmalarını sürdürüyorlar. Yayımladıkları eserler, yürüttükleri ilmi çalışmalar, ülkenin belli zinde dindar çevrelerinin yine ve hâlâ dikkatini çekmiş olmalı ki, sağdan soldan suçlayıcı, fitneyi körükleyici bu muhbirlerin: Kuramer ne yapmak istiyor, yoksa yeneden, dini makaslayanlar, faaliyete mi geçti korku ve kaygısıyla konuşup yazdıkları gözleniyor.

derlemesi olması bakımından taşıdığı zaafılar, bence eserin değerini düşürmüyor. Evet, keşke Bardakoğlu hocamız bu başlıkta bir eseri müstakil olarak ele alıp yazsaydı. Bu özlemini önsöz ve birinci bölümde İslâm'ın girişinde satır aralarında kendisi de itiraf ediyor gibidir.

Ali Bardakoğlu, “Beklenen Kurtarıcı İnancı”, ana başlıklı ilmi toplantıdaki açış konuşmasına, şöyle bir sualle giriş yapmıştı: “On dört asır önce İslâm dini geldi. Yüce Mevla vahyin son halkası olarak İslâm'ı, son kitabı olarak Kur'an'ı, son resûl olarak Peygamber Efendimizi gönderdi. Ancak aradan geçen on dört asırdan sonra kapımızın önüne gelen suyun kirlendiğini gördük... Kaynağından arı-duru çıkan bu su; hepimizi kıyamete kadar besleyecek olan bu memba, nasıl oldu da kirlendi ve İslâm dünyası bugün birçok sorunla boğuşur hale geldi?”

Buradaki acı teşhisin arkasından, mevcut kirlenmiş suyu tüketen zihni bünyelerin, enfeksiyon kapmış olmasını görmemek, mümkün müydü? Ciddi ve hatta hem hayati hem acil bir ameliyata ihtiyaç olduğu aşikârdı. Hoca, açış konuşmasının sonunda, Kuramer adına, bir ilim heyeti olarak bu ameliyathaneye müdahil olmaya çalışırken, asla ‘tek hakikatçı’ tavır içerisinde bulunmayacaklarını da eklemekteydi.

İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme, beş bölümden mürekkep, dört yüz sayfaya yakın ciddi, önemli bir terkip. Birinci “İslâm” başlıklı bölüm ile dördüncü “Fıkıh Yeniden Düşünmek” bölümleri, Müslüman okuyucuya yeni çağrışımlar yaptıracak önemli eleştiriler, teklifler, açılımlar getirmektedir. Kuşkusuz kitap bütün olarak ka-

Ali Bardakoğlu, Muhammed İkbâl üstadın, “dini düşüncede yeniden inşa” teklifine sıklıkla müracaat ederek bu yolun işlek tutulmasına çaba sarf etmektedir. Bütün zamanlarda polemik mevzuu yapılan, Hazreti Peygamber’e atfedilen bir sözün, kaynağını soranların bile hadis düşmanı ilan edildiğini bilerek, sünnet bahsine şöyle yaklaşmaktadır: “Sünnet, bütün Müslümanları kuşatması, eğitmesi, birleştirmesi gerekirken, geliştirilen “ehl-i sünnet” ve “sünnet-i seniyye” anlayışı, ayırıştırıcı ve dışlayıcı bir kavram oldu ve Müslümanların birbirini dışlamasının birinci mesnedi yapıldı.

leme alınmadığından kimi tekrarlar, hocanın da belirttiği gibi göze çarpıyor.

Teknik meseleleri bir kenara bırakıp esere dönelim. Bardakoğlu, Mısırlı İslâm alimlerinin ortak kanaatlerini paylaşarak başlıyor söze: “İslâm dini, müslümanlar yüzünden mahcup durumdadır.” Bütün kalbimizle paylaşmamız gereken bu acı reçetenin öğrettiği ve ilham ettiği dermanı kullanmaya başlayanların, bilmesi gereken ilk hakikati ise hoca şöyle dile getiriyor: “İslâm, Allah'ın gönderdiği dinin adı, Müslümanlık da bizim bu dini anlama ve uygulama tarzımızdır. Müslümanlığı İslâm'ın aynısı görmek, İslâm ile İslâm'ın tarihsel tecrübesini aynileştirmek ne kadar yanlışsa... İslâm'ın tarihsel tecrübesini yok sayma ve onu dinden bağımsız bir olgu olarak gösterme de bir başka yanlıştır.”

Süregelen Tartışmalar

Türkiye’de halen sürüp giden gelenekçilik, selefilik, modernite, reformizm tartışmaları hakkında, yerli yerinde bir ölçü belki ancak böylece konulabilir. Şimdi önemli olan bu yargıyı ölçü olarak kabul edip etme-

mek; kabul sonrasında da gereğini yapmaktır. İslâm'ın tarihsel tecrübesi içerisinde evet ataların dindarlıkları, Müslümanlıkları vardır. Ancak bu yaşama ve kültür birikimini bütünüyle İslâm saymak ne kadar doğrudur? Bardakoğlu bu sorunun cevabıyla da meşgul olmaktadır.

Şöyle sürdürerek konuşmasını: “Günümüz İslâm ulemâsının İslâm'ın itikat ve ibadet alanında hayli rahat konuşabilirken insan hakları, hak ve özgürlükler, demokrasi, ötekinin/ azınlığın hakkı, ekonomi, kamu hukuku, ceza hukuku, ticaret, aile/ evlilik, çok evlilik gibi birçok güncel konuda gelgitler yaşıyor olması”nın sebebini araştırıyor.

Geleneksel yaygın kabuller arasında kadercî, cebriyeci anlayış sürüp dururken, insan irade ve düşünce özgürlüğü alabildiğine kısıtlanmaya çalışılırken, Bardakoğlu, “İslâm’da imanın olmazsa olmazlarından biri hür iradedir” diyerek, sözü özgürlük meselesine taşımaktadır. İslâm öğretisinin tevhid ve şirk alanında tevhidden yana tavizsiz tutumunu hatırlatıp, gündelik hayat alanındaki esnek ve özgürlükçü bakışına dikkat çekmektedir. İslâm âlemindeki mevcut

dindarlık profili hakkındaki değerlendirmesi de önemlidir; şöyle söylüyor: “görsel dindarlık her zaman kolaydır, zor olan ise o dindarlığın içini doldurmaktır.” İslâm bakımından dindarlığın içini dolduracak olan akletme ve ilme tabi olmaktan başka yol var mıdır?

Aralarında yaşadığımız toplumda, üç ayrı meşruiyet ölçüsünün varlığına değinerek yazar bunun tevhidi zedeleyen sonuçlar, tehlikeler yarattığını göstermektedir. Yeri geldiğinde mevcut devlet yasaları, başka sefer mezhep bağımlılığı, bir başka seferde ise tarikat mensubiyetiyle, davranışlarının meşruiyetine sığınan kitlelerin açmazına neşter vurmaya çalışmaktadır.

Geleneksel yakınmalardan, savunmacı yaklaşımlardan birisi de, dış dünyadaki İslâm algısından hareketle yani “bizi sevmiyorlar, bizim dinimizi (batılılar) yok etmek istiyorlar, bizi bir kaşık suda boğmak istiyorlar” mız-mızlığına düşmekten kaynaklanmaktadır; yazara göre. Dini koruyacağım derken, kendini korumaktan aciz duruma düşen günün Müslüman’ına, şu uyarıda bulunmaktadır: “Dinin sahibi yüce Mevla’dır, O, dini koruyacaktır. Bize düşen O’nun dinini korumak değil, kendimizi korumaktır.”

Yüzleşme kitabının ana fikri sayılabilecek cümleler şöyle sıralanmaktadır: “İslâm dünyası bugün bir buçuk milyar, üç milyar olsa daha güçlü, hatta dünyadaki herkes müslüman olunca da en güçlü olmayız. İslâm zaten en üstün ve güçlüdür. Tek başımıza kalsak da müslüman olabilecek ve ayakta kalabilecek kadar özgüvenimiz yüksek, dini bilğimiz aktif ve Allah’a bağlılığımız güçlü olmalıdır.” Aslında bütün ki-

tabın özeti gibi duran bu sözlerdeki “özgüven” vurgusu yönündedir temel eksiklik.

Bu özgüven, müslümana bütün hayatı boyunca lazım olacak, onsuz kalındığında, dinsiz kalmış kadar büyük bir tehlike içerisine düşüldüğü anlaşılabilmektedir. Çünkü İslâm’ın nasları sonuçta sınırlı ilkeler bütünüdür. Oysa hayat, olaylar ve olgular hem sınırsız hem de sürprizlerle doludur. Onları karşılayabilmek, cevaplayabilmek için naslardan edinilen ölçü ve ilkelerle fikir imalatına girilerek, aklederek mümkün kılınacaktır.

Ali Bardakoğlu, Muhammed İkbâl üstadın, “dini düşüncede yeniden inşa” teklifine sıklıkla müracaat ederek bu yolun işlek tutulmasına çaba sarf etmektedir. Bütün zamanlarda polemik mevzuu yapılan, Hazreti Peygamber’e atfedilen bir sözün, kaynağını soranların bile hadis düşmanı ilan edildiğini bilerek, sünnet bahsine şöyle yaklaşmaktadır: “Sünnet, bütün Müslümanları kuşatması, eğitmesi, birleştirmesi gerekirken, geliştirilen “ehl-i sünnet” ve “sünnet-i seniye” anlayışı, ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir kavram oldu ve Müslümanların birbirini dışlamasının birinci mesnedi yapıldı.”

“Ehl-i sünnet omurgası” adı altında birilerini modernistlik, reformistlik, oryantalistlikle suçlayan kimi Türkiyeli aydınların varlığından belli ki haberlidir Bardakoğlu. Onlara bir uyarı olur mu bilinmez ama samimi müslümanlar bakımından düşündürücü kalması bile yeterlidir; umulur ki ibret alırlar.

Öncelikle şunu belirtmelidir ki Ali Bardakoğlu “İslâm Hukuku” söyleminin yanlışlığına değinerek, hem doktriner hem de terminoloji bakımından çok

önemli bir tespit yapmaktadır. Bizim beşeri çabalarımızın bütününü hukuku değil fıkıhı oluşturmaktadır. Çünkü hukuk yani mutlak hak ancak Allah tarafından ortaya konulmuştur. Eserin fıkıh bahsine yaklaşımı ve yorumu da ciddi dersler içermektedir. Öyle ki özellikle yeni zamanlarda bütün dünya müslümanları bakımından üzerinde durulması, düşünülmesi lazım gelen mezhepçilik, fırkacılık fitnesini deşifre eder mahiyettedir. Şöyle söylüyor: “Fıkıh, çoğu zaman geçmiş dönemlerin hayatını normatif kalıplarda çerçeveleyip bize model olarak sunan ve bizleri o dönemde ve şartlarda yaşamaya dini bir ödev olarak yönlendiren bir bilgi yığına dönüştü.”

Meseleyi biraz daha derinleştiren yazarın çıkış yolu olarak gösterdiği bakış açısı da üzerinde ciddiyetle durmaya değerdir: “Fıkıhın temsil ettiği hukuk kültürünün ve ameli tecrübenin “dine uygun olarak” değil, “dine aykırı olmadan” gerçekleşmesi yeterlidir.” Gelin görün ki fıkıhın hem de yalnızca tek bir meşrebinin görüşleri, çoğu kez Müslümanların önüne din olarak çıkartılmakta, despotik biçimde uygulatılmaya çalışılmaktadır. Osmanlı’nın son dönemlerinde can havliyle yazılmaya başlanan ünlü Mecelle bile yalnızca Hanefî fıkıhı gözetilerek kaleme alınmıştı ne yazık ki. Yazarın da vukûfiyetle zikrettiği gibi bu ve benzeri “tek hakikatçı” temayül ve uygulamalar müslümanların önünde dehşetli barikatlar olarak durmaktadır.

Fıkıhî bir korkutma ve cendere altına alma aracı olarak müslümanların başı üzerinde kullanılanların ahvalini sergilediği yerde yazar, şunları söylerken ne

kadar haklıdır: “Müçtehitler içeri kimse girmesin diye, ehil olmayanlar aramıza girmesin diye etraflarına aşılması neredeyse imkansız duvarlar ördüler. Fakat o kadar sağlam ördüler ki bu sefer kendileri dışarıyı göremez, dışarı çıkamaz oldular... Ördükleri duvar başkalarının içeri girmesine engel olmaktan çok, onların dış dünya ile iletişimine engel oldu.”

Herhangi bir klasik fıkıh kitabına bakanlar, orada, “mutlak müçtehidin şartları” bahsini görececek, okuyacaklardır. Öylesine zor şartlar üretilmiştir ki, adeta Hazreti Peygamber bile bu şartları haiz görünmemektedir. Yazarın muhtemelen endişesini körükleyen bu durum, müslümanın hayatını kolaylaştırmak yerine, daha da zorlaştıran bir ilmi-halin yenilenmesini adeta kendiliğinden dışa vurmaktadır. Mevcut itikat literatürünün de fıkıhtakinden pek bir farkı olmadığını gösteren şu cümleler üzerinde de durup düşünmek gerekmektedir: “Maturidi olduğunu zanneden ama kutsalla ilişkisi Eş’ari ve kısmen de cebri bir bakış açısıyla şekillenen günümüz müslümanları...”

İtikatta Maturidi mezhebine bağlılık iddiasındaki kitlelerin bu bilgisi yanlış olduğu gibi, amelde de Ebu Hanife’yi izleme iddiası da temelden yanlıştır. Artık yalnızca ilim çevrelerinde değil, ortalama müslümanlar arasında da bu hakikatlerin açılması ve tartışılması günü çoktan gelmiştir. Maturidilik adeta bir akletme merkezli mektep iken, akletmeyi iman bahsinde işe yaramazmış gibi gösteren mevcut geleneksel anlayış, nasıl Maturidiliğe refere edilebilir? Yahut da, rey ekolü olarak bilinen Ebu Hanife’nin bağlıları, ortalık-

ta dolaşan bunca uydurma hadise -yalnızca amelde değil itikatta da- nasıl itibar edebilir?

Ali Bardakoğlu hocamızın “yüzleşme”sinden nasibini alanlar arasında bir hayli kendi meslektaşları da var. Çoğunu, dipnotta ismini anarak, benzer yüzleşmeye çağırmaktadır. Yazılan kitaplar, yapılan konuşmalar, varılan yargıların isimlendirilmesindeki yanlışlıklara değinmektedir. “İslâm’a göre, İslâm, İslâm’da, Kur’ân’a göre, İslâm gerçeği” gibi yaklaşımların “tek hakikatçi” olma tuzağına düşme ihtimalinden ötürü, sakıncalı olduğunu görmek gerektiğini işaret eder. Ayrıca “İslâm müsaade etmez, Kur’ân yol vermez” türünden kesin yargıların yanıltıcılığının da düzeltilmesini önerir.

Yazarın “sular bulanmıştır” derken ki değerlendirmesi, müslüman bireyin, özellikle düşünce ve ifade özgürlükleri üzerinde düşünürken vardığı bir sonuç olsa gerektir. Zira onun bakışı ve anlayışını özetleyen şu yaklaşım başka nasıl yorumlanabilir: “İslâm dininin öteki semavi dinlerden belki de en önemli farkı kurumsal din yerine, bireyin merkezde olduğu, bireyin hür seçim ve davranışlarıyla oluşan ve böylece sosyalleşen bir din

anlayışını getirmiş olmasıdır.”

Burada kurumsallıktan maksadın, din adamları sınıfı ve kilise yani mabet merkezli dindarlıklardır. Kilise ve havralardaki ritüellerin birer şölen, tören atmosferi içerisinde ve mutlaka mabede bağımlı yapıldığı hatırlanırsa, yazarın meramı daha doğru anlaşılacaktır. İslâm’ın kulluk eylemleri ayin değil birer bilinç manifestosudur. Allah ile kulu arasında hiçbir güç, aracı bulunamaz. Her müslüman bizzat dininin adamıdır. Allah’tan başka kimseye muhtaç değildir onlar. Gelin görün ki vakia tam tersine dönmüştür, şöyle ki: “Bizim geleceğimizde bireyin fazla inisiyatifi yoktur, oldukça edilgendir ve ‘ne varsa ya yukarıdan bize gelmelidir ya da büyüklerimiz bize emretmelidir’ düşüncesi aramızda hayli yaygındır.”

‘Beklenen kurtarıcı’ inancının aşıladığı bir marazi durum olarak görünen bu halin çözümü ve cevabı, yine insan tekinde, bizzat bireyin kendi bünyesindeki cevherde yatmaktadır. Allah’ın sembolik anlamda başka varlıklara teklif ederek, onların yüz çevirmesi sonrasında, Âdemoğlunun benimsediği ve üstlendiği emaneti, hakkiyle yerine getirebilmesi, sorumluluğunu idrakte başlayacaktır. Sorumluluk ise bunu yerine getirebilecek bir iradenin imkânı ile sağlanacaktır. Yani verilmiş olan inisiyatifi ertelemeyen, başkasına yüklemeyen bizzat kullanarak gerçekleşecektir.

Dinin Kurucu İki Kaynağı

İslâm bu emanetin ne olduğunu, onu gerçekleştirecek iradenin sınır ve imkânlarını öğretmektedir. Yazara göre: “Dinin kurucu iki kaynağı olan Kur’ân ve Sünnet’teki hükümlerin insan

zihninin cevabını aradığı her soruyu karşılayamadığı, bireysel ve sosyal hayatın her alanını ayrınılılarıyla ele almadığı çoğu yerde cevaba ve çözüme yardımcı olacak ana ilke ve hedefleri vermekle yetindiği ve geride “Bilinçli boşluk” denilebilecek geniş bir alan bıraktığı da bilinmektedir...”

Bilinmekte midir gerçekten; işte burası çok kuşkuludur. Bilinmesi lazım gelmektedir ama maalesef çoğunlukla bilinmemektedir. Nitekim eser bu hususta da somut örnekten hareket ederek sözlerine, yaklaşımına açıklık getirmektedir: “Din eğitimi bir toplumun sorunlarını çözüp huzuru ve sükûneti mi sağlar yoksa kargaşayı mı artırır? İki yüz bin civarında medresenin olduğu Pakistan, binlerce medresenin (aktif halde) bulunduğu Afganistan örneği”ni hatırlatarak düşünmeye çağırır. Türkiye’de ise özellikle son yıllarda neredeyse bütün liseleri imam hatiplere çevirme çabasının, fiziki değişimden gayri neye hizmet ettiği ciddi biçimde tartışılmalıdır. Fiziki mekânları çoğaltmak yerine muhteva ve müfredat üzerinde ne zaman ilmi ve ciddi çalışmalar yapılacaktır?”

Yazarın, “dinin kurucu iki kaynağı”ndan birisi olarak gösterdiği sünnet konusunda da alışılmışın dışında tanımlamaları vardır. En evvela “sünnetle hadisin aynileştirilmesi” yanlışlığına uzun boylu değinmektedir. Toplumun genel bilgi akışına bakıldığında, sahiden böyle bir hastalık karşımıza çıkar. Hadis denince sünnet, sünnet denince hadis anlayan birileri bugün hem de İlahiyat Fakültelerinde hocalık yapma savaşı vermektedirler. Bu bakımdan: “Sünnetin dini ilimlerdeki geleneksel tanımlamala-

rının yeni bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi ve yeniden tanımlanması ihtiyacı açıktır.”

Bütün İslâm coğrafyasında bugün mevcut bulunan ilmi ve fikri kaosun asıl sebebi üzerinde düşünürken, yazarın keşfettiği “tek hakikatçi” yaklaşım, önem kazanmaktadır ve son derece isabetli görünmektedir. Herkesin kendine ait bir fikrinin bulunması elbette fitratın gereğidir ve İslâm’ın da teklifidir. Ancak beşeri fikirlerin, galip zanların ortaya çıkardığı meşrepler, mektepler, mezhepler, tarikatlar, asla “tek hakikat”i temsil etmezler, edemezler. Tek hakikat, da-ima ve her zaman, yazara göre, “dinin kurucu iki kaynağı Kur’ân ve Sünnet”ten ibarettir. Bizim de paylaştığımız bu iddianın ötesindeki bütün İslâmî tecrübeler birer kültürel malzeme olarak elbette değerlidir. Ancak müslümanlar arasında fitneye, ayrışmaya, ötekileştirmeye, karalamaya hatta birbirini tekfir etmeye vardırıracak iman ilkeleri değildirler. Nitekim “bilgiye iman edilmez.” Bilgi mevzuu olan meselelerle iman mevzuu olanı karıştıran zihinler, olayın içerisinden çıkamazlar.

Mezhep kavgalarının, fırkalara bölünmelerin temelinde yatan, o “tek hakikatçi” mantığın bütün müslümanlarca üzerinde düşünülüp tartışılması ve yazarın haklı yakınma ve yargısının hışmından kurtulmak lazımdır: “günümüz İslâm dünyasında “tek hakikatçi” yaklaşım ve söylem egemendir.” Kitabı sonlandırırken şunları not etmektedir Bardakoğlu: “Son söze, İslâm ile müslümanlık arasındaki farka bir kez daha vurgu yaparak girmek istiyorum. Hâsılı “İslâm ışığında ”müslümanlığımız” ile yüzleşmeliyiz.”

Eser boyunca “biz” üslubunu kullanan, eleştirilerine zaman zaman bizzat kendisini de katarak konuşan ve yazan Ali Bardakoğlu, bu çalışmasıyla değerli uyarı ve yaklaşımlarda bulunarak okuyucuya önemli bir rehberlik etmektedir. Belki de Diyanet İşleri Başkanlığı esnasında, bürokrasinin kötü kumpasları arasında yaşadığı sıkıntıların posasını, *Yüzleşme*’deki metinlerle dışarıya atmaya çalışmaktadır. Başlangıçta da söylediğimiz gibi Türkiye toplumu en tepede, yönetici konumunda bulunan kimselelerden, bugüne kadar böyle erdemli davranışlar görmediği için biraz sarsılacaktır. Varsın sarsılsın. Asırlardır kendisine içirilen bulanık suyu dezenfekte edecek, yabancı unsurlardan arındıracak, onu yeniden aslına döndürerek hakikaten toplumsal şifaya dönüştürecek böylesi çağrılarına kulak asılmalıdır.

Yine ve elbette suların bulanık kalmasını arzulayan, ellerindeki saltanatın gideceğinden korkan birileri çıkıp, “Kuramer ne yapmak istiyor, bunlar dini makashyorlar” diye yaygara kopartacaklar; ne var ki ilim bir kere gündeme geldi mi onun bereketi cehaletin kesatlığına benzemez. İlmi ve ilmî tutumu moda haline getirirsek ünlü müslüman müellif Abdullah Draz’ın şu yakınmasından belki kurtulur toplumumuz, şöyle söylüyordu: “Eğer şaşırırsan, cehalete götüren bilime ve sahibini karanlıklara hapseden dindarlığa şaşırsın.”

Düşünmenin Zamanı (mı?) Ya da Zamane Düşünceler

Tarık Zafer Tunaya'nın 'Türk Düşüncesinin laboratuvarı' olarak nitelendirdiği II. Meşrutiyet sonrasında Prens Sabahattin liberalliğinden sosyalist hareketlerin nüveleri sayılabilecek oluşumlara ve Said Halim Paşa'nın sadrazam olmasıyla kısmî bir iktidar deneyimi de yaşayan İslâmcılığa kadar hemen her kanattaki temel kaygı ya da sunulan önerilerin nihai amacı devleti bu çöküşten kurtarmaktır.

Yunus ŞAHBAZ

Türkiye’de düşünsel, entelektüel üretim açısından bir gerileme, sığlaşma olduğu sık sık dile getirilen bir husustur. Sol ve Seküler çevreler bu durumu İslâmcılığın Devletle/İktidarla kurduğu münasebetten doğan bir maraz olduğunu iddia etse-ler de söz konusu vaziyet daha geniş anlamda mevcut Türk düşüncesinin her kanadında görülmektedir. Sosyal medya, internet ve matbuat imkânlarındaki onca gelişmeye ve her şehirde üniversitede kurulmasına karşın mevcut düşünsel üretimdeki sorunları aşamamamın, yani niceliğin niteliğe yansımamasının daha kronik problemleri olduğu aşîkârdır. Bu durum üzerinde tekrar tekrar düşünülmesi ve her kesimin kendi muhasebesini çok geç olmadan yapması; konulan teşhisler üzerinden bir yol ha-

ritası belirlenmesi, ‘cendereden’ nasıl çıkılacağına ilişkin önerilerin belirlenmesi gerekmektedir. Türk düşüncesinin mevcut hâli üzerine (yeniden) düşünmek ve temel meseleler üzerine tekrar eğilmek için Ankara Ayaş’ta ‘Türkiye’de Düşünce ve Sorunları’ üzerine bir çalıştay düzenlendi. Çalıştay’a Yasin Aktay, Kurtuluş Kayalı, Ahmet Kemal Bayram, Osman Konuk, Murat Yılmaz, Cevat Özkaya, Ercan Yıldırım, Öner Buçukcu, Hamit Emrah Beriş, Nurettin Kalkan, Maşallah Nar, Abdülazim Şimşek, Yücel Bulut, Mehmet Karataş gibi akademi ve matbuat aleminin farklı isimleri katıldı. Katılımcıların önceden dağıtılan sorular üzerinden kendi görüşlerini açıklaması şeklinde gün boyu süren bir program icra edildi.

Beka Meselesi Versus Siyasal Angajman

Çalıştayın katılımcılarından Ahmet Kemal Bayram hocanın dikkatini çektiği gibi neyin düşünce olup olmadığı, sözgelimi sosyal medyada bir konuda görüşlerini açıklayan bir köşe yazarının yazdıklarının düşünce sayılıp sayılmayacağı başlı başına bir konudur. Yani Türk düşüncesinden ve sorunlarından daha önce düşünce, düşünme kavramlarının kendisinin sorunsallaştırılması gerekmektedir. Yasin Aktay hocanın Husserl’den aktararak söylediği gibi düşünme bir nesneye/meseleye binaen üretilir ve Türk düşüncesinin düşünüm kaynakları nedir şeklindeki bir soru aslında düşüncenin ne’liğini, nasıl’lığını da ortaya çıkaran bir sorudur.

Bu bağlamda çalıştayın ilk bölümünde, özellikle Nurettin Kalkan’ın altını çizdiği gibi, Türk düşüncesinin teşekkülünde temel role sahip ‘beka meselesi’ üzerinde duruldu. Tanzimat için de Meşrutiyet dönemleri için de Türk/Osmanlı aydınını tetikleyen unsurların başında ‘Bu devlet nasıl kurtulur’ sorusu geliyordu. Tarık Zafer Tunaya’nın ‘Türk Düşüncesinin laboratuvarı’ olarak nitelendirdiği II. Meşrutiyet sonrasında Prens Sabahattin liberalliğinden sosyalist hareketlerin nüveleri sayılabilecek oluşumlara ve Said Halim Paşa’nın sadrazam olmasıyla kısmî bir iktidar deneyimi de yaşayan İslâmcılığa kadar hemen her kanattaki temel kaygı ya da sunulan önerilerin nihai amacı devleti bu çöküşten kurtarmaktır. Esasında bu çizginin Cumhuriyet’in ilk yıllarında çağdaşlaşma davası etrafında, ‘60’larda kalkınma meselesi

olarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim günümüzün reel politik atmosferi de buna uygun bir ortam sunmaktadır ve Ercan Yıldırım'ın da altını çizdiği gibi Türkiye'nin içerde ve dışarda karşı karşıya kaldığı mevcut durum reel politikten, devletten soyut bir düşünsel ortama çok da imkân sunmamaktadır. Bakış açısına göre bunu bir avantaj ya da dezavantaj olarak anlamak mümkün ancak nasıl bakılırsa bakılsın Türk düşüncesi üzerine düşünmek isteyen herkesin önünde durmaktadır bu gerçek.

'Türk düşüncesinin kaynakları neler olabilir' sorusu etrafında düşünüldüğünde beka meselesi önemli bir tezdır. Ancak beka meselesinin de siyasal angajmanla ve bu angajman münasebetiyle üretilen düşünceyle yakından bağlantısı vardır. Nitekim Öner Buçukçu sosyal medya, gazeteler, akademi gibi unsurların esasında düşünce kaynağı olamayacağını ve düşünce için bir kaynak aranacaksa siyasal angajman meselesine odaklanılması gerektiğini belirtti. Buçukçu'ya göre siyasal angajman Türk düşüncesinin hem kaynağı hem de boyutunu belirleyen temel unsur rolündedir.

Buçukçu'nun tespitinin biraz genellemeci tarafı var ancak daha genel anlamda düşünce siyaset ilişkisi hem Türk düşüncesinde hem de bilgi üretiminde hep tartışmalı bir konudur. Düşünce ediminin siyasal gündemle, devletle münasebeti ne derecede olmalıdır ya da hiç olmamalı mıdır? Foucault'nun bilgiyle iktidar arasında olduğunu iddia ettiği kaçınılmaz ilişkiyi bir kenara

ra koyarsak, hemen her dönemde siyasal olayların müspet ya da menfi anlamda düşünce ve düşünürler üzerinde etkisi olduğu muhakkaktır. Bu Hobbes, Machiavelli gibi doğrudan siyasal düşünce için geçerli olduğu gibi, Yasin Aktay hocanın da belirttiği üzere, Gazali örneğinde fikhî, kelâmî meseleler için de böyle olabilmektedir. Yani siyaset biliminde ya da sosyolojide tarih-

Akademi dünyasının hem siyasetle hem de devletle kurduğu ilişki de sorunsallaştırılabilir. Son dönemlerde alanında önemli üretimler yapan isimlerin siyasete atılmasına ek olarak, 'akademinin bürokratikleşmesi' diyebileceğimiz bir süreç yaşanıyor. Özellikle akademide en verimli dönemler olan doçentlik sonrası dönemde birçok ismin bürokrasiye geçmesi ya da kariyerine akademide başlayıp önemli yüksek lisans ya da doktora çalışmalarına imza atmış isimlerin akademide devam etmek yerine bürokrasiyi tercih etmesi bu durumu örneklemektedir.

te iz bırakan isimlerin siyasetle iç içeliği ya da İbn Haldun örneğinde olduğu gibi bizzat devlet adamlığı tecrübeleri de vardır. Ancak, bizce buradaki sorun mevcut bir politik sorundan siyasal ya da sosyolojik düşünsel üretimler yapmak değil, düşünsel üretimin mevcut siyasal atmosferi meşrulaştırmak adına yapılıyor olmasıdır. İkisi arasında ince bir çizgi vardır ve Türk

düşüncesinin reel politikle olan münasebetinin düşünceyi kötümleştirici yönü de budur.

Yine bu bağlamda akademi dünyasının hem siyasetle hem de devletle kurduğu ilişki de sorunsallaştırılabilir. Zira Ercan Yıldırım 'akademiden uzun zamandır düşünce çıkmıyor' şeklinde bir tespitte bulundu. Bu tespitin de büyük oranda haklı olduğunu kabul etmemek mümkün

değil ancak bu durumun da esaslı sebepleri var ve bunlara değinmek gerekir. Örneğin son dönemlerde alanında önemli üretimler yapan isimlerin siyasete atılmasına ek olarak, 'akademinin bürokratikleşmesi' diyebileceğimiz bir süreç yaşanıyor. Özellikle akademide en verimli dönemler olan doçentlik sonrası dönemde birçok ismin bürokrasiye geçmesi ya da kariyerine akademide başlayıp önemli yüksek lisans ya da doktora çalışmalarına imza atmış isimlerin akademide devam etmek yerine bürokrasiyi tercih etmesi bu durumu örneklemektedir. Mevcut iktidar tarafından belirli bir 'misyon' üzere kurulan Yıldırım Beyazıt, Ankara Sosyal Bilimler, Necmettin Erbakan Üniversitesi gibi üniversitelerden beklenenin alın-

mamasını da bu minvalde değerlendirmek gerekir. Mahmut Hakkı Akın hocanın yerinde tespitiyle yetersiz sayıda personelle sırf niteliksel artış için bölümler açılmasını da bu bağlamda dikkate almakta fayda var.

Ancak yakın dönem Türk düşüncesinde hem siyasal angajmanı/iddiası belirleyici olan hem de bir paradigma oluşturabilen isimler de öne çıkmıştır. Doğan

Avcıoğlu ve *Türkiye'nin Düzeni* bu anlamda iyi bir örnektir. Öte yandan İsmet Özel'in *Milli Gazete* yazıları da benzer bir bütünlüğü ifade eder. Ancak günümüzde, Kurtuluş Kayalı hocanın haklı olarak vurguladığı gibi, *Türkiye'nin Düzeni* gibi bir kitap yazılamıyor olması içinde bulunduğumuz cendereyi örneklemesi açısından manidardır. Paradigma belirlemek, yeni bir 'mesele' ortaya koymak ve en azından bu mesele üzerinden düşünmeye davet etmek Türk düşüncesine bir süredir uzak kalmıştır.

Tercümenin Kuruculuğu ya da Yıkıcılığı

Türk düşüncesindeki sorunların ortaya konduğu birinci oturumdan sonra, ikinci oturumda bu durumun sebepleri de sayılabilecek tercüme faaliyetleri, matbuat ve kültür işlerinin sorunları gibi konular daha çok ön plana çıktı. Cevat Özkaya meselelerin özünde olan sorunlara değindi. Özkaya'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın son dönemde geliştirdiği telif politikalarına yönelik haklı eleştirileri vardı. Hem yurtiçi hem de yurtdışı eserlere 70 yıllık gibi bir telif süresi düzenlenmesi gerçekten de pratik olarak yayın dünyasını hayli zorlamaktadır, Özkaya'ya göre, İbrahim Tenekeci'nin de son dönemlerde yazdığı bir yazısında belirttiği gibi, zaten tenzili rütbe olarak görülen bir bakanlıkta kırtasiyecilik işlerinin daha öne çıkarılarak yayın dünyasını zorlaması yerine, yayıncıların işlerini kolaylaştırıcı politikalar geliştirmesi kuşkusuz daha çok arzu edilmektedir.

Ancak hem yayın dünyası açısından hem de düşüncenin

şekillenmesi açısından tercüme faaliyetleri Türkiye'de uzun süredir bir tartışma konusudur. Hilmi Ziya Ülken'in bile tercümenin rolü üzerine müstakil bir kitap yazma gereği duyduğunu da göz önüne alırsak, meselenin mahiyeti daha iyi anlaşılabilir. Ancak tercüme konusunu problemli kılan husus, onun düşünsel değerlendirmesinden ziyade teknik boyutudur. Cevat Özkaya'nın da belirttiği gibi, Türkiye'de tercüme işini 'meslek' olarak yapan kişi ya çok az ya da hiç yoktur. Daha çok, dil bilen ama aslı başka bir işi olan ve tercümeyi ikinci/yan bir iş olarak yapan kişilerin bir faaliyeti söz konusudur. Bunun doğal sonucu olarak da metnin alanına hâkim olmayan hatta o alanla metnin yazıldığı dili bilmekten başka bir münasebeti olmayan kişilerin yaptığı çeviriler azımsanmayacak kadar çoktur. Bu da teknik anlamda tercümenin niteliğini düşürdüğü gibi, metnin merkez kavramlarının dahi yanlış çevrilmesine sebep olmaktadır. Ahmet Kemal Bayram hocanın Foucault çevirilerinde düşünürün en çok karşı olduğu 'özne' kavramının *subject*'in karşılığı olarak çevrildiğini; oysa Foucault'nun bu kavramı, düşünsel bütünü de göz önüne alınca, kelimenin 'özne' anlamında değil de, tam tersine, 'tebaa', 'uyruk' anlamında kullandığını hatırlatması bu durumun iyi bir örneği oldu.

Teknik konulardaki problemlerin yanı sıra, tercümenin düşüncenin şekillenişinde de, Ercan Yıldırım'ın yerinde tespitiyle, araçsal bir yönünün olduğunu da vurgulamak gerekir. Son dönemde sol çevrelerde, özellikle Gezi Olayları'ndan sonra, direniş, halk hareketi gibi tema-

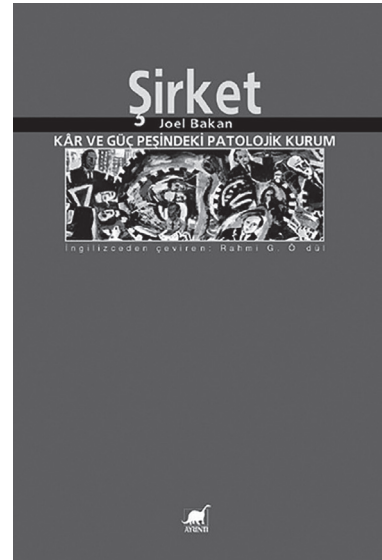
larda ve Suriye başta olmak üzere bölgesel olayların da etkisiyle Türkiye kamuoyunu daha fazla meşgul eden milliyetçi Kürt siyasal hareketine daha sempatiyle yaklaşan aynı çevrenin ulusal sorun, etnik meseleler üzerine daha fazla çeviri ve telif eser yayınladığı görülmektedir. Aynı şekilde, kitabın tanıtım bölümündeki ifadeyle, 'devletleşemeyen veya devletsiz bir halk olan Kürtlerin' diploması tarihinin yazılması da aslında yayıncılık ve çeviri faaliyetlerinin belli bir misyon ve bağlamda cereyan ettiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda kimlik meselelerinin neden son dönemde ortaya çıktığına ilişkin bir akıl yürütme de Kürt sorunu, bölgesel konjoktür ve reel politik kaygılardan bağımsız olamayacaktır.

Sonuç olarak, Türk düşüncesini kendine dert edinen, bazı meseleleri 'mesele' eden isimlerin *Akademi Siyaset Kültür Etütleri Derneği (AKSED)* ve Öner Buçukcu'nun organizasyonuyla bir araya gelmesi, politik olanın bir anlamda gittikçe her şey demek olmaya başladığı ve her alanı işgal ettiği bir vasatta ayrıca önemlidir. Politik meseleler, kendisini daha çok siyasallık üzerinden bina eden modern zamanda kuşkusuz ki çok önemlidir ancak her şeyin niceliksel olarak son derece arttığı ve fakat niteliksel anlamda yozlaştığı zamanlarda kültürün, sanatın, düşüncenin de kendi sorunlarına, yeni açılımlarına odaklanmasına her zamankinden fazla ihtiyaç vardır. Belki de, son dönemde paradigmayı yenileyen bir düşünür çıkmamasının sebeplerini bu alanların özerkliğinin ya da iç içe geçmişliğinin mahiyetinde aramak gerekir.

“Şirket”: 21. Yüzyılın Günah Keçisi mi?

Joel Bakan, *Şirket* adlı kitabında Anglo-Amerikan işletme sistemi şeklinde tanımladığı modern şirketi eleştirel bir tarzda incelemeye çalışmaktadır; fakat bu inceleme tarihsel bağlamından kopuk bir genelleştirme ile günümüz gelişmelerini dikkate almaz. Getirdiği kısıtlı bakış açısı ile Bakan, devlet fetişizmine meşruiyet kazandırma gayretinde olduğu kadar ulusal bir tepkiden de daha fazlasını ortaya koyamaz.

Haşdar Barış AYBAKIR

A nayasa hukuku, hukuk kuramı, iktisadi hukuk ve sosyo-hukuk alanlarında çalışmalar yürüten ve Kanada Anayasa Hukuku'nu incelediği *Just Words: Constitutional Rights and Social Wrongs* kitabı ile ünlenen Joel Bakan, 2003 yılında yayımladığı *The Corporation (The Pathological Pursuit of Profit and Power)* adlı eseri ile ününü hukuk çevrelerinin dışına da taşımış ve yayımlandığı yıl filmi de çekilmiştir. *Şirket (Kâr ve Güc Peşindeki Patolojik Kurum)*, şirketlerin evrimini eleştirel bir tarzda ele alır.

Anglo-Amerikan İşletme Tarzı

Bakan, kitabı boyunca şirket sözcüğünü halka açık, Anglo-Amerikan işletme tarzını tanımlamak üzere kullanır. Ona göre 150 yıllık bir zaman dilimi içerisinde değerlendirilen şirketler için en önemli tarihsel dönüşüm, 1898 ile 1904 yılları arasında gerçekleşmiştir. Hukuki düzenlemeler ile de, on yıl gibi kısa bir süre içerisinde, 1800 şirket 157 şirket halinde birleşerek bireysel girişimlerden hissedarların oluşturduğu tüzel kişiliklere sahip büyük işletmeler ha-

line gelmiştir. Bu dönüşüm anını şirket kapitalizminin başlangıcı olarak değerlendiren Bakan, bu tarihten sonra şirketleri ellerine büyük bir güç geçiren, psikopat davranışlar sergileyen ve dolayısıyla da denetim altında tutulmaları gereken kurumlar olarak tasavvur eder.

Şirketler, belirsizlik taşıyan konumlarından zamanla dünyanın egemen ekonomik kurumları haline geldiği savunulmaktadır. Kapitalist dünya-ekonomisinin beş yüzyılı aşkın serüveninde kısa bir zaman dilimine denk düşen ABD hegemonyası içerisinde şekillenen çokuluslu şirketler tarihsel bağlamından kopartan bu genelleme, hem kısır bir bakış açısı sunmakta hem de devlet fetişizmine meşru bir zemin kazandırmaktadır. Bu sınırlayıcı ve fetişist algı, dünyayı düzenleyen tek gücün şirketler olduğu tasavvuruna dayanır. Dahası hiçbir şey sandığımız gibi değildir ve bugün şirketler kültür ve ideolojileri ile hayatlarımızı yönetmektedir: Ne yiyeceğimizi, neyi giyeceğimizi, ne yapacağımızı, nerede çalışacağımızı belirlemektedirler. Panoptik bir yapı içerisine sıkışıp kal-

mışızdır. Fakat ilginç olan bir şey vardır ki, bütün bu kuşatılmışlık ortamına rağmen Bakan'ın bize çözüm yolları da önerebilmesidir: Etkili hükümet düzenlemeleri; ama ekonomiye değil şirketlere! Ancak bu yolla, şirketlerin yol açtığı suiistimaller durdurularak, insani ve demokratik bir düzene erişebiliriz. ABD Posta Hizmetleri de buna örnek gösterilerek, Obama'nın, bugün artık pek de geçerliliği kalmayan, ekonomi politikaları ile uyumlu ve sigorta şirketleri tarafından da hiç hoş karşılanmayan Neo-Keynesyen politikalar meşrulaştırılır. Böylece Panoptik bir yapı karşısında dünyaya büyü bozulmuş bakışlar atan melankolik tavır, kendini gerçekliğinden soyutlanmış bir devlet fetişizminin içerisinde bulur.

Şirketin gelişiminin/dönüşümünün sınırlandırılarak ekonomik, siyasal ve toplumsal bağları yıpratıcı bir mekanizma şeklinde tarihsel bağlamından kopuk ele alınması, onun maskesini düşürmeye yetmeyeceği gibi bizi bütüncül bir bakış açısından da mahrum bırakır. Aksine şirketlerin gelişimi ve dönüşümü, kapitalist dünya-ekonomisi ar-

dıl sistemik birikim dairelerinin (hegemonik döngüler olarak sırasıyla Ceneviz, Hollanda, İngiltere ve ABD) tarihsel bağlamı içerisinde incelendiğinde, belli bir meta zincirine olabildiğince bağlanan bütünsel yapılar olduğu anlaşılabacaktır.

Birikim Döngüsüne Uygun Hareket

Kısaca söz etmek gerekirse, ilkin 14. yüzyılda bir kent-devleti olan Ceneviz Atlantikçi dünya-ekonomisi şebekeleri ile bütünleştirerek kapitalizme geniş bir yaşam alanı sunma başarısını gösterdi. Bu dönemde kapitalistler ve tefeciler, gerek ihtiyaçlarını karşılamak gerekse de keşif politikalarına uygun bir şekilde şirketlerin temelini Ortaçağ fuar sisteminden devşirerek attılar. 16. yüzyılın sonu ile başlayan Hollanda rejimi, kent-devletlerinden farklı olarak ulus-devlet formunda örgütlendi ve imtiyazlı şirketler aracılığı ile piyasaları bağımsız bir yapı içerisinde düzenlemeye çalıştı. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak 19. yüzyılın sonuna değin geçen zaman zarfında İngiltere hegemonyası ile dünya fethedilmiş ve kapitalist dünya-ekonomisi bütün bir yerküreye yayılmıştır. Endüstriyel kapitalizmi uzun mesafeli ticaret ve finans ağlarına entegre eden İngiltere, büyük ticaret-haneleri ile üretim maliyetlerinden kurtularak, tarımsal ve sanayi üretimini de bağımsızlaştırmıştı. 20. yüzyıla gelindiğinde ise doğal kaynakları, toprak büyüklüğü ve coğrafi yalıtılmışlığı ile ABD hegemonyası askeri-sınai bir bileşim olarak gelişmiş bir ulus-devletten daha fazlasını

ifade ediyordu. Kapitalist dünya-ekonomisinin coğrafi genişlemesi İngiltere hegemonyası döneminde tamamlandığından ABD, kapitalizmi bütün bir dünyada pekiştirmek için dekolonizasyon süreçlerini yürüttü. 20. yüzyılın çokuluslu şirketleri bu politikalar ile uyum içerisinde ve onlara bağımlı bir şekilde dünyanın düzenlenmesine katkılarını ellerinden geldiğince sunmaya çalıştılar.

Ceneviz rejimi ile dünya keşfedilmiş ve İngiltere hegemonyası ile fethedilmiştir. Hollanda ve ABD birikim döngülerinde ise kapitalist dünya-ekonomisinin genişlemesinden çok coğrafi olarak pekiştirilmesi söz konusu olmuştur. Ve bu süreç birbirini takip eder bir şekilde günümüzde de devam etmektedir. Şirketler de, bu tarihsel süreç içerisinde her bir birikim döngüsüne uygun hareket alanları içerisinde gelişim göstermiştir.

Görüldüğü üzere Ceneviz rejimi ile dünya keşfedilmiş ve İngiltere hegemonyası ile fethedilmiştir. Hollanda ve ABD birikim döngülerinde ise kapitalist dünya-ekonomisinin genişlemesinden çok coğrafi olarak pekiştirilmesi söz konusu olmuştur. Ve bu süreç birbirini takip eder bir şekilde günümüzde de devam etmektedir. Şirketler de, bu tarihsel süreç içerisinde her bir birikim döngüsüne uygun hareket alanları içerisinde gelişim göstermiştir.

Günümüzde ise bir geçiş çağındayız. Belirsizliğin hâkim olduğu, kaotik bir yapı arz eden geçiş çağı, Hollanda birikim döngüsünden bu yana ulusal piyasalarda örgütlenen kapitalist dünya-ekonomisinin daha büyük alanlarda örgütlenme ihtiyacına girdiği ve ABD hegemonyasının iyice silikleştiği bir dönemdir. Bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla da uluslar üstü birlik çabaları ve bölgesel yakınlaşmalar, bir takım aksamlar olsa da, ivme kazanmış bir haldedir. Bu dönemde şirketler de, kapitalist dünya-ekonomisinin gelişmelerine bağlı/bağımlı bir şekilde biçimlendirilmeye çalışılan uluslar üstü yapılara uyum sağlama çabasıyla, özellikle yirminci yüzyılın ulus-devletlerinin yetersiz kaldığı alanlardaki boşlukları iktisadi anlamda doldurma telaşsindedirler.

Joel Bakan, *Şirket* adlı kitabında Anglo-Amerikan işletme sistemi şeklinde tanımladığı modern şirketi eleştirel bir tarzda incelemeye çalışmaktadır; fakat bu inceleme tarihsel bağlamından kopuk bir genelleştirme ile günümüz gelişmelerini dikkate almaz. Getirdiği kısıtlı bakış açısı ile Bakan, devlet fetişizmine meşruiyet kazandırma gayretinde olduğu kadar ulusal bir tepkidenden de daha fazlasını ortaya koyamaz. Oysaki mevcut sorunlar modern dünya-sisteminin çelişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun gözlerden saklanarak şirketlerin günah keçisi şeklinde gösterilmesi, sistemin kendini idame ettirmesine hizmet ettiği gibi mevcut çelişkiler karşısında sorunlu bir uzlaşa ile de sonuçlanır.

Felsefenin Sineması Sinemanın Felsefesi

Felsefenin sineması, dışarıdan suyun içindeki bir cisme bakmak gibidir. Dışarıdan suyun içindeki cisme baktığınızda, cismi olduğundan yakın yerde görürsünüz. Sinemanın felsefesi ise suyun içinden dışarıdaki bir cisme bakmak gibidir. Suyun içinden dışarıdaki bir cisme baktığınızda, cismi bulunduğu yerden daha uzakta görürsünüz.

Yusuf Bilal AYDENİZ

Dostoyevski, Gogol için *hepimiz onun paltosundan çıktık*, der. Bu söz, kapsayıcı bir işlev koduyla kullanılmanın yanı sıra, var olmanın da(son dönem Batı edebiyatı için) estetik bir tanımını içinde saklamaktadır. Kanaatimce felsefenin Batı'da yükselmesinin en büyük nedeni, İncil ve Tevrat'ın tahrif edilmesidir. Şayet İncil ve Tevrat tahrif edilmesiydi, aklın sınırları (pragmatik, gnostik ve ezoterik) düzlemde bu kadar yayılım göstermeyecekti. Bunu söylerken dinin akıldan bağımsız olduğunu kastetmiyorum.

Ellerinde, daha doğrusu kalplerinde ilâhi bir kitabın nakışı kalmadığı için, bunun yerine doldurulmak istenen ilk materyal, tabii ki akıl, dolayısıyla felsefe olacaktır. Sözgelimi 20. yüzyıl filozoflarından biri olan Bergson'ın 'akıl tellerini gerdiği' söylenir. Aklın sınırlarında dolaşmak, lineer(doğrusal) bir doğrultudan ziyade zikzaklı bir doğrultuda hareket ettirir bizi. Bundandır ki, Mevlâna "Akli sat, aşkı al" demiştir. Sinemaya gelince, sinema daha çok tekniğin ürünüdür. İlk sinema filmi,

19. yüzyılın sonlarında tren istasyonlarıyla ilgili bir belgesel olarak kabul edilir. Dikkat edin 'tren istasyonu'... Tren istasyonu, bize Sanayi İnkılabını hatırlatır. Demek ki, sinemanın bir bakıma sanayileşmenin getirdiği yenilik olduğunu söylersek, yanlış bir söylem kullanmış olmayız.

Gogol'un paltosu bir bakıma Andrey Tarkovsky'nin aynasına dönüşmüştür. 'Görüntüler şairi' ya da 'sinemayı resmeden adam' olarak bilinen Tarkovsky; *yaşlanmak bir dağa tırmanmaya benzer, çıktıkça yorgunluğunuz artar, nefesiniz daralır, ama görüş açınız genişler* diyen Ingmar Bergman; anlaşılmadığını düşündüğü için Oscar ödülleri bile gitmeyen Terrence Malick, 20. yüzyıl sineması için örnek verebileceğimiz ilk kişilerdir. Felsefe ve sinemayı sanatsal bağlamda ele aldığımızda, Platon, sanatın taklit olduğunu söyler. Bunun yanında Sezai Karakoç, sanatçının işinin yaratılan üzerinden yeniden inşa etmek olduğunu vurgular. Felsefe ve sinema ilişkisine temas edersek, felsefenin doğuşunun sinemayla kıyaslanmaya-

cak kertede eski olduğunu söyleyebiliriz.

Günümüze baktığımızda felsefenin sinemasının yapıldığını, sinemanın felsefesinin ise tam olarak yapılamadığını görürüz. Çünkü felsefe, bugün tüm benliğiyle sinemayı ihata etmiştir. Ancak aynı durumu sinema için söyleyemeyiz. Felsefe disiplini, aklın yoğun şekilde kullanılması ön görür. Oysa günümüzün okuyan insanları bile daha çok 'şezlong entelektüeli' bilinci-ne haiz olduğu için ister istemez felsefe, görüntü sanatının temsilcisi olan sinema karşısında arka plana düşmüştür. Felsefedeki sorgulama, teşrih etme hasleti sinemada kazuistik bir betimlemeye dönüşür. Bu nedenle haklı olarak yönetmen Nuri Bilge Ceylan, "*Bakmayı bilirsek hayat çok renklidir, insan manzarası Dünya'nın en zengin manzarasıdır*" der. Yukarıda bahsettiğim üzere felsefenin sineması öyle ya da böyle karşımızda dururken, sinemanın felsefesi flu bir hâldedir. Yani bugün sinemaya ve felsefeye baktığımızda, aynı eksen üzerinde felsefenin insan hayatına göre momen-

ti hâlâ sinemanın insan hayatına göre olan momentinden daha büyüktür. İranlı yönetmenlerden Mecid Mecidi'nin "Eğer bugün Peygamber Efendimiz yaşasaydı, tebliğ için sinemayı kullanırdı" ifadesi, bana göre zorlama bir yorumdur. Peygamber Efendimiz'in yaşadığı döneme baktığımızda, en büyük ve etkileyici sanatın şiir olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kalıp belâgat formundan ötürü Peygamber Efendimiz'in şiirle tebliğ ettiğini söylersek hatalı bir yorum olur. Nitekim yüce kitabımızda Peygamber'e şairliğin yakışmayacağı (Yâsîn Suresi/69) belirtilmiştir.

Sinema kitlelere ulaşma açısından önemli ve başarılı olsa da insanları tembelleştirme yönünün de olduğunu söylemek gerekir. Onur Ünlü'nün dediği gibi, *film seyretmek kolaydır, kitap okumak zordur*. Düşünelim, Khaled Hosseini'nin *Uçurtma Avcısı* kitabını okuyan bir insan ile aynı kitabın filmini seyreden bir insan acaba aynı derinliğe mündemiç olmuş mudur? Slovaç Zizek, sinemayı insanların dertlerini, hikâyelerini ve fantezilerinin anlatıldığı psikologun koltuğuna benzetir. Sanıldığının aksine sinema insanın hayal dünyasını kısıtlar. Bu yüzden Hz. Hamza denince birçok kişinin aklına *Çağrı* filmindeki Anthony Quinn gelir. Çünkü filmi izleyen bir insan, yönetmenin hayâli üzerinden ancak hayâl kurabilir. Ya da başka bir ifadeyle yönetmenin açtığı pencereden ancak dış dünyaya bakabilir. Yahya Kemal'in "İnsan âlemde hayâl

ettiği müddetçe yaşar" sözü ile Einstein'ın "Hayal gücü bilgiden daha önemlidir" sözü bu bakımdan değerlendirilebilir. Oysa fel-

Sanıldığının aksine sinema insanın hayal dünyasını kısıtlar. Bu yüzden Hz. Hamza denince birçok kişinin aklına Çağrı filmindeki Anthony Qinn gelir. Çünkü filmi izleyen bir insan, yönetmenin hayâli üzerinden ancak hayâl kurabilir. Ya da başka bir ifadeyle yönetmenin açtığı pencereden ancak dış dünyaya bakabilir. Yahya Kemal'in "İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar" sözü ile Einstein'ın "Hayal gücü bilgiden daha önemlidir" sözü bu bakımdan değerlendirilebilir.

sefe varoluşu itibarıyla bundan bağımsızdır. Felsefesiz sinema, Cemil Meriç'in tercüme eserler için kullandığı 'silik fotoğraf' teşbihi ile tanımlanabilir. Sinemasız felsefe ise 'hareketsiz bir fotoğraf' karesi gibi durağandır.

Felsefenin sineması, dışarıdan suyun içindeki bir cisme bakmak gibidir. Dışarıdan suyun içindeki cisme baktığınızda, cismi olduğundan yakın yerde görürsünüz. Sinemanın felsefe-

si ise suyun içinden dışarıdaki bir cisme bakmak gibidir. Suyun içinden dışarıdaki bir cisme baktığımızda, cismi bulunduğu yerden daha uzakta görürsünüz. İki durumu birleştirdiğimizde şunu görürüz: Ne felsefe ne de sinema hakikatin kendisi değildir. Verdiğim örnekten gördüğünüz üzere, genelleme yapmamakla beraber, biri hakikati yaklaştırmaya diğeri ise uzaklaştırmaya meyyaldır. Felsefenin en menfi yönü ise düşünmeyi araç olarak değil de amaç olarak kullanmaya çalışmasıdır. Aristoteles'in 'Zoon Politikon' yani 'siyasal canlı' kavramsallaştırması, Fârâbi'de benzer olarak 'Politik bir canlı' karşılığını bulur. Bugün felsefenin de sinemanın da daha baskın olarak 'politik bir canlı' tarafı olan insanlarca bir amaç uğruna kullanıldığını görmekteyiz. Ya da Turgut

Cansever'in ifadesiyle söylersek, sinema, gizli bir 'telkin' işlevi görmektedir. Bu sebeple felsefenin hikmet, sinemanın ise ibret tarafına dikkatlerin yoğunlaşması engelleniyor. Bu nedenle elimizde hikmetsiz ibret, ibretsiz hikmet kalıyor. Hikmet testiye, ibret çamura benzer. İbret pişmediği sürece hikmete ulaşamaz. Hikmetle felsefeye, ibretle sinemaya yolculuk yapabilmemiz dileğiyle diyelim.

Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin Alim ARLI

Türkiye’de sosyal bilim yapmanın felsefi zorlukları yanında yapısal zorlukları da bulunmaktadır. Kültürel yapılar, sosyal bilim etkinliklerini çoğu zaman kuşatan bir varlık göstermekte ve bu nedenle de batı dışındaki bilim adamları derin metodolojik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Oryantalist ve oksidentalist söylemlerin sosyal bilimlerin mantığına yaptığı etki ise bu noktada temel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’nin önde gelen sosyal bilimcilerden Şerif Mardin’in çalışmalarını, oryantalist ve oksidentalist söylemlerin ürettiği problemler odağına tartışmaya çalışmaktadır. Şerif Mardin’in çalışmalarının oryantalizm ve oksidentalizm ile ilişkisi başından beri tartışmalı bir konu olagelmıştır. Bu konunun cesur bir tarzda ve sistematik bir bütün içerisinde tartışıldığı bu çalışma alanında bir ilk olma özelliği taşıyor. Bu eser, Mardin’in metinlerini oryantalizm ve oksidentalizm eksenlerinde çözümlemekle kalmıyor, aynı zamanda oryantalizmin ve oksidentalizmin ortaya koydukları düşünce evrenlerini ayrıntıları ile gözler önüne seriyor.

Küre Yayınları

İletişim Yayınları

Şerif Mardin’e Armağan

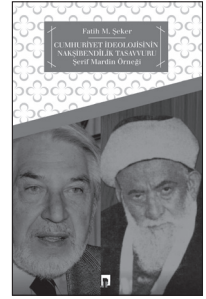
Ahmet ÖNCÜ
Orhan TEKELİOĞLU

Şerif Mardin Türk siyasi düşüncesini (kendi deyimiyle, çoğunlukla ‘keçiboyunu’ olsa bile) önemseyerek ve Avrupa/dünya siyasi düşüncesinin kavramlarıyla incelemiştir. Mardin’in eserinin çok yönlülüğü dikkat çekicidir. Eseri tematik olarak tasnif edilecek olursa çok uzun bir liste çıkar. Disiplinler ve alt-disiplinler itibarıyla bile çarpıcı bir tayf oluşturur: Siyaset teorisi ve felsefesi, düşünce tarihi, ideoloji incelemesi, kültür, siyasi kültür, kimlik incelemesi (hem de çok erken), siyaset sosyolojisi, ekonomi politik ve iktisadi düşünce tarihi, sosyal tarih ve sosyolojinin birçok başka alt dalı. Türkiye’de sosyal bilimlerin büyük ustalarından Mardin’e armağan olarak hazırlanan bu derlemede, onun ilgi alanlarının genişliğinden ilhamla, sosyal bilimlerin farklı alanlarında ve muhtelif konularda ama ağırlıklı, Türkiye’nin toplumsal yapısı, din sosyolojisi ve düşünce iklimi üzerine makaleler yer alıyor.

Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendîlik Tasavvuru: Şerif Mardin Örneği

Fatih M. ŞEKER

Şerif Mardin’in Nakşibendîlikle alakalı kaleme aldığı yazılar bir bütünlük içinde tetkik edilerek çapraz okumalara tabi tutulduğunda ortaya çıkan manzara hiç de içaçııcı değildir. Mardin’i ilgilendiren esas mesele Nakşibendîliğin tarihi ve geleneginden ziyade Türklerin din / İslâm tasavvurunu oluşturan en önemli tarikat etrafında zamanın şartlarına tabi olabilecek ve sistemi tahkim edebilecek potansiyel bir Müslümanlığın mevcudiyetini yoklamaktır. Ona göre Osmanlıların ruhunu teşkil eden ve sistemin bekasını sağlayan unsurları bünyesinde barındıran Nakşîlik Cumhuriyet için de aynı vazifeyi deruhte edebilecek vasıflara sahiptir. Nitekim çekirdek kadrosu itibarıyla Nakşibendîlik çerçevesinde mütalaa ettiği AK Partinin iktidarda olması Kemalizm’in bir başarısı sayılmalıdır ifadesiyle akademik sırrını ifşa etmektedir. Mardin’in, üzerine dinî, siyasî ve sosyal hükümler bina ettiği Nakşîlik konusundaki bilgilerinin sıhhati ve derinliği ile bunlarla birlikte yürüyen yorumlarının değeri bu eser boyunca tetkike tabi tutulmuştur.

Dergâh Yayınları

Şerif Mardin Okumaları Taşkın TAKIŞ

Şerif Mardin, sosyolog ve tarihçi olarak bağımsız ve aykırı bir kişilik...Herhangi bir grup ve çevreyle kolayca örtüşmeyen söylemlerin sahibi. Yıllar içinde, çevresindeki hiçbir yürümenin cazibesine kapılmadığından kendine ait bir dil ve okunmaya değer derinlikli bir dünya inşa etti. Mardin’in sistemli eleştirileri sıkı bir metodoloji üzerinden gitmektedir. Hem eleştirel olabilmek, hem bir metodolojiye sadık kalmak ve buradan da özgün bir “söylem” üretebilmek kuşkusuz sosyal bilimlerin için ideal çerçeve sayılmalıdır. Mardin’in değişik dönemlerde yazdığı kitapların, bir araya getirildiğinde bir bütünlük arz etmesi bu sebeptendir. Onun metodolojisinde Merkez-Çevre ilişkileri, İdeolojiler, Din Sosyolojisi, Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, Türk Modernleşmesi, Kültür ve Kimlik sorunları, Türk Edebiyatı vb. konular köşe başlarını tutmaktadır. Mardin, kendi epistemolojik öncüllerini kullanarak tüm bu başlıkları tutarlı bir argümanlar zinciri haline getirebilmiştir. Mardin, içinde bulunduğumuz zihniyet dünyalarının “haritası”nı çıkarır. Keskin hatlarla çizili olmayan bir “toplum haritası”dır bu. Kendine özgü bir “bilşel stil”dir. Burada gerçekler, oldukları gibi görünmezler, çünkü toplum kendi iç dünyasında görünenlerden oldukça farklı bir tablo çizer.

Doğu Batı Yayınları